

**UCHWAŁA NR XXXVIII/267/2022
RADY GMINY TARNAWATKA**

z dnia 29 grudnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030

Na podstawie art. 10f ust. 4 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 z późn. zm.) Rada Gminy Tarnawatka uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Strategię Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Tarnawatka.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy

Kazimiera Mańdziuk

Załącznik nr 1 do
Uchwały Nr XXXVIII/267/2022
Rady Gminy Tarnawatka
z dnia 29 grudnia 2022 roku

STRATEGIA ROZWOJU GMINY TARNAWATKA NA LATA 2022-2030

Spis treści

1. Wprowadzenie	2
2. Podsumowanie diagnozy Gminy oraz przedstawienie możliwych scenariuszy rozwoju.....	3
3. Obszary strategicznej interwencji Strategii rozwoju województwa	20
4. Wizja i misja rozwoju Gminy	25
5. Cele i potrzeby rozwojowe Gminy	27
6. Kierunki działań planowane do podjęcia w odpowiedzi na zidentyfikowane problemy i cele....	30
7. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie	49
8. System realizacji Strategii	51
9. System monitorowania i ewaluacji Strategii	64
10. Powiązanie Strategii z dokumentami strategicznymi i planistycznymi	69
11. Partycypacja społeczna – sposób włączenia społeczności lokalnej w proces przygotowania i wdrażania Strategii	75

Wprowadzenie

Dotychczasowymi dokumentami strategicznymi kierującymi rozwój lokalny dla Gminy Tarnawatka była „Strategia Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2009-2015”, stanowiąca Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XX/139/09 Rady Gminy Tarnawatka z dnia 13 marca 2009 roku oraz „Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tarnawatka na lata 2004-2006”. Okres obowiązywania Strategii dobiegł końca, na chwilę obecną również założenia i kierunki rozwoju zawarte w Planie Rozwoju Lokalnego pod względem merytorycznym uległy dezaktualizacji. Gmina swój strategiczny rozwój opierała również na corocznych dokumentach, m.in. na Raportach o Stanie Gminy Tarnawatka oraz na innych dokumentach strategicznych o charakterze lokalnym, obejmujących wybrany obszar, takich jak Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2021 – 2028 (Załącznik do Uchwały nr XVIII/132/2021 Rady Gminy Tarnawatka). Ponadto, Gmina opierała swoje działania na wynikach analiz zawartych w dokumentach strategicznych o charakterze ponadlokalnym, w tym na Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2000-2013, Strategii Zarządzania zmianą gospodarczą oraz zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego z perspektywą do 2030 roku. Zarówno sytuacja społeczno-gospodarcza Gminy Tarnawatka, jak i sytuacja całego kraju i regionu, uległa dynamicznym zmianom z powodu wystąpienia zagrożenia w postaci ogólnoświatowej pandemii COVID-19, sytuacji wynikającej z wojny w Ukrainie i wpływem tych czynników na zmiany priorytetów społeczno-gospodarczych. Za opracowaniem nowego dokumentu strategicznego przemawia rozpoczynający się nowy okres programowania funduszy z Unii Europejskiej, tj. perspektywa finansowa 2021-2027. Powyższe przesłanki pozwoliły na uruchomienie procesu planowania strategicznego i rozpoczęcie prac nad przedmiotową Strategią.

Strategia Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 to plan działania wyznaczający strategiczne kierunki rozwoju Gminy. Przedmiotowa Strategia realizuje ustawowe regulacje dotyczące prowadzenia polityki rozwoju oraz uprawnienia Gminy wynikające z ustawy o samorządzie gminnym.

Niniejsza Strategia została opracowana przy wykorzystaniu modelu ekspercko-partycypacyjnego, pozwalającego na szeroki udział władz i społeczności lokalnej w pracach nad Strategią, przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych.

W treści dokumentu można wyróżnić trzy podstawowe części:

- diagnostyczną (Rozdział 2. Podsumowanie diagnozy Gminy oraz przedstawienie możliwych scenariuszy rozwoju – stanowiący swoiste streszczenie załącznika nr 1 do Strategii, tj. Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Gminy Tarnawatka),
- strategiczną (Rozdziały: 4. Wizja i misja rozwoju Gminy, 5. Cele i potrzeby rozwojowe Gminy, 6. Kierunki działań planowane do podjęcia w odpowiedzi na zidentyfikowane problemy i cele, 7. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie).

wdrożeniową (Rozdziały: 8. System realizacji Strategii, 9. System monitorowania i ewaluacji Strategii Rozwoju).

W trakcie prowadzonych prac nad niniejszą Strategią, wykorzystane zostały różne techniki badawcze, w tym przede wszystkim:

analiza danych zastanych (desk research), do których zaliczymy dane Głównego Urzędu Statystycznego, dane własne Urzędu Gminy i jednostek organizacyjnych Gminy, dane zawarte w dokumentach strategicznych i planistycznych dla kraju, województwa, powiatu i gminy;

analiza SWOT, która pozwala na identyfikację silnych i mocnych stron Gminy, a także szans i zagrożeń, z którymi przyjdzie jej się mierzyć w najbliższych latach;

badania ankietowe jako jeden z elementów partycypacji społecznej, który pozwolił na poznanie opinii mieszkańców na temat obecnej sytuacji Gminy oraz kierunków rozwoju, które ich zdaniem powinna obrać Gmina w najbliższych latach;

konsultacje społeczne, kolejny z elementów partycypacji społecznej, który pozwolił na włączenie społeczności lokalnej w proces budowania Strategii Rozwoju Gminy na kolejne lata, dając możliwość wypowiedzenia się m.in. co do strategicznych przedsięwzięć koniecznych do realizacji w założonym dla dokumentu horyzoncie czasowym.

Przyjęta i wdrażana Strategia Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 pozwoli na efektywne prowadzenie polityki prorozwojowej Gminy, poprzez identyfikację strategicznych obszarów, w ramach których podejmowanie działań jest kluczowym z punktu widzenia poprawy jakości życia społeczności lokalnej, ale także progresu Gminy jako jednostki samorządu terytorialnego. Strategia jest także jednym z kluczowych dokumentów umożliwiających skorzystanie z licznych instrumentów finansowych wspierających rozwój lokalny i regionalny, w tym pochodzących ze środków Unii Europejskiej, dostępnych w ramach nowej perspektywy finansowej.

Niniejszy dokument ma charakter otwarty, zgodnie z opisanym w Rozdziale 9. procesem aktualizacji, powinien ulegać okresowym zmianom, mającym na celu skuteczniejszy dobór działań i kierunków rozwoju przeciwdziałających problemom społeczności lokalnej i odpowiadających na zmieniającą się rzeczywistość.

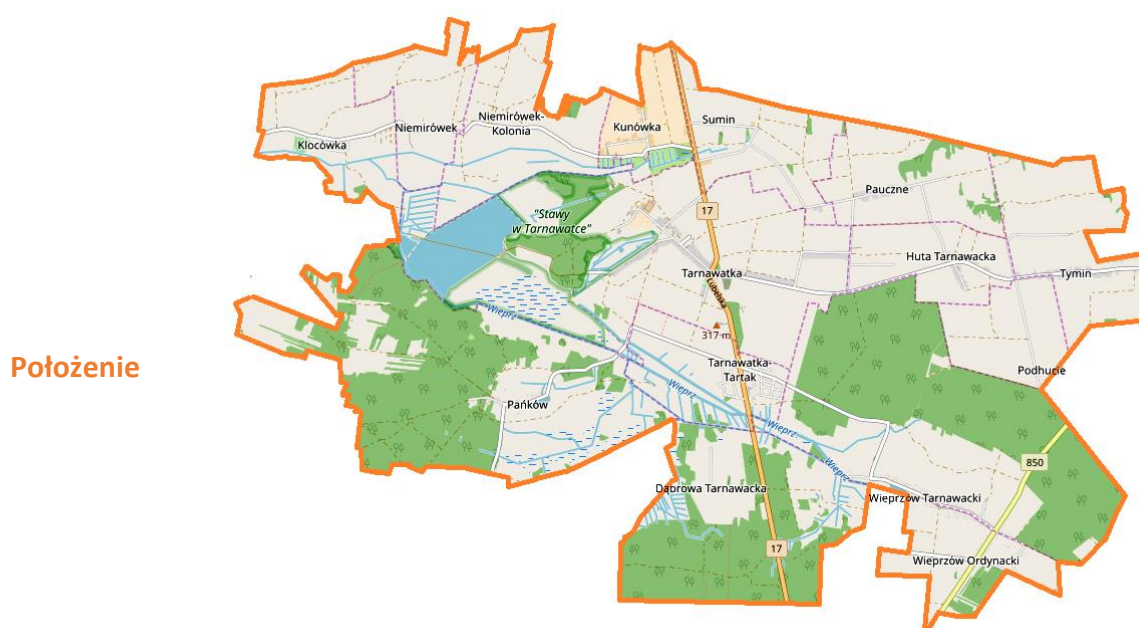
Podsumowanie diagnozy Gminy oraz przedstawienie możliwych scenariuszy rozwoju

Szczegółowa diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Gminy Tarnawatka stanowi załącznik nr 1 do niniejszego dokumentu. Poniżej przedstawiono podsumowanie diagnozy wraz z najważniejszymi elementami analizy SWOT.

Gmina Tarnawatka znajduje się w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego, w granicach powiatu tomaszowskiego. Jest to gmina wiejska, położona w sąsiedztwie gmin: Krasnobród, Krynice, Rachanie oraz Tomaszów Lubelski. W latach 1975–1998 gmina administracyjnie znajdowała się w województwie zamojskim.¹

Gmina zajmuje powierzchnię niemal 83 km² i jest podzielona na 14 sołectw: Dąbrowa Tarnawacka, Huta Tarnawacka, Kłocówka, Kunówka, Niemirówek, Niemirówek-Kolonia, Pańków, Pauczne, Podhucie, Sumin, Tarnawatka, Tarnawatka-Tartak, Tymin, Wieprzów.

Ryc. 1. Mapa Gminy Tarnawatka

Źródło: <https://upload.wikimedia.org>

Tarnawatka to ośrodek gminny o znaczeniu lokalnym. Pełni funkcje: mieszkaniową, przemysłową, świadczy usługi z zakresu kultury, oświaty, zdrowia, sportu, handlu, rzemiosła i administracji. Gmina Tarnawatka jest jedną z mniejszych obszarowo gmin w powiecie tomaszowskim, bowiem jej powierzchnia administracyjna wynosi 8 266 ha (82,8 km²), co stanowi 6% powierzchni powiatu tomaszowskiego. Odległość drogowa od stolicy województwa - Lublina wynosi 116 km, od Zamościa 26 km, a od siedziby władz powiatu - Tomaszowa Lubelskiego 10 km. Kluczowe znaczenie strategiczne dla Tarnawatki ma położenie przy drodze krajowej nr 17 (Warszawa - Garwolin - Lublin - Zamość - Tomaszów Lubelski - Hrebenne) o oznaczeniu transeuropejskim E372. Droga ta stanowi

¹ Źródło: Wikipedia

jedno z dwóch głównych połączeń Polski, a także Unii Europejskiej z Ukrainą. Aktualnie najkrótsze połączenie z północnej i centralnej Polski (w tym z Warszawy) do Lwowa prowadzi przez Tarnawatkę.

Pod względem komunikacyjnym, Gmina jest dobrze rozwinięta. Przez jej obszar przebiega droga krajowa nr 17 na długości ok. 9 km stanowiąca główne połączenie komunikacyjne ze stolicą województwa i innymi, ważnymi ośrodkami miejskimi regionu oraz droga wojewódzka nr 850 na długości ok. 3,9 km. Sieć komunikacyjną Gminy uzupełniają drogi gminne i powiatowe o łącznej długości 36,3 km. Układ ten wspomagany jest siecią dróg lokalnych i dojazdowych. Na obszarze Gminy, nie funkcjonuje komunikacja kolejowa. Najbliższym lotniskiem jest oddalony o ok. 100km Port Lotniczy Lublin-Świdnik. Z lotniska możliwe są bezpośrednie połączenia z wieloma europejskimi miastami, między innymi z Warszawą, Oslo, Dublinem, Londynem, Eindhoven, Antwerpią. Odległość od największego lotniska w Polsce im. Fryderyka Chopina w Warszawie wynosi ok. 300 km.

Stosunkowo peryferyjne położenie względem większych ośrodków miejskich to istotna cecha położenia Gminy Tarnawatka. Może być ono uznawane za wadę w zakresie np. atrakcyjności osiedleńczej, czy wręcz przeszkodę w dalszym rozwoju gospodarczym obszaru, ze względu chociażby na oddalenie od terenów przemysłowych. Jednak takie peryferyjne położenie, przy licznych walorach przyrodniczych i turystycznych oraz dbałości o jakość środowiska naturalnego, stanowi potencjalnie istotną zaletę Gminy jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, co z kolei w dłuższej perspektywie czasu może okazać się również jednym z ważniejszych czynników jej rozwoju gospodarczego.

Gmina Tarnawatka jest gminą typowo rolniczą, dlatego też w strukturze zagospodarowania gruntu dominują użytki rolne, a wśród nich przeważają grunty orne. Powierzchnia gminy wynosi około 83 km², co stanowi 6% powierzchni powiatu. Użytki rolne stanowią 63% powierzchni wszystkich gruntów.

Lasy zajmują 26,1% powierzchni gminy i znajdują się głównie w trzech dużych kompleksach. Wskaźnik lesistości jest wyższy w gminie niż w województwie lubelskim (24,9%), lecz niższy od wskaźnika krajowego (29,6%).

W strukturze osadniczej Gminy dominuje typowa zabudowa wiejska. Typ ten charakteryzuje się położeniem miejscowości wzdłuż jednego lub kilku ciągów komunikacyjnych, o stosunkowo nieregularnym kształcie. Dominuje nierównomierny układ pól i duże rozbieżności w podziale własności na liczne działki oraz stosunkowo zwarta zabudowa jednorodzinna. W wielu miejscowościach brakuje funkcjonalnych centrów, a istniejące przestrzenie publiczne nie są dostatecznie zagospodarowane. Dlatego też rolę takich centrów najczęściej pełni najbliższe otoczenie obiektów użyteczności publicznej (szkół, kościołów, świetlic) lub przestrzenie zlokalizowane wzdłuż dróg przebiegających przez daną miejscowość. Powoduje

Struktura zagospodarowania gruntu

to, iż trudno o funkcjonalne wykorzystanie dostępnej przestrzeni publicznej oraz efektywną organizację miejsc koncentracji życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

Gmina Tarnawatka posiada 183,312 ha gruntów, z czego 13 620 to grunty orne. Grunty gminne to w przeważającej części – 121,835 ha drogi. Gmina dysponuje 7,85 ha działek budowlanych niezabudowanych, 2,348 ha działek usługowych niezabudowanych, 7,204 ha działek zabudowanych, 1,828 ha stanowią działki z urządzeniami instalacyjnymi. 13,620 ha powierzchni nieruchomości gminnych stanowią grunty orne, 1,199 ha lasy, 1,495 ha parki, 11,355 ha tereny rekreacyjne oraz 9,024 ha grunty inne.

W bezpośrednim zarządzie gminy znajduje się 169,115 ha, w dzierżawie 5,122 ha, a w użytkowaniu wieczystym 4,596 ha. W trwałym zarządzie Gminy znajduje się 4,034 ha gruntów, a 0,445 ha w jest wynajmowane.

Środowisko przyrodnicze

Gmina Tarnawatka położona jest w centralnej części tzw. Rostocza Środkowego, stanowiącego z kolei centralną część Rostocza Lubelskiego. Obszar gminy Tarnawatka jest zróżnicowany pod względem typów krajobrazu naturalnego. Występują tu typowe krajobrazy węglanowe, lessowe oraz den dolinnych. Lasy znajdują się głównie w południowej części gminy w trzech dużych kompleksach. Duży obszar zajmują dzikie zarośla — królestwo licznych gatunków ptaków i zwierząt.

Wody powierzchniowe gminy Tarnawatka stanowią naturalne ciek wodne, źródła, stawy i rowy melioracyjne. W obszarze gminy bierze początek Wieprz - trzecia pod względem wielkości po Wiśle i Bugu rzeka Lubelszczyzny.

Obszarem najcenniejszym pod względem przyrodniczym jest dolina Wieprza z kompleksem stawów oraz z kompleksem leśnym „Czapla Kępa” położonym między stawami, Uroczyskiem „Dębowe” pomiędzy głównym kompleksem stawów, a „Pasternikiem” i Uroczyskiem „Pańków I” położonym na południe od stawów. Jest to największa ostoja fauny wodno-błotnej w południowo-wschodniej Polsce, spełniająca kryteria konwencji o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe jako środowisko życiowe ptactwa wodnego.

Na obszarze gminy znajduje się rezerwat modrzewia polskiego Skrzypny Ostrów. Obejmuje on obszar 1,77 ha, porośnięty 100-letnim lasem mieszanego naturalnego pochodzenia. Został utworzony w celu zachowania fragmentu starego lasu naturalnego pochodzenia, ze stanowiskiem modrzewia polskiego.

Tylko część obszaru gminy leży w obrębie otuliny Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego. W strefie otuliny ochronie podlega obszar zlewni rzeki Wieprz.

Na terenie gminy Tarnawatka występują następujące formy ochrony przyrody:

1. Natura 2000 – obejmuje południowy obszar gminy o pow. 2805.7 ha.
2. Użytek ekologiczny – 1 (Stawy w Tarnawatce)
3. Rezerwat przyrody – 1 (Skrzypny Ostrów)
4. Pomniki przyrody – 2 (Tarnawatka).

Łącznie ochronie prawnej podlega 7288 ha tj. 88,2 % powierzchni gminy Tarnawatka, a mianowicie: -61,3% użytków rolnych gminy, w tym 91,7% gruntów ornych i 44,8% pow. gminy/ i 100 % użytków zielonych /16,5% pow. gminy/, -100% lasów /26,8% pow. gminy/. - torfowiska w dolinie Wieprza /obszar torfowisk pokrywa się z obszarem użytków zielonych/ Ponadto ochronie podlegają śródpolne i śródłukowe oczka wodne, stale lub okresowo podmokłe.

Istotnym czynnikiem wpływającym na atrakcyjność Gminy Tarnawatka jest jej dziedzictwo kulturowe. Gmina dba m.in. o zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych, finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie oraz zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek na wartości zabytku. Urząd Gminy Tarnawatka prowadzi gminną ewidencję zabytków Tarnawatki, zgodnie z art. 4 Ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W jej granicach znajdują się bowiem zarówno zabytki, jak i obiekty o charakterze zabytkowym, które są świadectwem bogatej historii tego obszaru.

Na terenie gminy znajdują się miejsca pamięci i pomniki takie, jak: cmentarz z I wojny światowej w Dąbrowie Tarnawackiej, kwatera wojenna na cmentarzu wyznaniowym w Tarnawatce, mogiła wojenna na cmentarzu wyznaniowym w Pańkowie oraz miejsca pamięci w miejscowościach: Niemirówek – Kolonia, Sumin, Tarnawatka, Tymin i Podhucie. Ponadto, na obszarze Gminy znajdują się dwa parki podworskie, tj. *Zespół dworski w Niemirówku* składający się z dworku drewnianego z 1933 parku dworskiego ze stawem oraz *Zespół dworski w Tarnawatce* składający się między innymi z domu murowanego administratora majątku z 1935 r. dawnej oficyny drewnianej z ok. 1890 murowanego garażu z 1935, spichlerza murowanego z około połowy XIX w. Wśród najważniejszych zabytków Gminy Tarnawatka odnotować należy także *Zespół kościelny w Tarnawatce* składający się z kościoła murowanego (dawniej była to cerkiew) z 1890 r. cmentarza kościelnego z drzewostanem oraz alei dojazdowej. Ponadto do gminy przypisane są zabytki ruchome. Stanowią one wyposażenie Kościoła Parafialnego w Tarnawatce p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła. Gmina Tarnawatka może się poszczycić się aż 51 stanowiskami archeologicznymi. Przykład jednego z cenniejszych wielokulturowych stanowisk archeologicznych na Lubelszczyźnie, na którym potwierdzono osadnictwo od neolitu po okres wczesnego średniowiecza znajduje się w Suminie. Zlokalizowane na terenie gminy stanowiska archeologiczne posiadają również znaleziska z okresu nowożytnego, zlokalizowane śladowo. Najstarsze z zebranych zabytków ruchomych związane są z okresem neolitu. Nagromadzenie zabytków historycznych w otoczeniu pięknej przyrody, może stanowić podstawę do stworzenia atrakcyjnego produktu turystycznego Gminy Tarnawatka.

Na różnorodność oferty turystycznej i kulturowej Gminy Tarnawatka składa się również kalendarz imprez kulturowych oraz twórczość ludowa mieszkańców. Do najpopularniejszych cyklicznych imprez na terenie Gminy Tarnawatka należą *Dni Wieprza* - największa impreza, organizowana na terenie wsi Wieprzów. Podczas tej imprezy nie tylko występują popularne zespoły, zawsze znajdzie się też miejsce dla twórców ludowych i przedstawicieli ginących zawodów. Inna cyklicznie organizowana impreza gminna to *Dzień kultury chrześcijańskiej* organizowany rokrocznie, w drugą niedzielę czerwca. W trakcie wydarzenia odbywają się między innymi

różnego rodzaju konkursy i pokazy artystyczne, degustacja regionalnych potraw itp.

Na terenie gminy funkcjonują zespoły artystyczne Koła Gospodyń Wiejskich w miejscowościach Huta Tarnawacka, Tymin, Wieprzów i Tarnawatka. W gminie funkcjonuje też chór TARNA-VOX. Inicjatorką jego założenia w 2013 roku była Wiesława Grabek-Woś. Pod jej dyрекcją zespół w krótkim czasie osiągnął tak wysoki poziom, że stał się prawdziwą wizytówką gminy, nie tylko na szczeblu lokalnym, ale także regionalnym i krajowym, a nawet europejskim. W Dąbrowie Tarnawackiej mieszka artysta ludowy – Marian Chmiel. Zajmuje się on wyrabianiem naczyń garncarskich sposobem przekazywanym z pokolenia na pokolenie. W Gminie Tarnawatka zamieszkiwała Marianna Gumieła - wybitna ludowa śpiewaczka o oryginalnej barwie głosu i unikalnym stylu. Była ona skarbnicą wiedzy o dawnym repertuarze pieśni regionu lubelskiego. Brała udział w licznych konkursach i przeglądach folklorystycznych, otrzymała wiele nagród. W Suminie, gdzie mieszkała, funkcjonuje stowarzyszenie poświęcone twórczości wybitnej ludowej. Wskaźnikiem obrazującym dostępność i dbałość o dobra kulturowe Gminy Tarnawatka na tle innych gmin powiatu tomaszowskiego jest wskaźnik: Wydatki w Dziale 921 - *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*.

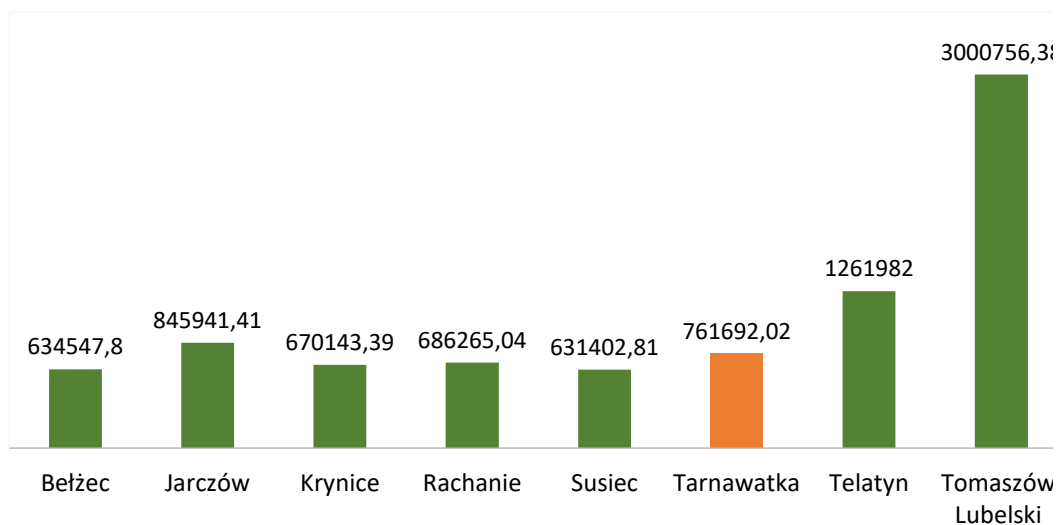
W 2021 r. na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego Gmina przeznaczyła 761692,02 zł. Wśród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego Tarnawatka zajmuje czwartą pozycję pod względem wysokości wydatków budżetowych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. W 2021 r. na dziewięć gmin wiejskich powiatu pięć wydało mniej, a trzy gminy więcej w omawianym dziale.

Należy jednocześnie odnotować fakt systematycznego wzrostu nakładów na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w ostatnich latach. W 2016 r. kwota nakładów Gminy na ten cel wynosiła 119300,88 zł, a w 2021 r. 761692,02 zł. Mamy zatem do czynienia ze wzrostem o ponad 600 tys. zł.

W przeliczeniu na 1 mieszkańca również odnotowano w ostatnich latach znaczący, bo ponad sześciokrotny wzrost wydatków Gminy w omawianym obszarze.

Poniższy wykres pokazuje nakłady na kulturę ponoszone przez Gminę Tarnawatka na tle pozostałych gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego.

Wykres 1. Wydatki w Dziale 9241 -Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego

w 2021 r. - gmina Tarnawatka na tle pozostałych gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Zgodnie z danymi GUS w roku 2021 w Gminie Tarnawatka zameldowane były 3862 osoby. Spadkowa tendencja w zakresie liczby ludności jest obserwowana od kilku lat.

Tabela 1. Liczba osób zameldowanych na terenie gminy

Rok	Liczba ludności	Kobiety	Mężczyźni
31.12.2014	4022	1995	2027
31.12.2015	3955	1953	2002
31.12.2016	3956	1946	2010
31.12.2017	3947	1951	1996
31.12.2018	3941	1944	1997
31.12.2019	3894	1935	1959
31.12.2020	3885	1930	1955
31.12.2021	3862	1916	1946

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Demografia

Dynamika zmian ludności w latach 2016 – 2021

Saldo migracji wewnętrznych od kilku lat ma wartość ujemną. Wyjątek stanowi rok 2017, kiedy to odnotowano dodatnie saldo migracji w Gminie. Rekordową wartość w ciągu ostatnich lat saldo migracji wewnętrznych osiągnęło natomiast w 2019 roku, kiedy to wyniosło -27. Z kolei w 2021 r. napływ ludności w ramach

migracji wewnętrznych wyniósł 54 osoby, a 60 osób wyprowadziło się z terenu Gminy Tarnawatka. Saldo migracji wewnętrznych wyniosło -6. Gmina zatem systematycznie się wyludnia.

Tabela 2. Migracja

Rok	Napływ wew.	Napływ zagraniczny	Odływ wew.	Odływ zagraniczny	Saldo migracji wewnętrznych	Saldo migracji zagranicznych
2016	21	0	30	0	-9	0
2017	57	0	50	3	7	-3
2018	26	2	30	0	-4	2
2019	32	2	59	0	-27	2
2020	23	2	34	1	-11	1
2021	54	0	60	0	-6	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W ciągu ostatnich kilku lat, pomimo wprowadzenia wielu programów prorodzinnych i wspierających dzietność, w Gminie Tarnawatka nie odnotowano wzrostu urodzeń. Co więcej, rok 2021 był wyjątkowy, jeśli chodzi o liczbę urodzeń – w tym roku w Gminie urodziło się najmniej (27) dzieci od kilku lat.

Rok wcześniej (w roku 2020), w Gminie urodziło się natomiast 39 dzieci, co jest najwyższą wartością kilku ostatnich lat. Nie zmienia to jednak ogólnego trendu spadku ludności, ponieważ w tym samym czasie zmarło 49 osób.

Tabela 3. Liczba zgonów i urodzeń w Gminie Tarnawatka

Rok	zgony	urodzenia	saldo
2014	39	36	-3
2015	58	35	-23
2016	40	37	-3
2017	40	35	-5
2018	42	36	-6
2019	54	31	-23
2020	49	39	-10
2021	42	27	-15
Ogółem	364	276	-88

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Przyrost naturalny od lat ma wartość ujemną, przy czym najniższą wartość osiągnął w 2015 roku (-23). W 2021 roku przyrost naturalny w Gminie Tarnawatka wyniósł -10.

Analiza struktury wiekowej mieszkańców gminy pokazuje, że 2/3 mieszkańców (62,5%) znajduje się w grupie najbardziej mobilnej, tj. 20-65 lat. Osób od 0 do 19 roku życia jest 19,9%, zatem, co piąty mieszkaniec nie ma ukończonych 20 lat. Osoby w starszych grupach wiekowych, tj. mające 65 lub więcej lat stanowią 17,6% społeczności Gminy.

Gminę Tarnawatka charakteryzuje wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym (wiek zdolności do pracy). W 2021 roku 18,3% mieszkańców było w wieku przedprodukcyjnym, 62% w wieku produkcyjnym, a 19,7% w wieku poprodukcyjnym. Zatem co piąty mieszkaniec Gminy znajduje się w wieku poprodukcyjnym.

Według Głównego Urzędu Statystycznego w wieku produkcyjnym znajdują się mężczyźni pomiędzy 18-64 rokiem życia i kobiety pomiędzy 18-59 rokiem życia. Osoby w wieku poprodukcyjnym (to osoby, które zazwyczaj kończą pracę zawodową), czyli mężczyźni w wieku 65 lat i więcej oraz kobiety w wieku 60 lat i więcej. Liczba młodych mieszkańców Gminy w ostatnich latach systematycznie maleje. Zmniejsza się również liczba osób w wieku produkcyjnym. Odwrotna sytuacja ma miejsce w przypadku ludności w wieku poprodukcyjnym – tutaj obserwujemy tendencję wzrostową. Z danych można więc wywnioskować, że społeczeństwo Gminy generalnie starzeje się

W związku ze starzeniem się społeczeństwa, wzrastają również wskaźniki dotyczące obciążenia demograficznego. Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na każde 100 osób w wieku produkcyjnym systematycznie wzrasta – w 2014 roku wskaźnik ten wynosił 58,9, a w 2021 61,8. Główną przyczyną tej zmiany to wzrost liczby osób starszych. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku pozostałych wskaźników w tym obszarze – współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi wzrósł od 2014 r. z 21,7 do 25,9, a odsetek osób w wieku 65 lat i więcej wzrósł w omawianym okresie z 15,1% do 17,6%.

Warunki mieszkaniowe

Warunki mieszkaniowe to jeden z ważniejszych czynników świadczących o rozwoju gospodarczym społeczeństwa oraz stopniu jego zamożności. O warunkach mieszkaniowych świadczą wskaźniki dotyczące dostępności oraz powierzchni mieszkań. W Gminie Tarnawatka przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w 2021 r. wynosiła 80,9 m². W ciągu kilku ostatnich lat wartość tego wskaźnika nieznacznie wzrosła. Na 1 osobę przypada 26,9 m² czyli o 1,1 m² więcej niż w 2014 roku. Przeciętne mieszkanie w Gminie posiada 3,75 izby (nieco więcej niż w 2014 r.), na jedno mieszkanie przypadają natomiast 3 osoby (ten wskaźnik nieznacznie maleje).

Warunki mieszkaniowe Gminy Tarnawatka na tle gmin obszaru porównawczego przedstawiają się niezbyt korzystnie. Gmina ma jedne z najniższych wskaźników przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania (niższy jest tylko w gminie Rachanie). Są gminy (Telatyn i Tomaszów Lub., gdzie przeciętne mieszkanie jest prawie o 20 m² większe niż w Gminie Tarnawatka. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku powierzchni mieszkania w przeliczeniu na 1 osobę (niższy wskaźnik ma tylko Bełżec). Z kolei wskaźnik „mieszkania na 1000 mieszkańców” plasuje Gminę Tarnawatka w środkowej części zestawienia. Ponadto, wskaźniki warunków mieszkaniowych są w Gminie Tarnawatka niższe niż średnie dla całego powiatu.

Gmina Tarnawatka w swoim zasobie posiada 7 mieszkań w 4 budynkach, 2 z nich oddanych jest w najem z czego dotyczą one mieszkań w szkołach przekazanych w trwałą zarząd. Należności na dzień 31 grudnia 2021 roku wyniosły 6 218, 90 zł, w tym zaległości 5 628, 50 zł. Tarnawatka posiada Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy (Załącznik do Uchwały Nr XIII/92/2016 Rady Gminy Tarnawatka z dnia 13 czerwca 2016 roku) „Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy Tarnawatka na lata 2016-2020).

Istniejąca infrastruktura edukacyjna dostępna na obszarze Gminy Tarnawatka jest zadowalająca oraz spełnia podstawowe wymagania i potrzeby mieszkańców. Gmina Tarnawatka jest organem prowadzącym dla Zespołu Szkół i Przedszkola w Tarnawatce, w skład którego wchodzi: Publiczne Przedszkole w Tarnawatce i Szkoła Podstawowa w Tarnawatce.

W Szkole Podstawowej w Tarnawatce w roku szkolnym 2021/2022 uczyło się 195 dzieci, natomiast pod opieką Przedszkola w Tarnawatce znajdowało się 107 dzieci. W Szkole Podstawowej w Hucie Tarnawackiej od stycznia do czerwca 2021 roku uczyło się 40 dzieci (w tym 5 w oddziale przedszkolnym), natomiast od września do końca grudnia 2021r. - 33, w tym 7 w oddziale przedszkolnym.²

Współczynnik skolaryzacji brutto dla gminy wynosi 74,61. Analiza wydatków Gminy na oświatę i wychowanie pokazuje, iż w ostatnich latach wydatki te systematycznie wzrastały i to zarówno w aspekcie ogólnym, jak i w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W 2019 roku na 1 mieszkańca wydatki Gminy w dziale 801 „Oświata i wychowanie” wyniosły 1 357,34 zł, a w 2021 r. odpowiednio 1 903,27 zł.

Tabela 4. Wydatki budżetowe Gminy w Dziale 801 „Oświata i wychowanie”

Wydatki Gminy w dziale Dział 801 - Oświata i wychowanie	2019 r	2020 r.	2021 r.
	5 323 472,38	5 502 193,42	7 369 466,90

² Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka nr NR XXXI/223/2022 z dnia 12 kwietnia 2022 r. szkoła została zlikwidowana

Wydatki Gminy na 1 mieszkańca w dziale Dział 801 - Oświata i wychowanie	1 357,34	1 411,54	1 903,27
Wydatki Gminy ogółem na 1 mieszkańca	4 632,40	5 232,51	5 922,82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W Gminie Tarnawatka funkcjonuje jedna instytucja kultury, którą jest Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawatce. Biblioteka wraz z placówkami oświatowymi realizuje zadania na rzecz kultury. Organizacyjnie w strukturach Urzędu Gminy wyodrębniono stanowisko ds. organizacji działalności kulturalnej. Gminna Biblioteka Publiczna z siedzibą w Tarnawatce mieści się w budynku szkoły.

W bibliotece zarejestrowano łącznie 420 czytelników.: 252 osoby uczące się, 76 osób pracujących (92 osoby – inne kategorie) Na 100 mieszkańców przypada 10,8 czytelnika. Łączna liczba odwiedzin w 2021 r. wyniosła 2 790 użytkowników.

W Gminie działa kilka stowarzyszeń m.in. „Wzgórze Przyjaźni”, „Zielony Domek”, czy Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Tarnawatka. Przy tej ostatniej organizacji funkcjonuje Zespół Artystyczny „TARNA-VOX”. Dużą rolę w rozwoju życia towarzyskiego, kulturalnego i społecznego odgrywają w Gminie strażnice OSP. Przy OSP Tarnawatka funkcjonuje orkiestra. Na terenie gminy funkcjonują zespoły artystyczne Koła Gospodyń Wiejskich w miejscowościach Huta Tarnawacka, Tymin, Wieprzów i Tarnawatka. W Dąbrowie Tarnawackiej mieszka artysta ludowy Marian Chmiel. Zajmuje się on wyrabianiem naczyń garncarskich sposobem przekazywanym z pokolenia na pokolenie. W większości miejscowości działają Koła Gospodyń Wiejskich. Gmina wspiera działalność stowarzyszeń nieodpłatnie użyczając pomieszczeń, jak również w formie pomocy organizacyjnej. Zadania te realizuje na podstawie art. 13 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz w oparciu o obowiązujący w 2021 roku „Program współpracy Gminy Tarnawatka z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego”

Ochroną Zdrowia mieszkańców Gminy zajmuje się przychodnia podstawowej opieki zdrowotnej, w ramach której działają poradnie:

- poradnia lekarza poz
- poradnia lekarza rodzinnego
- gabinet zabiegowy
- poradnia pielęgniarki środowiskowo-rodzinnej
- poradnia położnej środowiskowo-rodzinnej
- gabinet zabiegowy

- punkt szczepień

Na terenie gminy funkcjonuje 1 apteka.

W 2020 roku na terenie Gminy Tarnawatka udzielono 15 405 porad w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej. W 2021 roku liczba tych porad w gminie była większa i wyniosła 18 297.

Wydatki Gminy w dziale 851 „Ochrona zdrowia” w 2021 roku wyniosły 58 447,24 zł i były prawie o połowę niższe niż w 2019 r. W porównaniu z 2020 rokiem, skala wydatków w omawianym obszarze była znacznie wyższa, jednak jest to związane z pandemią i związanym z nią ograniczeniami.

Pomoc społeczna I Bezpieczeństwo

Problemami i kwestiami pomocy społecznej zajmuje się Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce. Jest on inicjatorem działań o charakterze pomocowym, aktywizującym oraz integrującym różnorodne środowiska na rzecz wsparcia grup i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Przy realizacji zadań Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce współpracuje z Powiatowym Urzędem Pracy w Tomaszowie Lubelskim, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, Sądem Rodzinnym, Komendą Policji, Szkołami, placówkami Służby Zdrowia, Prokuraturą, Bankiem Żywności, Polskim Czerwonym Krzyżem. Pomoc jest przyznawana w głównej mierze z powodu ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, potrzeby ochrony macierzyństwa, niepełnosprawności, bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, klęsk żywiołowych, trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, narkomanii oraz alkoholizmu. Osobom, które objęte są pomocą społeczną, udzielana jest pomoc na terenie Gminy w formie zasiłków stałych, okresowych, celowych, dożywiania dzieci w szkole.

W 2021 roku ze świadczeń pomocy społecznej skorzystały 127 rodzin, w których żyło 342 osób. Pomocą objęto więc 1,22 % ogółu mieszkańców Gminy Tarnawatka. W 2021 roku dominującym powodem korzystania ze świadczeń pomocy społecznej było bezrobocie i ubóstwo. Z tej przyczyny wsparciem objęto 64 rodzin, w których żyły 151 osoby.

Wsparcie udzielane jest zarówno w formie finansowej (zasiłki celowe, stałe i okresowe), jak i niepieniężnej (praca socjalna wsparcie w różnych sytuacjach życiowych, usługi opiekuńcze itp.)

Dwa najważniejsze dokumenty Gminy w zakresie szeroko rozumianego wspierania rodziny to:

- Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Tarnawatka na lata 2019 – 2021.
- Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

Wsparcie rodziny realizowane jest również w różnych formach – zarówno poprzez wypłatę świadczeń rodzinnych, realizację programów ogólnopolskich, takich jak: Karta dużej Rodziny, Dobry Start, 500 Plus itp. , ale także poprzez realizację programów zapobiegających przemocy w rodzinie oraz wspierających rodziny w trudnych sytuacjach (np. realizacja procedury Niebieskiej Karty)

Bezrobocie, zwłaszcza długotrwałe, a także wysoki udział młodych osób wśród bezrobotnych stanowi jeden z najpoważniejszych problemów społecznych w Gminie Tarnawatka. Dezaktywacja zawodowa mieszkańców Gminy ma wpływ na poziom ubóstwa, a także generuje występowanie negatywnych zjawisk rodzinnych i społecznych. Spośród wszystkich zarejestrowanych mieszkańców Gminy Tarnawatka 31,3% to osoby do 30 roku życia, z czego 60,5% stanowiły osoby, które nie ukończyły 25 lat. Co trzeci bezrobotny mieszkaniec Gminy jest osobą po 50 roku życia. Osoby takie znajdują się mniej korzystnej sytuacji na rynku pracy z uwagi na często nieaktualne kwalifikacje, ale również niechęć części pracodawców do zatrudniania osób ze starszych grup wiekowych. W ostatnim dniu grudnia 2021 r. 134 mieszkańców Gminy Tarnawatka było zarejestrowanych jako osoby bezrobotne w powiatowym urzędzie pracy. Większość (53%) stanowiły kobiety. 6 osób pobierało zasiłek dla bezrobotnych, taka sama liczba została zwolniona z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Długotrwale bezrobotni stanowili prawie 1/3 zarejestrowanych (32,1%). Na skalę problemu wpływa niewątpliwie rolniczy charakter Gminy. Praca w indywidualnych gospodarstwach rolnych jest głównym źródłem utrzymania dla wielu mieszkańców.

Gmina podjęła następujące działania dotyczące zadań obronnych:

- sporządzenie Planu Szkolenia Obronnego na 2021 rok,
- sporządzenie i przesłanie do Dyrektora WB i ZK LUW w Lublinie Ankiety na potrzeby Narodowego Kwestionariusza Pozamilitarnych Przygotowań Obronnych województwa lubelskiego 2021 r.
- sporządzenie Planu kontroli wykonywania zadań obronnych w gminie Tarnawatka w 2021 roku,
- aktualizacja w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków „Gminnego Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”
- sporządzenie wykazu posiadaczy samochodów ciężarowych o ładowności pow. 3,5t, ciągników siodłowych i balastowych oraz przyczep, naczep oraz maszyn do robót ziemnych, budowlanych, drogowych oraz innych urządzeń

Na terenie gminy Tarnawatka działa 9 jednostek OSP. OSP Tarnawatka jest włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo – Gaśniczego. Jednostki te w 2021 roku w swoich szeregach skupiały 170 członków zwyczajnych w tym 160 mężczyzn, 10 kobiet, 4 członków honorowych i 30 członków wspierających.

W 2021 roku w gminie Tarnawatka stwierdzono szacunkowo (w oparciu o dane powiatowe) 56 przestępstw. Oznacza to, że na każdych 1000 mieszkańców odnotowano 14,38 przestępstw. Jest to wartość mniejsza od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie mniejsza od średniej dla całej Polski. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw dla wszystkich przestępstw ogółem w gminie Tarnawatka wynosi 85,70% i jest większy od wskaźnika wykrywalności dla województwa lubelskiego oraz znacznie większy od wskaźnika dla całej Polski.³

Wśród przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie Gminy Tarnawatka należy wymienić przede wszystkim takie firmy, jak:

- Eurodom sp. z o.o. Tarnawatka (firma zajmuje się zarówno produkcją jak i budową konstrukcji w technologii szkieletu drewnianego i specjalizuje się w domkach letniskowych, domach całorocznych i innego rodzaju konstrukcjach z sektora turystyki (kempingi, hotele, resorty i kompleksy domków letniskowych). Z biegiem lat, działalność firmy została poszerzona o produkcję domów drewnianych prefabrykowanych dla sektora nieruchomości, oferując swoje usługi zarówno klientom ostatecznym jak i deweloperom.

- Ośrodek Hodowli Zwierząt i Produkcji Rolnej Sp. z o.o. - firma zajmująca się hodowlą. Przez wiele lat było to Państwowe Gospodarstwo Rolne specjalizujące się w produkcji materiału zwierzęcego dla hodowców bydła i trzody chlewnej. W Tarnawatce ma siedzibę zarząd firmy.

Gospodarka i rolnictwo

Ponadto, na terenie gminy działa filia Banku Spółdzielczego w Tomaszowie Lubelskim.

Na W 2021 roku (stan na 31.XII) w Gminie Tarnawatka zarejestrowane były 243 podmioty gospodarki narodowej. W sekcji „przemysł i budownictwo” zarejestrowane były 73 podmioty, w sekcji „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” - 2 podmioty. „Pozostałą działalność” reprezentowało 168 podmiotów. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Tarnawatka systematycznie wzrasta – w 2015 wynosiła 184, w ciągu 6 lat wzrosła o 59 jednostek. Zdecydowana większość podmiotów to małe i mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające mniej 9 osób, 4 firmy zatrudniają od 10 do 49 pracowników, a 1 przedsiębiorstwo powyżej 50 osób.

Gmina Tarnawatka jest gminą typowo rolniczą, dlatego też w strukturze zagospodarowania gruntu dominują użytki rolne, a wśród nich przeważają grunty orne. Powierzchnia gminy wynosi około 83 km², co stanowi 6% powierzchni powiatu, w tym użytki rolne stanowią 63% powierzchni wszystkich gruntów.

³ Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Tarnawatka

Według danych Narodowego Spisu Rolnego z 2020 r., na terenie Gminy Tarnawatka funkcjonują 474 gospodarstwa rolne. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w gminie wynosiła 7.62 ha. W gospodarstwach rolnych pracowało ogółem 988 osób, w tym 571 mężczyzn i 417 kobiet.

W 72 gospodarstwach indywidualnych produkcja rolnicza przeznaczona była wyłącznie lub niemal wyłącznie na samozaopatrzenie, a w 391 końcowa produkcja rolnicza była przeznaczona na sprzedaż.

Przez teren Gminy Tarnawatka przebiega droga krajowa nr 17 na długości ok. 9,0 km, droga wojewódzka nr 850 na długości ok. 3,9 km, oraz siedem odcinków dróg powiatowych o łącznej długości ok. 36,3 km. Wg stanu na 31.12.2021 r. długość dróg gminnych wynosiła 56,50 km. W tym odcinki utwardzone stanowią długość 34,08 km, a nieutwardzone 22,42 km. Ponadto w gminie znajduje się wiele dróg wewnętrznych (nieposiadających kategorii drogi publicznej), z których nawierzchnię bitumiczną posiadają odcinki o łącznej długości 4,52 km. Na terenie gminy w 2021 roku funkcjonowało 27 czynnych przystanków autobusowych.

Pod względem komunikacyjnym Gmina jest dobrze rozwinięta. Sieć dróg na terenie Gminy jest wystarczająca, jednakże ich stan techniczny nie jest najlepszy. Na obszarze Gminy nie funkcjonuje komunikacja kolejowa, Najbliższa stacja kolejowa znajduje się w miejscowości Bełżec i jest oddalona od centrum gminy o ok. 17 km. Odległość drogowa od stolicy województwa - Lublina wynosi 116 km, od Zamościa 26 km, a od siedziby władz powiatu - Tomaszowa Lubelskiego 10 km. Kluczowe znaczenie strategiczne dla Tarnawatki ma położenie przy drodze krajowej nr 17 (Warszawa - Garwolin - Lublin - Zamość - Tomaszów Lubelski - Hrebenne) o oznaczeniu transeuropejskim E372. Droga ta stanowi jedno z dwóch głównych połączeń Polski, a także Unii Europejskiej z Ukrainą. Aktualnie najkrótsze połączenie z północnej i centralnej Polski (w tym z Warszawy) do Lwowa prowadzi przez Tarnawatkę.

Najbliższym lotniskiem jest oddalony o ok. 100km Port Lotniczy Lublin-Świdnik. Z lotniska możliwe są bezpośrednie połączenia z wieloma europejskimi miastami, między innymi z Warszawą, Oslo, Dublinem, Londynem, Eindhoven, Antwerpią. Odległość od największego lotniska w Polsce im. Fryderyka Chopina w Warszawie wynosi ok. 300 km.

Biorąc pod uwagę rozproszone osadnictwo wiejskie o jednorodnej funkcji zabudowy zagrodowej, zgodnie z trendami ogólnokrajowymi dynamicznie rozwija się transport indywidualny. Rozproszenie osadnictwa utrudnia dostęp do infrastruktury społecznej i technicznej. Czas podróży z miejsca zamieszkania do szkoły, ośrodka zdrowia czy urzędu zwiększa się, wzrastają też koszty podróży. Dłuższe odcinki dróg wymagają większych nakładów na remonty i utrzymanie. Budowa i eksploatacja infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i energetycznej przy małym

Infrastruktura techniczna

zagęszczeniu odbiorców jest znacznie kosztowniejsza ze względu na wydłużenie niezbędnych odcinków sieci.

Jeżeli chodzi o udział korzystających z sieci wodociągowej, Procentowe pokrycie gminy w : sieć wodociągową wynosi 99% sieć gazową wynosi 10% sieć kanalizacyjną wynosi 68%. znajdują się cztery ujęcia wodociągowe oraz sieć kanalizacyjna z czterema oczyszczalniami ścieków oraz 136 przydomowych oczyszczalni ścieków. Sieć wodociągowa zaopatrują w wodę 1029 gospodarstw co stanowi prawie 100% ich ogólnej liczby. Sieć kanalizacyjna odprowadza ścieki od 530 gospodarstw a przydomowe oczyszczalnie ścieków obsługują 136 gospodarstw. Przebiegają dwie sieci gazowe wysokoprężne. Stwarza to warunki do budowy stacji redukcyjnej i sieci rozdzielczych.

W 2020 r. siecią instalację gazową posiadało 79 mieszkań na terenie Gminy Tarnawatka (wzrost o 5 mieszkań w stosunku do 2015 r.). Do sieci wodociągowej podłączonych było 1 179 mieszkań (wzrost o 12 mieszkań w stosunku do 2015 r.). W ujęciu procentowym, 2015 roku 5,8% mieszkań znajdujących się na terenie gminy posiadało instalację gazową, natomiast w 2020 r. wskaźnik ten wzrósł do 6,1%. Jeśli chodzi o sieć wodociągową, to w 2015 r. podłączone do niej było 91,2% mieszkań, a w 2020 – 91,3%.

Gospodarka odpadami jest jednym z najpoważniejszych problemów dotyczących współczesnej cywilizacji. Proces gospodarowania odpadami dzieli się na etapy: gromadzenie, transport, unieszkodliwianie, recykling i monitorowanie odpadów powstających w wyniku działalności człowieka i innych działań.

Od dnia 1 stycznia 2012 r. podstawą prowadzenia działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości stał się wpis do rejestru działalności regulowanej prowadzonego przez gminę. Wpis do rejestru zastąpił zezwolenie na odbieranie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości na terenie danej gminy W 2021 r. do wskazanego rejestru wpisanych było 7 firm zajmujących się odbiorem odpadów komunalnych.

Na terenie Gminy Tarnawatka odpady komunalne powstają głównie w gospodarstwach domowych, a także na terenach nieruchomości niezamieszkałych (obiekty użyteczności publicznej oraz działalności gospodarczej). Ponadto, odpady powstają także na terenach otwartych (odpady z koszy ulicznych, zmiotki, odpady z zieleni publicznej). W wyniku zorganizowanego przetargu odbieraniem i zagospodarowaniem odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości zamieszkałych na terenie gminy Tarnawatka zajmowało się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Tyszowcach.

Gmina Tarnawatka posiada dostęp zarówno do sieci telefonii stacjonarnej, jak i komórkowej. Sieć Internet dostępna jest także w wersji stacjonarnej oraz mobilnej. Dostępność mieszkańców do infrastruktury telekomunikacyjnej w Gminie Tarnawatka w ostatnich latach systematycznie się poprawia. Dzieje się tak za

sprawą coraz szerszego dostępu do usług telefonii komórkowej oraz rozwoju lokalnych operatorów telekomunikacyjnych świadczących m.in. usługi dostępu do sieci Internet dla mieszkańców Gminy.

Procentowe pokrycie gminy w sieć telefoniczną wynosi 90%. Przez teren gminy przebiega linia światłowodowa Lublin-Jarosław.

Na terenie Gminy, niedaleko wsi Tarnawatka znajduje się Radiowo-Telewizyjne Centrum Nadawcze. Jest to 154-metrowy stalowy maszt, stanowiący stację nadawczą o średnio-dużych mocach. Umożliwia także odbiór radia i telewizji na zachodnich krańcach Ukrainy. Obiekt należy do Spółki Akcyjnej EmiTel.

Wizja rozwoju Gminy określa stan docelowy, do którego władze jednostki samorządowej i zaangażowani partnerzy dążą, realizując swoją misję i wdrażając określoną strategię lub plan rozwoju. Wizja jest więc pewnym obrazem przyszłości, pozwalającym wyobrazić sobie jak Gmina będzie wyglądać po pomyślnym zrealizowaniu się optymistycznego scenariusza rozwoju. Przy określeniu wizji rozwoju Gminy Tarnawatka do roku 2030 wzięto pod uwagę nie tylko wyobrażenia mieszkańców na temat tego jak widzą swoją Gminę za 10 lat, ale również przeanalizowano możliwą drogę rozwoju Gminy w zakładanych kierunkach interwencji oraz możliwe szanse i zagrożenia jakie mogą pojawić się w otoczeniu funkcjonowania Gminy. Uwzględniono również założenia Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego, która przewiduje dalszy rozwój Gminy jako jednostki wykorzystującej potencjał przyrodniczy oraz kulturowo-historyczny do rozwoju rolnictwa i turystyki, w tym agroturystyki.

Przedstawiona w rozdziale 4 wizja Gminy Tarnawatka do roku 2030 oparta jest na pozytywnym scenariuszu rozwoju, zakładającym m.in. pozyskanie dofinansowania z funduszy zewnętrznych perspektywy finansowej 2021-2027, jak i środków krajowych (będących w dyspozycji poszczególnych resortów lub funduszy celowych), które pozwolą na realizację zidentyfikowanych inwestycji - kluczowych dla mieszkańców i władz Gminy. Przyjęto również drugie kluczowe założenie, że w ciągu blisko 10 lat Gminie uda się zminimalizować negatywne procesy demograficzne i gospodarcze.

Obszary Strategicznej Interwencji – poziom regionalny i krajowy

Dokumenty strategiczne i wykonawcze wymienione w tym rozdziale stanowią horyzont i swego rodzaju ramy dla Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka oraz mają wobec niej charakter nadrzędny.

Strategia została przygotowana w zgodności z tymi dokumentami. Działania zamieszczone w Strategii odpowiadają również na wyzwania szeroko europejskiego, krajowego oraz regionalnego

zidentyfikowane poprzez określenie obszarów wsparcia. Zapisy Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka wpisują się w cele strategiczne i operacyjne SRWL.

Poziom regionalny

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 jest najistotniejszym dokumentem poziomu regionalnego mającym bezpośredni wpływ na zapisy Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka. Dokument ten został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubelskiego Uchwałą nr/XXIV/406/2021 z dnia 29 marca 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku.

Jest to dokument stanowiący odpowiedź na problemy i wezwania stawiane przed województwem lubelskim. Strategia rozwoju wyznacza kluczowe długoterminowe cele i kierunki rozwoju województwa i jest głównym dokumentem umożliwiającym racjonalne organizowanie działań i prowadzenie skoordynowanej polityki rozwoju w długofalowym horyzoncie czasowym, jak również śródkresowe kierunki działań i same działania. Strategia wskazuje cele rozwojowe do realizacji przez samorząd województwa, jak również inne podmioty. Jest dokumentem wyznaczającym priorytety również dla organów decyzyjnych niższych szczebli samorządowych.

Strategia rozwoju województwa lubelskiego ma charakter zintegrowany. Dokument wskazuje pogrupowane tematycznie działania adresowane do całego województwa, jak też model struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu oraz obszary strategicznej interwencji (OSI), w których interwencja ukierunkowana jest zarówno tematycznie, jak i terytorialnie.

Zidentyfikowana w SRWL wizja rozwoju województwa lubelskiego to „Województwo lubelskie racjonalnie wykorzystując specyfikę społeczno-gospodarczą, zasoby środowiska, a także policentryczność sieci ośrodków miejskich rozwija się w sposób zrównoważony. Kreatywność i otwartość mieszkańców, aktywność naukowo-badawcza, tworzenie i stosowanie rozwiązań innowacyjnych oraz partnerstwo w zarządzaniu kształtują nowoczesny charakter regionu. Wzrasta jego znaczenie jako strategicznego producenta finalnych wyrobów bazujących na surowcach rolniczych, dostarczyciela usług prozdrowotnych i czasu wolnego. W efekcie region oferuje atrakcyjną przestrzeń do życia, pracy i inwestowania w zdrowym i bezpiecznym otoczeniu”.⁴

Osiągnięciu zakładanej wizji regionu służyć mają 4 cele strategiczne w obszarach:

- Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych (Sektor rolno-spożywczy)
- Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych (Przestrzeń)
- Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu (Gospodarka)
- Wzmacnianie kapitału społecznego (Społeczeństwo)

Powyższe cele rozwoju województwa lubelskiego wynikają ze zidentyfikowanych wyzwań rozwoju. Tworzą spójny i wzajemnie uzupełniający się system, w którym efekty jednych celów generują i wzmacniają efekty realizacji innych. Nadrzędną ideą jest wykorzystanie potencjałów

⁴ Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

rozwojowych, modernizacja gospodarki, innowacyjność oraz poprawa jakości życia mieszkańców regionu. W ich obrębie znajduje się 18 celów operacyjnych oraz pakiety kierunków działań, które stanowią punkt odniesienia do wszystkich działań rozwojowych na terenie Lubelszczyzny, w tym także do kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz do opracowania dokumentów o charakterze sektorowym

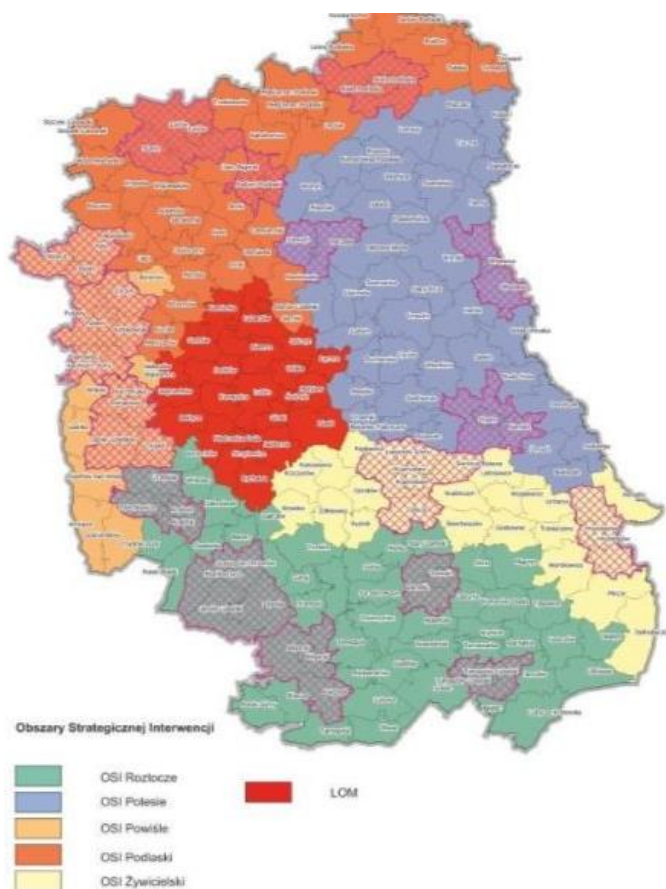
Powyższe cele i kierunki działań powinny przyczynić się do osiągnięcia przyjętej wizji rozwoju województwa lubelskiego w perspektywie do 2030 r. Zapisy Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka wpisują się w powyższe cele strategiczne.

KSRR 2030 - OSI subregionalne w SRWL

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 zidentyfikowano OSI o znaczeniu regionalnym, które stanowią odniesienie do wyznaczonych w KSRR 2030 obszarów strategicznej interwencji (OSI) o znaczeniu krajowym. Regionalne Obszary Strategicznej Interwencji odzwierciedlają potrzeby szczególnego wsparcia realizacji wybranych kierunków działań Strategii na określonych obszarach województwa.

OSI to obszary dla których zdefiniowano indywidualny priorytet rozwojowy, który determinuje zakres planowanego wsparcia w ramach instrumentów terytorialnych. Każdy z OSI ma wyznaczone kierunki działań i typy przedsięwzięć, których realizacja ma szczególne znaczenie dla priorytetów rozwojowych poszczególnych subregionów funkcjonalnych. OSI stanowią wybór strategiczny, którego konsekwencją jest skierowanie interwencji publicznej na dany obszar. OSI wskazywane są w strategiach rozwoju zarówno na poziomie krajowym, regionalnym, jak i lokalnym.

Rysunek 2. Obszary Strategicznej Interwencji w województwie lubelskim

Uwzględniając OSI o znaczeniu krajowym, wymiar terytorialny SRWL zawiera dwa typy obszarów wymagających zapewnienia kompletności wsparcia na poziomie krajowym i regionalnym, tj:

- obszary zagrożone trwałą marginalizacją
 - miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze
- Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku - obszary zagrożone trwałą marginalizacją to mniejsze miasta oraz obszary wiejskie, które ze względu na występujące cechy problemowe wpływające na niekorzystną sytuację społeczno-gospodarczą zostały określone jako strefa opóźnienia urbanizacyjnego. Dlatego też, do tych obszarów skiero-

wane będzie odpowiednie wsparcie na poziomie krajowym i regionalnym. Wśród oczekiwanych efektów podejmowanych działań wymienić należy np.: rozwój lokalnych firm, wzrost liczby lokalnych miejsc pracy, wzrost dochodów mieszkańców oraz bazy dochodowej samorządów terytorialnych. Istotne będzie również wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miastami, stanowiącymi lokalne ośrodki wzrostu, które zapewniają odpowiedni dostęp mieszkańców do rynku pracy.

Wyznaczone w województwie OSI subregionalne uwzględniają krajową politykę rozwoju regionalnego ukierunkowaną terytorialnie, wyrażoną poprzez krajowe OSI określone w KSRR 2030, tj. obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Granice OSI wyznaczane są na podstawie granic administracyjnych gmin.

Na poziomie regionalnym Gmina Tarnawatka znalazła się w **OSI Roztocze** (jako jedna z 41 gmin **należących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją**). Priorytetem rozwoju dla OSI Roztocze jest **Społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Rostocza i Puszczy Solskiej**.

Kierunki interwencji / tematyczne obszary wsparcia dla OSI Roztocze w kontekście realizacji celów i kierunków działań SRWL to:

W ramach celu nr 1.1 Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych:

- Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych.

W ramach celu nr 2.1 Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej:

- Poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem szkieletowego układu dróg ekspresowych (S19, S17 i S12) oraz planowanej autostrady A2, w tym budowa obwodnic miast
- Poprawa regionalnych i międzyregionalnych połączeń kolejowych z uwzględnieniem Programu Kolejowego CPK Centralny Port Komunikacyjny

W ramach celu nr 2.4 Ochrona walorów środowiska

- Ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności

W ramach celu nr 3.3 Promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej

- Rozwój funkcji i bazy lecznictwa uzdrowiskowego na obszarach występowania naturalnych warunków i czynników leczniczych

W ramach celu nr 3.4 Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu

- Kreowanie i rozwijanie oferty ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce
- Rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe)
- Organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa)
- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.)
- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych

W ramach celu nr 4.4 Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej

- Wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych, w tym w zakresie infrastruktury granicznej (budowa i rozbudowa przejść granicznych oraz dostosowanie ich do obsługi ruchu turystycznego) oraz poprawiającej dostępność do przejść granicznych (drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, lotnisko, infrastruktura turystyczna)
- Wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej

OSI – poziom krajowy

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) wskazuje, że istotą polityki regionalnej jest zapewnienie bardziej zrównoważonego rozwoju poszczególnych części kraju (regionów, obszarów miejskich i wiejskich) w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Według KSRR cel główny polityki regionalnej do roku 2030 r to „efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co stworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym”.⁵

Cel główny polityki regionalnej do roku 2030 realizowany będzie w oparciu o uzupełniające się trzy cele szczegółowe.

- Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym
- Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych
- Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie

Jeżeli chodzi o OSI na poziomie krajowym należy wśród nich wskazać główne obszary wymagające wsparcia z poziomu krajowego które obejmują tereny o niekorzystnych warunkach. OSI w KSRR to:

- obszary zagrożone trwałą marginalizacją,
- miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, wschodnia Polska oraz Śląsk.

„Obszar Strategicznej Interwencji to „określony w strategii rozwoju obszar o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania, potencjałów rozwojowych, do którego jest kierowana interwencja publiczna łącząca inwestycje, w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub w zasoby ludzkie, finansowane z różnych źródeł, lub rozwiązania regulacyjne”. Na terenie województwa lubelskiego należą do nich: a) obszary zagrożone trwałą marginalizacją – obejmujące 140 spośród 213 JST w regionie, b) miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze – 11 spośród 48 w regionie.

Wizja i misja rozwoju Gminy

Określenie wizji i misji Gminy jest szczególnie istotnym elementem budowania strategicznych planów rozwoju obszaru, bowiem jest punktem wyjściowym, tworzącym swoistego rodzaju ramy do wyznaczania celów do osiągnięcia w określonej perspektywie czasowej. Wizja i misja

⁵ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Gminy będzie realizowana przez szereg dokumentów o charakterze strategicznym i planistycznym, dlatego ich wyznaczenie ma tak istotne znaczenie dla budowania spójnej i harmonijnej koncepcji rozwoju danego obszaru.

Wizja rozwoju Gminy, to określenie stanu pożądanego, do którego dążą władze Gminy w zakładanej perspektywie czasowej. Zatem ma ona odpowiadać na pytanie: jak będzie wyglądać dany obszar, uwzględniając wartości i cele najważniejsze dla społeczności lokalnej.

Wizja rozwoju Gminy Tarnawatka przedstawia zatem jej docelowy obraz w założonym horyzoncie czasowym - do 2030 roku. Stanowi ona słowne odwzorowanie wizerunku obszaru, do którego dążą władze Gminy, społeczność lokalna oraz wszyscy inni interesariusze Strategii. Wizja ta zostanie osiągnięta dzięki realizacji założonych, spójnych z przyjętym kierunkiem rozwoju, celów strategicznych i wykorzystywaniu odpowiednich egzogenicznych i endogenicznych warunków rozwoju.

Wizja obszaru Gminy Tarnawatka odnosi się do najistotniejszych elementów rozwoju gminy:

Gmina Tarnawatka w 2030 roku to wielofunkcyjny obszar konkurencyjnego rolnictwa, rozwijającej się przedsiębiorczości i usług turystycznych Gmina jest miejscem przyjaznym i atrakcyjnym przyrodniczo oraz infrastrukturalnie, a jednocześnie stanowi przestrzeń do życia otwartą na potrzeby mieszkańców. Cechuje się uporządkowaną i bezpieczną przestrzenią publiczną. Środowisko gminne sprzyja integracji społecznej, budując postawy zaangażowania, współuczestnictwa oraz współdziałania wszystkich pokoleń. Mieszkańcy mają zapewnioną bogatą, dostosowaną do potrzeb ofertę kulturalną, turystyczną, edukacyjną i rekreacyjną. Jednocześnie, Gmina w pełni wykorzystuje swoje potencjały rozwojowe, będąc atrakcyjnym miejscem do wypoczynku i rekreacji dla turystów. Jest z jednej strony miejscem sprzyjającym dynamicznemu rozwojowi lokalnej przedsiębiorczości i rolnictwa w myśl zasady zrównoważonego rozwoju, z drugiej – jest to miejsce bezpieczne i czyste ekologicznie. Gminę Tarnawatka zamieszkują ludzie aktywni, otwarci, zaangażowani, którzy wraz z władzami lokalnego samorządu dbają o współpracę z innymi samorządami, dialog oraz współpracę międzysektorową, mając na uwadze wspólną korzyść, którą jest zrównoważony rozwój Gminy.

Za realizację wizji rozwoju Gminy Tarnawatka odpowiadają jej interesariusze: władze Gminy, jednostki organizacyjne Gminy, instytucje publiczne z obszaru Gminy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, rolnicy, mieszkańcy, podmioty działające wspólnie również z innymi samorządami.

Rolą misji jest natomiast określenie generalnego kierunku działania, uzasadnienie przyjęcia określonych celów strategicznych, nadanie kierunku funkcjonowania poszczególnym uczestnikom społeczności. Sformułowana poniżej misja rozwoju Gminy Tarnawatka obrazuje zatem w sposób ogólny działania, które podejmują władze Gminy, jako podmiot wdrażający dokumenty o charakterze strategicznym we współpracy z pozostałymi interesariuszami, mające na celu realizację zadań i obowiązków ustawowych, przy jednoczesnym odpowiadaniu na

potrzeby lokalnej społeczności. Uwzględniono w niej cechy wyróżniające Gminę, walory naturalne, dostępne zasoby oraz potrzeby i oczekiwania jej mieszkańców.

Misją rozwojową gminy Tarnawatka jest poprawa warunków życia mieszkańców przy zachowaniu równowagi między aktywnością gospodarczą a ochroną środowiska przyrodniczego i kulturowego. W myśl wizji gmina stanowi obszar atrakcyjny turystycznie, przyjazny inwestorom, o wysokim poziomie rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej, ale jednocześnie chroniący zasoby przyrodnicze i kulturowe. Gmina w pełni wykorzystuje również zasoby i walory dziedzictwa kulturowego, religijnego, przyrodniczego i terytorialnego do promocji jako miejsca atrakcyjnego turystycznie.

Podejmowanie skutecznych działań dążących do systematycznego i zintegrowanego rozwoju turystyki, przedsiębiorczości, rolnictwa i kapitału ludzkiego pozwala na zbudowanie trwałej przewagi konkurencyjnej Gminy, a skuteczna współpraca międzysamorządowa i międzysektorowa pozwala na osiągnięcie efektu synergii i pobudzanie szerszego rozwoju całego obszaru.

Zarysowana powyżej wizja i misja rozwoju Gminy Tarnawatka stanowi podstawę wyznaczenia kluczowych celów strategicznych i operacyjnych, pozwalających na sukcesywne realizowanie założonych kierunków rozwojowych Gminy.

Cele i potrzeby rozwojowe Gminy

Przedstawiona w rozdziale powyżej wizja Gminy Tarnawatka obrazuje wynikową efektów realizacji Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030, wespół z innymi dokumentami o charakterze strategicznym i planistycznym. Osiągnięcie założonego efektu docelowego, jakim jest ww. wizja, wymaga wyznaczenia celów strategicznych i służących ich realizacji celów operacyjnych, stanowiących swego rodzaju kamienie milowe, których sukcesywne osiągnięcie będzie przybliżało Gminę do jej docelowego stanu. Nakreślenie celów strategicznych i operacyjnych Gminy pozwoli w kolejnym rozdziale określić kierunki działań niezbędne do podjęcia celem ograniczenia lub całkowitego wykluczenia problemów rozwojowych obszaru zidentyfikowanych w części diagnostycznej Strategii. Dla osiągnięcia trwałych rezultatów szczególnie istotnym jest wykorzystywanie wewnętrznych potencjałów Gminy, przy jednoczesnym identyfikowaniu zewnętrznych szans rozwojowych.

W nawiązaniu do sformułowanej wizji, zaproponowano cele strategiczne oraz uszczegóławiające je cele operacyjne. Cele określone są w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym. Odpowiadają one na potrzeby rozwojowe Gminy oraz jej problemy i potencjał.

Dla realizacji Strategii wyszczególniono **pięć komplementarnych celów strategicznych**. Stanowią one z jednej strony odpowiedź na zdiagnozowane problemy zidentyfikowane podczas procesu diagnozy aktualnej sytuacji Gminy, z drugiej - kierunki ku realizacji założonej wizji i misji Gminy.

Wyznaczone dla Gminy cele strategiczne obejmują zarówno wymiar społeczny, gospodarczy, przestrzenny jak i środowiskowy. Harmonizują z celami zarysowanymi dla rozwoju województwa lubelskiego oraz są spójne ze wskazaniem Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. Struktura celów w Strategii Rozwoju Ponadlokalnego tworzy logicznie powiązany, spójny system odpowiadający na poszczególne kategorie problemowe. Należy dodać, że cele i kierunki działań planowane w ramach poszczególnych celów wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Wieloetapowe określanie kierunków rozwoju Gminy Tarnawatka jest efektem pracy zespołu składającego się z przedstawicieli Urzędu Gminy Tarnawatka i ekspertów zewnętrznych. Poniżej zdefiniowano cele strategiczne Gminy Tarnawatka do roku 2030:

Cel strategiczny 1. Podniesienie atrakcyjności przestrzennej i turystycznej gminy poprzez efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiskowych

- 1.1. Promocja zrównoważonej turystyki oraz pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego
- 1.2. Stworzenie spójnego systemu promocji gminnych atrakcji turystycznych i rekreacyjnych
- 1.3. Poprawa stanu infrastruktury okołoturystycznej: budowa nowych oraz rozbudowa istniejących elementów niezbędnych do zwiększania atrakcyjności turystycznej Gminy Tarnawatka
- 1.4. Ochrona i renowacja miejsc i obiektów zabytkowych wymagających interwencji na obszarze Gminy
- 1.5. Stymulowanie i wspieranie działań zmierzających do odtwarzania, zachowania i kultywowania lokalnych tradycji Gminy Tarnawatka

Cel strategiczny 2. Poprawa jakości życia mieszkańców z uwzględnieniem zasady solidarności społecznej i zrównoważonego rozwoju

- 2.1 Wsparcie systemu edukacji i opieki nad dziećmi poprzez poprawę infrastruktury oświatowej oraz podniesienie jakości kształcenia
- 2.2 Rozwój opieki zdrowotnej i efektywnej polityki senioralnej
- 2.3 Podniesienie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców i odwiedzających Gminę
- 2.4 Rozszerzanie i promocja wysokiej jakości oferty spędzania wolnego czasu dla społeczności lokalnej
- 2.5 Poprawa i rozwój infrastruktury oraz aktywności sportowej i rekreacyjnej
- 2.6 Rozwój polityki prorodzinnej i zapobieganie wykluczeniu społecznemu grup zagrożonych

Cel strategiczny 3 Poprawa warunków dla rozwoju przedsiębiorczości lokalnej, w tym opartej o lokalne produkty rolne i produkty ekologiczne oraz podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej gminy

- 3.1. Wsparcie biznesu oraz osób zainteresowanych rozpoczęciem działalności gospodarczej poprzez świadczenie usług doradczych i informacyjnych
- 3.2 Wspieranie podejmowania w gospodarstwach rolnych, lub grupach gospodarstw lokalnych form przetwórstwa produktów rolnych, opartych o tradycyjne receptury i technologie
- 3.3 Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru gminy

Cel strategiczny 4. Poprawa jakości i funkcjonalności infrastruktury technicznej i komunikacyjnej Gminy Tarnawatka z uwzględnieniem ochrony środowiska naturalnego i przyrody

- 4.1. Poprawa dostępności komunikacyjnej Gminy poprzez rozwój nowoczesnej infrastruktury drogowej
- 4.2 Rozwój infrastruktury energetycznej, w tym promocja odnawialnych źródeł energii
- 4.3. Promowanie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze wśród mieszkańców i racjonalne gospodarowanie przestrzenią
- 4.4. Podniesienie efektywności energetycznej budynków z obszaru Gminy pozwalające na zapobieganie zanieczyszczeniu i poprawę jakości powietrza atmosferycznego
- 4.5. Poprawa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na terenie Gminy

Cel strategiczny 5. Poprawa zdolności instytucjonalnej Gminy Tarnawatka oraz rozwój integracji społecznej i współpracy ponadlokalnej

- 5.1. Rozwój zintegrowanych metod zarządzania Gminą poprzez spójne planowanie strategiczne oraz zarządzanie promocją obszaru Gminy
- 5.2. Podniesienie sprawności funkcjonowania Samorządu poprzez rozwój infrastruktury oraz innowacyjnych rozwiązań technicznych w Urzędzie Gminy i jednostkach podległych
- 5.3. Zwiększenie aktywności i partycypacji społecznej oraz budowa tożsamości lokalnej

Kierunki działań planowane do podjęcia w odpowiedzi na zidentyfikowane problemy i cele

Do poszczególnych celów operacyjnych Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 zostały określone główne kierunki działań. Kierunki działań stanowią przedsięwzięcia i projekty oraz inne zadania, które mogą być realizowane w celu osiągnięcia zakładanych celów. Dla kierunków działań określono także oczekiwane rezultaty i wskaźniki oceniające osiągnięcie założonych rezultatów.

NAZWA CELU OPERACYJNEGO	ZIDENTYFIKOWANE KIERUNKI DZIAŁAŃ	OCZEKIWANE REZULTATY	WSKAŹNIKI OCENY OSIĄGNIĘCIA REZULTATÓW
CEL STRATEGICZNY 1. Podniesienie atrakcyjności przestrzennej i turystycznej gminy poprzez efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiskowych			
Cel operacyjny 1.1. Promocja zrównoważonej turystyki oraz pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego	– podejmowanie współpracy z instytucjami i firmami zajmującymi się turystyką i wypoczynkiem w celu promocji oferty turystycznej Gminy – zagospodarowanie terenów rekreacyjnych, turystycznych i historycznych w Gminie Tarnawatka – place zabaw, sceny, miejsca na ognisko – budowa i oznakowanie ścieżek pieszo–rowerowych, dróg dojazdowych do miejsc przyrodniczych, edukacyjnych i historycznych	– podniesiony poziom atrakcyjności turystycznej Gminy Tarnawatka – udostępnione nowe atrakcje turystyczne dla mieszkańców i przyjezdnych – zachowane dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze i historyczne	– liczba turystów korzystających z atrakcji turystycznych, odwiedzających Gminę – liczba podmiotów świadczących usługi turystyczne – liczba wyznaczonych tras turystycznych (rowerowych i pieszych)

Cel operacyjny 1.2. Stworzenie spójnego systemu promocji gminnych atrakcji turystycznych i rekreacyjnych	– dokumentowanie i upowszechnianie gminnego dziedzictwa niematerialnego i materialnego oraz tworzenie oferty turystycznej online dla dziedzictwa kultury Gminy – ustawienie tablic informacyjnych o obiektach zabytkowych znajdujących się na terenie Gminy – utworzenie nowoczesnego Punktu Informacji Turystycznej – wykorzystanie internetu do promocji oferty turystyczno-rekreacyjnej Gminy	– lepiej prowadzona i skoordynowana obsługa ruchu turystycznego w Gminie – wzbogacona oferta Gminy w zakresie obsługi turystów – skutecznie wypromowana oferta turystyczna i kulturalna Gminy – spójny i skuteczny system promocji turystyczno-rekreacyjnej Gminy – szeroki dostęp do oferty kulturalnej i turystycznej Gminy, również internetowy	– liczba turystów odwiedzających Gminę – liczba stworzonych narzędzi promocji atrakcji turystycznych Gminy – liczba odwiedzających strony promujące Gminę (korzystających z oferty online) – liczba osób korzystających z miejsc obsługi ruchu turystycznego
Cel operacyjny 1.3. Ochrona i renowacja miejsc i obiektów zabytkowych wymagających interwencji na obszarze Gminy	– rewitalizacja obiektów / obszarów zabytkowych oraz kulturowych – Inwentaryzacja i digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego	– ochronione przed dalszą degradacją obiekty i miejsca zabytkowe – podniesiona świadomość mieszkańców, w	– liczba obiektów / obszarów zabytkowych i kulturowych udostępnionych zwiedzającym po przeprowadzonych

- prowadzenie prac remontowych, konserwatorskich na obiektach zabytkowych i wsparcie tego typu działań osób trzecich
- współpraca ze szkołami w ramach opieki nad pomnikami i miejscami pamięci
- rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy
- promocja zabytków gminnych oraz opieka nad nimi, z zapewnieniem dostępności dla wszystkich grup odbiorców, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii

- tym młodzieży szkolnej o konieczności ochrony zabytków materialnych i niematerialnych, historii i tradycji Gminy
- zachowana i dostępna dla odbiorców oferta zabytków gminnych

- pracach konserwatorskich lub rewitalizacyjnych
- liczba osób korzystających z obiektów i zasobów kultury Gminy

Cel operacyjny 1.4. Poprawa stanu infrastruktury okołoturystycznej: budowa nowych oraz rozbudowa istniejących elementów niezbędnych do zwiększenia atrakcyjności turystycznej Gminy Tarnawatka

- rozwój bazy noclegowej i hotelarskiej na potrzeby turystów
- rozbudowa lokalnych szlaków turystycznych w integracji ze szlakami ponadlokalnymi
- budowa ciągów komunikacyjnych, łączących miejscowość Tarnawatka z miejscowościami wchodzącymi w skład Gminy oraz z węzłami komunikacyjnymi gminy i powiatu tomaszowskiego i terenami rekreacyjnymi
- budowa miejsc rekreacyjnych wraz z parkingami związanych z rozwojem ruchu turystycznego

- zrealizowane inwestycje w zakresie budowy i rozbudowy infrastruktury wspierającej turystykę
- baza noclegowa zaspokajająca w wystarczającym stopniu potrzeby turystów
- rozbudowana infrastruktura niezbędna do obsługi ruchu turystycznego

- liczba osób korzystających z infrastruktury okołoturystycznej
- wzrost liczby przedsiębiorstw w branży turystycznej i okoturystycznej w Gminie
- liczba nowych inwestycji z zakresu

	– wsparcie doradcze przedsiębiorców zajmujących się agroturystyką oraz turystyczną bazą noclegową i gastronomiczną – budowa wysokiej jakości infrastruktury społecznej – budowa nowoczesnej infrastruktury komunikacyjnej (punkty przesiadkowe, parkingi) – zagospodarowanie terenów atrakcyjnych przyrodniczo i kulturowo w Gminie Tarnawatka na potrzeby rozwoju turystyki, kultury i rekreacji poprzez budowę miejsc parkingowych, dróg dojazdowych i ciągów pieszych	– lepsza jakość połączeń komunikacyjnych obszarów atrakcyjnych turystycznie na obszarze Gminy – podniesiony poziom przedsiębiorczości w obszarach turystyki i usług okołoturystycznych wśród mieszkańców Gminy – podniesiona dostępność istniejących obiektów turystycznych	infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej – liczba wybudowanych parkingów i miejsc parkingowych w miejscach atrakcyjnych turystycznie – liczba udzielonych usług doradczych dotyczących tworzenia gospodarstw agroturystycznych
Cel operacyjny 1.5. Stymulowanie i wspieranie działań zmierzających do odtworzenia, zachowania i kultywowania lokalnych tradycji Gminy Tarnawatka	– utworzenie szlaków historyczno-edukacyjnych – modernizacja miejsc pamięci – promocja dziedzictwa historycznego poprzez wydawnictwa historyczno-naukowe, także z wykorzystaniem różnych form audiowizualnych – kultywowanie tradycji i dbanie o zachowanie pamięci o bohaterach regionu	– zachowana i rozpromagowana historia Gminy przyczyniająca się do popularyzacji turystyki historycznej – mieszkańcy kultywujący i zachowujący dziedzictwo historyczne i tradycję Gminy	– liczba uczestników wydarzeń promujących historię i tradycje Gminy – liczba zorganizowanych wydarzeń promujących historię i tradycje Gminy – liczba zorganizowanych wydarzeń, na

– wsparcie i promocja lokalnych produktów tradycyjnych – upowszechnienie i promocja lokalnej twórczości poprzez organizację wydarzeń tematycznych	– zachowana, Usystematyzowana, wypromowana i szeroko dostępna oferta kulturalna lokalnych twórców	których promowana była oferta lokalnych twórców ludowych oraz produkty tradycyjne

CEL STRATEGICZNY 2. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW Z UWZGLĘDNIENIEM ZASADY SOLIDARNOŚCI SPOŁECZNEJ I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Cel operacyjny 2.1. Wsparcie systemu edukacji i opieki nad dziećmi poprzez poprawę infrastruktury oświatowej oraz podniesienie jakości kształcenia	– zagospodarowanie otoczenia i rozbudowa szkolnej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej – tworzenie narzędzi cyfrowych i zakup sprzętu umożliwiającego kształcenie na odległość – wspieranie edukacji dzieci i młodzieży szczególnie uzdolnionej, w tym wspieranie poradnictwa specjalistycznego i terapeutycznego – wspieranie rozwoju kształcenia uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych – zwiększenie dostępności opieki nad dziećmi do lat 3 – modernizacja, remont oraz zakup wyposażenia do przedszkola. – tworzenie nowych oddziałów przedszkolnych; dążenie do równomiernego	– zwiększona dostępność do infrastruktury edukacyjnej na obszarze Gminy – zmniejszone dysproporcje terytorialne w dostępie do edukacji – efektywnie zorganizowany system edukacji na obszarze Gminy – ułatwiony dostęp uczniów do kształcenia online – rozwinięty system nauczania wykorzystującego technologie cyfrowe (e-kształcenie)	liczba miejsc w szkołach podstawowych – rozbudowana oferta pozalekcyjnych zajęć sportowych dla dzieci i młodzieży – liczba inicjatyw na rzecz dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych – liczba miejsc wychowania żłobkowego – liczba miejsc wychowania
---	--	---	---

dostępu do placówek przedszkolnych na obszarze całej gminy	oraz innowacyjne metody nauczania	przedszkolnego
– zapewnienie możliwości wsparcia psychologicznego wszystkim potrzebującym uczniom	– zwiększona i równomierna dostępność do infrastruktury żłobków i przedszkoli na obszarze Gminy	– liczba uczniów korzystających z pomocy psychologicznej
– stworzenie spójnego systemu działań edukacyjnych, społecznych i zawodowych umożliwiającego młodzieży przygotowanie do wejścia na rynek pracy	– zwiększony udział dzieci w wieku przedszkolnym w wysokiej jakości edukacji przedszkolnej	– liczba inicjatyw pomagających młodzieży w planowaniu ścieżki zawodowej
– zakup i pojazdów na potrzeby działalności oświatowej i edukacyjnej, w tym do przewozu dzieci szkolnych	– szeroki dostęp uczniów do pomocy psychologicznej	
– modernizacja i remont budynku szkoły podstawowej	– młodzież przygotowana do efektywnego planowania ścieżek zawodowych	

**Cel operacyjny 2.2.
Rozwój opieki
zdrowotnej i
efektywnej polityki
senioralnej**

– modernizacja, remont i wyposażenie placówek opieki zdrowotnej	– zwiększona dostępność usług medycznych	– liczba osób korzystających ze zmodernizowanej infrastruktury ochrony zdrowia
– współpraca i wsparcie podmiotów świadczących usługi zdrowotne na terenie gminy	– poprawiona jakość usług medycznych i opiekuńczych oraz	
– udział administracji publicznej w promocji i propagowaniu zdrowego trybu życia		

	– powstanie ogólnodostępnego Klubu Seniora – wsparcie dla opiekujących się członkami rodzin wymagającymi pomocy w codziennym funkcjonowaniu – wsparcie podmiotów świadczących usługi medyczne w zakresie remontów i wyposażenia placówek medycznych – utworzenie domu pobytu dla seniorów – wsparcie działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej – zwiększenie dostępności oferty rozwojowej (warsztaty, wycieczki) dla seniorów – podejmowanie inicjatyw z zakresu promocji i profilaktyki zdrowia i	– zmniejszone dysproporcje terytorialne w dostępie do nich – podniesiony standard funkcjonowania infrastruktury społecznej – zwiększona dostępność usług wsparcia i aktywizacji osób starszych – podniesiona świadomość mieszkańców Gminy co do istoty profilaktyki i prowadzenia zdrowego trybu życia	– liczba usług społecznych kierowanych do osób starszych, zależnych i z niepełnosprawnościami – liczba osób potrzebujących, które skorzystały z wsparcia w postaci usług opiekuńczych i medycznych – liczba zorganizowanych działań promocyjnych w zakresie profilaktyki i propagowania zdrowego trybu życia
Cel operacyjny 2.3. Podniesienie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców i odwiedzających Gminę	– oświetlenie dróg gminnych, poboczy i chodników – doświetlenie miejsc najbardziej niebezpiecznych na terenie Gminy	– zwiększony poziom bezpieczeństwa w ruchu drogowym – zabezpieczenie miejsc szczególnie niebezpiecznych	– liczba inicjatyw zapobiegających wypadkom/kolizjom na terenie Gminy – liczba zdarzeń drogowych rocznie

- doświetlenie przejść dla pieszych oraz wprowadzenie oznaczenia poziomego i pionowego dostosowanego do natężenia ruchu i prędkości
- montaż ogrodzeń i barier zabezpieczających w miejscach najbardziej niebezpiecznych (m.in. tereny szkół, przedszkoli)
- działania informacyjno-edukacyjne służące podnoszeniu poziomu bezpieczeństwa w ruchu drogowym oraz umiejętności z zakresu pierwszej pomocy
- zakup oraz wymiana wyposażenia niezbędnego dla prawidłowego funkcjonowania jednostek OSP
- stworzenie zintegrowanego systemu zarządzania kryzysowego we współpracy z powiatem lub sąsiednimi gminami
- poprawa bezpieczeństwa mieszkańców w zakresie zjawisk pogodowych
- budowa kanalizacji deszczowej obejmującej tereny zurbanizowane
- budowa i modernizacja zbiorników retencyjnych
- modernizacja i remont koryt rzek i rowów
- wzrost współpracy służb z mieszkańcami i innych instytucjami w zakresie bezpieczeństwa
- zwiększona świadomość mieszkańców odnośnie zachowań zwiększających poziom bezpieczeństwa w ruchu drogowym
- sprawna i odpowiednio wyposażona ochrona przeciwpożarowa w Gminie
- zwiększona ochrona przeciwpowodziowa Gminy
- sprawnie działających, zintegrowany lokalnie gminny system zarządzania kryzysowego
- zwiększony poziom bezpieczeństwa miejsc zalewowych
- liczba inicjatyw informacyjno-edukacyjnych z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym
- poprawa wyposażenia jednostek OSP
- liczba inicjatyw na rzecz poprawy bezpieczeństwa mieszkańców poziomie ponadgminnym oraz powiatowym
- liczba inicjatyw przeciwdziałających skutkom powodzi i podtopień

Cel operacyjny 2.4 Rozszerzanie i promocja wysokiej jakości oferty spędzania wolnego czasu dla społeczności lokalnej	– tworzenie nowych miejsc rekreacji i spędzania wolnego czasu. – stworzenie możliwości zagospodarowania czasu wolnego dzieci i młodzieży w okresie wakacji i ferii zimowych – modernizacja i wyposażenie budynków gminnych na potrzeby związane z działalnością bibliotek i świetlic środowiskowych, KGW, klubu dziecięcego, domów seniora, etc. we wszystkich sołectwach – wsparcie działalności KGW, promocja kultury lokalnej i budowanie tożsamości mieszkańców – wspieranie podmiotów, twórców oraz animatorów realizujących zadania w zakresie kultury, rekreacji i sportu – rozwój oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej skierowanej do lokalnych społeczności	– zmodernizowana, dobrze wyposażona i zróżnicowana infrastruktura kultury na obszarze Gminy – podniesiony poziom integracji społecznej wśród mieszkańców Gminy – zwiększony poziom aktywności mieszkańców w zakresie kultury i różnorodnych Form spędzania wolnego czasu – wzbogacona oferta form spędzania czasu wolnego na obszarze Gminy	– liczba nowych miejsc rekreacji i spędzania wolnego czasu – liczba zmodernizowanych obiektów na potrzeby kulturalno-rozrywkowe Gminy – rozbudowana oferta form spędzania wolnego czasu w Gminie – liczba osób korzystających z infrastruktury kultury i spędzania wolnego czasu w Gminie
Cel operacyjny 2.5 Poprawa i rozwój infrastruktury oraz aktywności sportowej i rekreacyjnej	– budowa modernizacja i wyposażenie ogólnodostępnych obiektów sportowych – budowa siłowni zewnętrznych – budowa i modernizacja placów zabaw dla dzieci	– zwiększona dostępność do obiektów sportowych i rekreacyjnych na obszarze Gminy	– liczba osób korzystających ze zmodernizowanej infrastruktury sportowej i rekreacyjnej

- zwiększenie liczby imprez sportowych i rekreacyjnych na terenie Gminy
- wzbogacona oferta imprez o charakterze sportowo-rekreacyjnym w Gminie
- liczba imprez sportowych i rekreacyjnych na terenie Gminy
- liczba nowych i wyremontowanych obiektów sportowych

Cel operacyjny 2.6 Rozwój polityki prorodzinnej i zapobieganie wykluczeniu społecznemu grup zagrożonych

- wspieranie aktywizacji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
- działania na rzecz organizacji czasu wolnego dla dzieci z rodzin dysfunkcyjnych
- podejmowanie inicjatyw na rzecz aktywizacji i integracji społecznej młodych ludzi nie uczących się i nie pracujących (NEET)
- likwidacja barier architektonicznych i komunikacyjnych utrudniających społeczne funkcjonowanie osób niepełnosprawnych
- realizacja programów i projektów mających na celu wsparcie starszych i niepełnosprawnych mieszkańców Gminy
- rozwój oferty na rzecz aktywizowania społecznego oraz integracji międzypokoleniowej
- prowadzenie akcji oraz programów z zakresu profilaktyki uzależnień
- spadek wskaźników bezrobocia w Gminie
- Poprawa warunków życia dzieci z rodzin dysfunkcyjnych
- poprawa dostępności obiektów i usług dla osób z niepełnosprawnościami
- integracja społeczna starszych i niepełnosprawnych mieszkańców Gminy
- wzrost świadomości wśród mieszkańców dotyczącej ryzyka uzależnień
- liczba osób korzystających z działań aktywizacyjnych
- liczba inicjatyw na rzecz dzieci z rodzin dysfunkcyjnych
- liczba dzieci korzystających z pomocy
- liczba zlikwidowanych barier architektonicznych
- liczba programów/projektów wspierających osoby starsze i niepełnosprawne

– poradnictwo i wsparcie interwencyjne zakresie przeciwdziałania zachowaniom przemocowym w rodzinie	– zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie na obszarze Gminy	– liczba inicjatyw z zakresu profilaktyki uzależnień
– wsparcie materialne rodzin zagrożonych ubóstwem, w tym ubóstwem energetycznym	– poprawa sytuacji materialnej rodzin zagrożonych ubóstwem	– liczba porad i interwencji zapobiegających przemocy w rodzinie
		liczba rodzin zagrożonych ubóstwem, które otrzymały pomoc materialną

CEL STRATEGICZNY 3. WSPIERANIE ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI LOKALNEJ, W TYM OPARTEJ O LOKALNE PRODUKTY ROLNE I PRODUKTY EKOLOGICZNE ORAZ PODNOSZENIE ATRAKCYJNOŚCI INWESTYCYJNEJ GMINY

3.1. Wsparcie biznesu oraz osób zainteresowanych rozpoczęciem działalności gospodarczej poprzez świadczenie usług doradczych i informacyjnych	– organizacja cyklicznych szkoleń i spotkań informacyjnych zachęcających do zakładania i rozwoju własnej firmy – podejmowanie współpracy władz gminy z przedsiębiorcami i organizacjami biznesowymi – poszukiwanie lokalnych specjalizacji gospodarczych i wspieranie ich rozwoju – współpraca w zakresie organizacji doradztwa dla osób prowadzących małe gospodarstwa oraz zajmujących się drobną wytwórczością	– pobudzenie rozwoju gospodarczego na terenie gminy i powstawania nowych miejsc pracy – wzrost poziomu przedsiębiorczości mieszkańców Gminy – rozwój doradztwa okołobiznesowego w Gminie	– liczba szkoleń i spotkań informacyjnych dla potencjalnych przedsiębiorców – liczba zawiązanych partnerstw/porozumień gminnych z organizacjami biznesowymi
--	--	--	--

	w zakresie rozwoju i przekształcania działalności	– powstanie i rozwój lokalnych specjalizacji gospodarczych	– liczba nowopowstałych podmiotów gospodarczych na terenie Gminy
3.2 Wspieranie podejmowania w gospodarstwach rolnych, lub grupach gospodarstw lokalnych form przetwórstwa produktów rolnych, opartych o tradycyjne receptury i technologie	– wspieranie i promocja lokalnych producentów żywności opartej o tradycyjne technologie – sprzyjanie powstawaniu grup przedsiębiorców oraz pomoc w promocji lokalnych produktów – stymulowanie wzrostu opłacalności produkcji rolnej poprzez wsparcie doradcze i szkoleniowe – wspieranie rozwoju gospodarstw ekologicznych – promocja ekologicznej i tradycyjnej żywności – poszukiwanie nowych kanałów dystrybucji dla produktów rolnych	– rozwój lokalnej produkcji i przetwórstwa żywności – wzrost sprzedaży i opłacalności produkcji rolnej – rozwój profesjonalnego doradztwa rolniczego na poziomie gminnym – wzrost świadomości społecznej na temat zdrowej i ekologicznej żywności – rozwój gospodarstw ekologicznych	– liczba inicjatyw promujących lokalnych producentów żywności tradycyjnej – liczba inicjatyw grup producentów rolnych – liczba utworzonych gospodarstw ekologicznych – liczba sprzedanych produktów rolnych – liczba kanałów dystrybucji produktów rolnych
3.3 Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru gminy	– uzbrojenie terenów inwestycyjnych – podejmowanie działań promujących Gminę i zachęcających do inwestycji na jej terenie – stworzenie oferty inwestycyjnej dla potencjalnych inwestorów oraz systemu obsługi inwestora w gminie	– podniesiony poziom atrakcyjności inwestycyjnej Gminy – rozwój przedsiębiorczości na obszarze Gminy	– powierzchnia nowopozyskanych i uzbrojonych terenów inwestycyjnych

- współpraca z sąsiednimi gminami w zakresie wypracowywania wspólnych przewag konkurencyjnych oraz tworzenia wspólnej oferty inwestycyjnej
- wzrost liczby lokalnych miejsc pracy
- rozwój współpracy ponadlokalnej na rzecz rozwoju przedsiębiorczości
- liczba ofert inwestycyjnych dla potencjalnych inwestorów
- liczba działań promujących atrakcyjność inwestycyjną Gminy
- liczba inwestorów zainteresowanych inwestowaniem na terenie Gminy

CEL STRATEGICZNY 4. POPRAWA JAKOŚCI I FUNKcjONALNOŚCI INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ I KOMUNIKACYJNEJ GMINY TARNAWATKA Z UWZGLĘDNIENIEM OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO I PRZYRODY

4.1. Poprawa dostępności komunikacyjnej Gminy poprzez rozwój nowoczesnej infrastruktury drogowej

- budowa i modernizacja dróg dojazdowych, placów i przystanków, związanych z usługami transportu zbiorowego
- budowa nowych odcinków dróg oraz modernizacja, remont lub przebudowa istniejących szlaków komunikacyjnych
- budowa nowych chodników w ramach istniejących ciągów drogowych w miejscowościach Gminy Tarnawatka
- modernizacja i remont istniejących chodników i ciągów drogowych
- zwiększona zewnętrzna i wewnętrzna dostępność komunikacyjna Gminy
- rozwinięte i zintegrowane różne formy transportu na obszarze Gminy
- poprawa jakości ciągów pieszych w Gminie
- rozbudowana oferta transportu zbiorowego na obszarze Gminy
- liczba km ulepszonej jakości dróg gminnych
- liczba km zbudowanych i rozbudowanych ciągów pieszych i rowerowych

- rozbudowa tras rowerowych na obszarze Gminy i połączenie ich funkcjonalnie z siecią ponadkolokalną
- rozwój sieci tras rowerowych
- liczba nowych lub poprawionych ciągów pieszych

4.2 Rozwój infrastruktury energetycznej oraz promocja odnawialnych źródeł energii

- rozwój infrastruktury sieci gazowej
- modernizacja infrastruktury energetycznej
- wspieranie energooszczędnego budownictwa i zwiększenie wykorzystania urządzeń
- OZE, fotowoltaiki czy też innych alternatywnych źródeł energii przez mieszkańców Gminy
- wsparcie mieszkańców w wymianie nieekologicznych źródeł ogrzewania budynków
- (programy dofinansowań, ekodoradztwo)
- montaż urządzeń i technologii z zakresu Odnawialnych Źródeł Energii (OZE) w budynkach użyteczności publicznej
- zwiększenie udziału środków transportu przyjaznych dla środowiska, mieszkańców
- nawiązywanie kontaktów i porozumień w zakresie promocji odnawialnych źródeł energii na terenie Gminy
- rozbudowana, dostosowana do potrzeb mieszkańców infrastruktura gazowa
- zmodernizowana infrastruktura energetyczna
- szerokie wykorzystanie technologii OZE w budynkach użyteczności publicznej i budownictwie prywatnym
- zmniejszona skala korzystania z nieekologicznych źródeł ogrzewania
- rozwinięty system ekodoradztwa na rzecz mieszkańców
- liczba nowych przyłączy sieci gazowej
- liczba nowych przyłączy energetycznych i liczba km zbudowanej sieci gazowej
- liczba km zmodernizowanej linii energetycznej
- liczba kWh wyprodukowanej energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych
- liczba inwestycji w OZE na terenie Gminy
- liczba porozumień/partnerstw

		– transport gminny przyjazny dla środowiska – współpraca ponadlokalna i międzysektorowa Gminy na rzecz promocji OZE	na rzecz promocji w Gminie OZE
4.3. Promowanie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze wśród mieszkańców i racjonalne gospodarowanie przestrzenią	– działania informacyjne zachęcające rolników do rolnictwa ekologicznego – kampania edukacyjna obejmująca wszystkich mieszkańców Gminy, dotycząca tematyki prawidłowej segregacji odpadów – Inwestycje promujące ponowne wykorzystanie odpadów. – organizacja cyklu spotkań i warsztatów ekologicznych dla mieszkańców Gminy – wydanie folderów, ulotek, broszur o tematyce ekologicznej – kampanie ekologiczne w placówkach oświatowych – wsparcie obszarów chronionych, parków krajobrazowych i innych form ochrony – rewitalizacja obszarów cennych przyrodniczo	– podniesiona świadomość mieszkańców w zakresie istoty ochrony środowiska – wzrost liczby gospodarstw ekologicznych i wzrost świadomości ekologicznej rolników – podniesiona świadomość mieszkańców w zakresie zasadności prawidłowej segregacji odpadów	– liczba zrealizowanych kampanii informacyjnych dotyczących ochrony środowiska Gminy – liczba działań informacyjnych zachęcających rolników do rolnictwa ekologicznego – liczba zrealizowanych kampanii informacyjnych dotyczących segregacji odpadów w Gminie

4.4. Podniesienie efektywności energetycznej budynków z obszaru Gminy pozwalające na zapobieganie zanieczyszczeniu i poprawę jakości powietrza atmosferycznego	– termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej – realizacja programów podnoszenia efektywności energetycznej obiektów użyteczności publicznej – wyposażenie budynków i obiektów w instalacje fotowoltaiczne, pompy ciepła, solary, likwidacja przestarzałych źródeł ciepła – realizacja programów podnoszenia efektywności energetycznej obiektów mieszkalnych – wymiana nieefektywnych źródeł ciepła na ekologiczne – realizacją programów przeciwdziałającym zagrożeniom naturalnym i służącym adaptacji do zmian klimatu	– zwiększona efektywność energetyczna budynków użyteczności publicznej w Gminie – zmniejszona emisja gazów i pyłów do atmosfery – zwiększona dostępność mieszkańców i przedsiębiorców do różnych form wsparcia w zakresie podnoszenia efektywności energetycznej posiadanych/użytkowanych nieruchomości – zwiększona liczba przedsięwzięć przeciwdziałającym zagrożeniom naturalnym	– liczba osób korzystających z termomodernizowanych obiektów użyteczności publicznej – liczba osób wsparta w zakresie zwiększania efektywności energetycznej nieruchomości – liczba przedsiębiorstw wsparta w zakresie zwiększania efektywności energetycznej nieruchomości – liczba przedsięwzięć dotyczących zmian klimatycznych
4.5. Poprawa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz gospodarki odpadami na terenie Gminy	– rozbudowa sieci kanalizacyjnych oraz modernizacja sieci wodociągowych, ujęć wodnych i stacji uzdatniania wody – modernizacja/budowa oczyszczalni ścieków (w tym przydomowych),	– zapewnione bezpieczeństwo ekologiczne Gminy	– liczba osób korzystających z instalacji kanalizacyjnej – liczba osób korzystających z ujęć wody

– budowa nowych ujęć wody pitnej wraz ze stacjami uzdatniania wody – utylizacja azbestu na terenie Gminy – Edukacja ekologiczna i promowanie postaw w zakresie ograniczania oraz segregowania wytwarzanych odpadów – monitoring przestrzeni publicznych pod kątem ograniczenia występowania dzikich wysypisk śmieci – stałe zwiększanie poziomu recyklingu odpadów	– uregulowana i uporządkowana gospodarka wodno-ściekowa – zwiększona dostępność do nowoczesnej infrastruktury ujęć wody i oczyszczania ścieków i utylizacji odpadów – efektywna gospodarka odpadami na terenie Gminy	– liczba kampanii promujących postawy ekologiczne wśród mieszkańców – liczba zlikwidowanych dzikich wysypisk śmieci

CEL STRATEGICZNY 5 POPRAWA ZDOLNOŚCI INSTYTUCJONALNEJ GMINY TARNAWATKA ORAZ ROZWÓJ INTEGRACJI SPOŁECZNEJ I WSPÓŁPRACY PONADLOKALNEJ

5.1. Rozwój zintegrowanych metod zarządzania Gminą poprzez spójne planowanie strategiczne oraz zarządzanie promocją obszaru Gminy

– promocja inwestycyjna Gminy – udział Gminy we wspólnych akcjach promocyjnych z podmiotami zewnętrznymi – wzmocnienie systemu kontroli wewnętrznej w Urzędzie Gminy – wprowadzenie procedur zarządzania ryzykiem w Gminie	– skoordynowane metody skutecznego zarządzania w zakresie funkcjonowania Gminy i jej jednostek organizacyjnych	– liczba jednostek organizacyjnych Gminy objętych systemem zarządzania

- wdrożenie działań poprawiających komunikację wewnętrzną jednostek organizacyjnych Gminy i Urzędu Gminy
- usprawnienie komunikacji na linii urząd – interesant

5.2. Podniesienie sprawności funkcjonowania Samorządu poprzez rozwój infrastruktury oraz innowacyjnych rozwiązań technicznych w Urzędzie Gminy i jednostkach podległych	– rozwój cyfryzacji usług administracyjnych – podwyższenie stopnia dojrzałości e-usług przez firmy obsługujące Gminę w zakresie zagospodarowania odpadami – aktualizacja zapisów dokumentów planistycznych i strategicznych – dostosowanie Urzędu Gminy do potrzeb interesantów, w tym do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	– zwiększony poziom e-dostępności Gminy i jej jednostek organizacyjnych – zwiększona dostępność Urzędu Gminy dla osób z niepełnosprawnościami – aktualny i kompatybilny system dokumentów planistycznych	– liczba załatwionych spraw poprzez udostępnioną online usługę publiczną – liczba osób z niepełnosprawnościami korzystająca z usług Urzędu Gminy – liczba osób korzystających z obsługi cyfrowej urzędu
5.3. Zwiększenie aktywności i partycypacji społecznej oraz budowa tożsamości lokalnej	– rozwój form partycypacji społecznej w procesie decyzyjnym Władz Gminy, w tym w formie e –usług – rozwój i aktywizacja organizacji pozarządowych na terenie gminy	– podniesiony poziom aktywności społecznej w zakresie współzarządzania Gminą – dobrze zintegrowana, aktywna i skuteczna w	– liczba załatwionych spraw poprzez udostępnioną online usługę publiczną – liczba przedsięwzięć i inwestycji

– przystąpienie władz gminy do stowarzyszenia/fundacji/ związku o charakterze ponadlokalnym w celu wymiany doświadczeń i rozwoju Gminy – wspieranie mechanizmów integracji społecznej – wspieranie inicjatyw służących aktywizacji społecznej mieszkańców poprzez dofinansowanie wydarzeń gminnych – Inicjowanie i organizacja i promocja wolontariatu – poprawa kompetencji cyfrowych wśród mieszkańców – rozwój dostępu do szerokopasmowego Internetu w gminie – promocja aktywności prospołecznej lokalnych przedsiębiorców – rozwój i promocja kultury i sztuki	działaniach społeczność mieszkańców Gminy – aktywność ponadlokalna Gminy podejmowana na rzecz jej rozwoju – wysoki poziom kompetencji cyfrowych mieszkańców – dostępność szerokopasmowego Internetu dla wszystkich mieszkańców gminy – dostępność różnorodnych form artystycznych na terenie gminy	zrealizowanych w oparciu o konsultacje społeczne – liczba nowych porozumień o współpracy – liczba inicjatyw podejmowanych oddolnie przez społeczność Gminy – liczba mieszkańców biorących udział w przedsięwzięciach gminnych – liczba mieszkańców z dostępem do szerokopasmowego internetu – liczba koncertów, wystaw, warsztatów, odczytów, spotkań literackich, prelekcji, plenerów, wydanych publikacji, płyt

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej ma na celu zaprezentowanie pożądaných kierunków rozwoju przestrzennego obszaru gminy w horyzoncie czasowym 2030+, tzn. kierunków realizowanych w horyzoncie czasowym strategii do roku 2030 oraz kierunków zapoczątkowanych w tym okresie i kontynuowanych po roku 2030. Tarnawatka jest przykładem gminy wiejskiej, której funkcjonowanie jest szczególnie silnie związane z naturalnymi warunkami przyrodniczymi regionu.

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej w Gminie Tarnawatka oraz stan zagospodarowania obszaru Gminy zostały zaprezentowane w rozdziale 2.2. Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Gminy Tarnawatka stanowiącej załącznik nr 1 do niniejszego dokumentu.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej jest uzależniony od charakteru danej jednostki samorządu terytorialnego, a także przyjętych w Strategii kierunków rozwoju i stopnia zaawansowania realizacji założonych celów.

Realizacja polityki przestrzennej gminy wykonywana jest poprzez ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnawatka uchwalony w 2004 r. obejmuje cały obszar gminy. Wszystkie później uchwalone plany stanowią punktowe zmiany tego planu.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej oparto o założenia oraz wytyczne:

- obowiązującego Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tarnawatka (SUiKZP) uchwalonego przez Radę Gminy Tarnawatka Uchwałą Nr X/53/2003 z dnia 10 lipca 2003 r. i zmienianego kilkakrotnie (ostatnia zmiana uchwałą Rady Gminy Nr XXXIII/235/2022 z dnia 24 czerwca 2022 r.).
- miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnawatka, zatwierdzonego Uchwałą Nr XV/81/2004 Rady Gminy Tarnawatka z dnia 23 marca 2004 r. (ostatnia zmiana Uchwałą Nr XXXIV/244/2022 RADY GMINY TARNAWATKA z dnia 19 sierpnia 2022 r.)

Model stanowi zobrazowanie planowanej polityki rozwoju lokalnego, jest długookresową wizją strategiczną rozwoju Gminy wynikającą z uwarunkowań związanych z położeniem, trendami rozwojowymi w tym demograficznymi i gospodarczymi. Opierając się na analizie uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych (zaprezentowanych w diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Gminy Tarnawatka) model prezentuje przedsięwzięcia kluczowe do osiągnięcia celów Strategii. W modelu funkcjonalno-przestrzennym Gminy Tarnawatka nie wyznaczono obszarów strategicznej interwencji.

Studium nie jest aktem prawa miejscowego i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji administracyjnych, jednak Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 roku

jednoznacznie stwierdza w art. 9 ust. 4 „Ustalenia studium są wiążące dla organów Gminy przy sporządzaniu planów miejscowych”, a w art. 20 ust. 1 „Plan miejscowy uchwała Rada Gminy, po stwierdzeniu, że nie narusza on ustaleń studium...”

Planowanie miejscowe, według przepisów Ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym, obejmuje dwa rodzaje opracowań:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, w którym określa się lokalne uwarunkowania, cele rozwojowe oraz kierunki polityki przestrzennej gminy, przy uwzględnieniu uwarunkowań, celów i kierunków polityki przestrzennej państwa na obszarze województwa,
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który ustala zasady zagospodarowania i zabudowy terenu, stosownie do polityki przestrzennej gminy, ustalonej w wyniku Studium.

W przyjętym Studium zidentyfikowano główne problemy występujące w Gminie i mające wpływ na ład przestrzenny.

Dla poprawy mobilności mieszkańców Gminy Tarnawatka, a także wzmocnienia powiązań zewnętrznych zaplanowano remonty i modernizację dróg.

Stan sieci dróg gminnych jest bardzo zróżnicowany. Są to zarówno drogi wymagające jedynie remontu, jak również przebudowy, w tym realizacji chodników, jezdni i dodatkowego wyposażenia technicznego.

Obsługa komunikacyjna potencjalnych terenów inwestycyjnych może odbywać się zarówno poprzez istniejącą sieć dróg publicznych, jak również może wymagać wytyczenia nowych dróg publicznych. Realizacja docelowego układu komunikacyjnego przewidzianego w planach miejscowych wymagać będzie środków finansowych, które mogą pochodzić zarówno z budżetu gminy, jak i środków zewnętrznych.

Mając na uwadze poprawę jakości życia mieszkańców planowana jest również rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz modernizacja oświetlenia ulicznego, jednak aktualnie nie została określona kolejność i lokalizacja przedsięwzięć planowanych do realizacji w najbliższych latach.

Wśród planowanych kierunków interwencji istotna jest poprawa stanu technicznego świetlic wiejskich oraz budynków użyteczności publicznej.

W gminie Tarnawatka ma swój początek rzeka Wieprz, a szczególnie cennym obszarem pod względem przyrodniczym i krajobrazowym jest zbiornik Jezioro Wieprzowe, które w dawnych czasach było stosunkowo dużym i czynnym zbiornikiem wodnym. Aktualnie, na skutek niewłaściwej melioracji, zbiornik zarasta i wymaga rewitalizacji. Obszar ten wskazano do odbudowy oraz rozwoju infrastruktury turystycznej (rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej).

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Tarnawatka określa między innymi zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, a wśród nich nakaz zapewnienia dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, zgodnie z zasadami uniwersalnego projektowania zagospodarowania terenów związanych z komunikacją drogową, transportem zbiorowym, parkingami oraz komunikacją pieszą i rowerową.

W zakresie ustaleń i rekomendacji dotyczących kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie Tarnawatka należy:

- Zachowanie historycznego, patriotyczno-religijnego charakteru miejscowości w Gminie i struktury przestrzennej,
- Dbłość o kultywowanie tradycji i kultury,
- Podnoszenie walorów użytkowych oraz komercjalizacja funkcji turystycznej z wykorzystaniem zasobu przyrodniczego i historycznego,
- Podnoszenie jakości życia mieszkańców,
- Poprawa jakości infrastruktury gminnej w zakresie zapewnienia wyższego poziomu bezpieczeństwa mieszkańców
- Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Gminy, między innymi w oparciu o agroturystykę,
- Kształtowanie, porządkowanie i uzupełnianie struktury przestrzennej,
- Zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej (układ i jakość infrastruktury drogowej, rozbudowana infrastruktura rowerowa i piesza),
- Dążenie do poprawy dostępności infrastruktury społecznej (świetlice, placówki ochrony zdrowia, itp.) i możliwie pełnej dostępności infrastruktury technicznej (m.in. kanalizacyjnej, wodociągowej),
- Rozbudowa obszarów mieszkaniowych z przewagą zabudowy jednorodzinnej oraz zagrodowej z zachowaniem tradycyjnych dla fizjonomii wsi cechami rozplanowania i sposobem sytuowania zabudowy,
- Zachowanie, ochrona przed zainwestowaniem i wykorzystanie zasobów w postaci gleb wysokiej jakości i przydatności rolniczej,
- Zachowanie i ochrona systemu przyrodniczego,
- Utrzymanie zwartych kompleksów przyrodniczych z otuliną biologiczną cieków wodnych,
- Możliwe przekształcenia gruntów rolnych w tereny o innym użytkowaniu, takich jak: agroturystyka, turystyka, rekreacja, sport, wypoczynek, produkcja energii ze źródeł odnawialnych.

System realizacji Strategii

Proces wdrażania Strategii Rozwoju Gminy, jest procesem złożonym, wymagającym zaangażowania wielu podmiotów i instytucji oraz znacznych nakładów finansowych. Dlatego też koniecznym wydaje się stworzenie systemu wdrażania dokumentu, w ramach którego określone zostaną instytucje zaangażowane w proces wdrażania oraz zidentyfikowane zostaną źródła jego finansowania. Pozwoli to na usprawnienie procesu realizacji zapisów Strategii, dając jednocześnie gwarancję efektywności podejmowanych działań.

Kluczową instytucją odpowiedzialną za wdrożenie Strategii jest **Wójt Gminy Tarnawatka** wraz z podległym mu Urzędem Gminy. Wójt odpowiada za ogólną koordynację procesu wdrażania i monitorowania Strategii oraz sprawuje nadzór nad **Grupą zadaniową ds. wdrażania Strategii**. Wójt w szczególności odpowiedzialny jest za zatwierdzanie zidentyfikowanych projektów kluczowych wynikających ze Strategii i nadzór nad procesem ich wdrażania.

Jednostką bezpośrednio odpowiedzialną za realizację zadań związanych z wdrożeniem Strategii, podlegającą Wójtowi będzie Urząd Gminy. Wśród jego pracowników wyłonieni zostaną koordynatorzy dla poszczególnych działań, którzy tworzyć będą Zespół Zadaniowy ds. Wdrażania Strategii.

Do głównych zadań Grupy zadaniowej ds. wdrażania Strategii należeć będzie:

- Prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych kierowanych do społeczności lokalnej, których celem będzie informowanie mieszkańców Gminy o postępach poczynionych w toku wdrażania Strategii oraz angażowanie społeczności lokalnej w ten proces;
- Synchronizacja innych powstających dokumentów strategicznych Gminy z zapisami Strategii,
- Prowadzenie współpracy z instytucjami wspomagającymi, zaangażowanymi w realizację konkretnych zadań inwestycyjnych,
- Przeprowadzanie procedury wprowadzania zmian do Strategii, w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne.

Instytucjami wspomagającymi Wójta i Urząd Gminy w procesie wdrażania Strategii i uczestniczącymi w nim są:

- Rada Gminy,
- jednostki organizacyjne podległe Gminie (Biblioteka),
- placówki edukacyjne (szkoły podstawowe, kluby dziecięce)
- organizacje pozarządowe działające na terenie Gminy, Koła Gospodyń Wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne.

Instytucjami partnerskimi, zarządzającymi określonymi instrumentami i programami, w ramach których będą finansowane niektóre działania wynikające ze Strategii, będą:

- Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego wraz z instytucjami zaangażowanymi w zarządzanie i wdrażanie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego 2021-2027,
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (jako instytucja zaangażowana we wdrażanie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2021-2027),
- agencje rozwoju regionalnego oraz wspierania przedsiębiorczości,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (jako instytucja pośrednicząca w wydatkowaniu środków),
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- inne.

Do podmiotów, które w istotny sposób przyczyniać się będą do realizacji celów Strategii, zaliczyć również należy podmioty realizujące poszczególne projekty, jak i beneficjentów końcowych objętych wsparciem i działaniami projektowymi, w tym przede wszystkim:

- Starostwo Powiatowe,
- Komendę Powiatową Policji,
- Komendę Powiatową Państwowej Straży Pożarnej,
- przedsiębiorców i ich organizacje zrzeszające,
- instytucje otoczenia biznesu,
- rolników i ich zrzeszenia,
- organizacje pozarządowe,
- mieszkańców Gminy.

Tak szerokie i całościowe podejście do zarządzania wdrażaniem Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka oraz zaangażowanie licznych podmiotów w ten proces, pozwala zakładać, iż cele Strategii będą możliwe do osiągnięcia w zakładanej perspektywie czasowej.

Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych

Strategia Rozwoju Gminy Tarnawatka stanowi ogólny plan rozwoju Gminy na najbliższe lata. Jego realizacja wymaga zatem powiązania z jej zapisami i/lub opracowania szeregu dokumentów o charakterze wykonawczym. W tym celu w dokumentach szczegółowych o charakterze planistycznym czy wykonawczym Gmina Tarnawatka powinna opierać się o następujące wytyczne:

- kształtowanie ładu przestrzennego – dokumenty takie jak Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tarnawatka oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tarnawatka powinny zostać zaktualizowane z uwzględnieniem zapisów Strategii, w tym nowych inwestycji i założeń związanych z ochroną walorów środowiskowych i historycznych;
- rewitalizacja przestrzeni Gminy Tarnawatka – ze względu na występowanie obszarów wymagających szczególnej interwencji na obszarze Gminy Tarnawatka opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji może okazać się pomocnym narzędziem zarządzania wyprowadzaniem ze stanu kryzysowego określonych obszarów Gminy. GPR jest dokumentem strategicznym, który koncentruje się w sposób szczególny na obszarach zdegradowanych, czyli obszarach szczególnej koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, gospodarczych, przestrzennych, czy środowiskowych;
- poprawa funkcjonowania administracji publicznej, współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej, a także wzrost poziomu partycypacji społecznej – rekomenduje się aktualizację ram funkcjonowania Gminy i jej jednostek podległych, by zapewnić ciągłość współpracy i szybką wymianę informacji, w tym w zakresie świadczenia e-usług. Pozwoli to z jednej strony na wzmocnienie współpracy i powiązań międzyinstytucjo-

nalnych oraz na budowanie trwałej współpracy z partnerami społecznymi, m.in. z organizacjami pożytku publicznego, partnerami publiczno-prywatnymi, itp. Współpraca taka mogłaby się odbywać w zakresie poprawy jakości świadczenia usług publicznych, usług transportu publicznego, rozwoju kapitału ekologicznego, zintegrowanych inwestycji, współpracy ze społeczeństwem.

- realizacja działań i planowanych inwestycji – opracowanie Planów Operacyjnych dla inwestycji wynikających z opracowanej Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka może być pomocnym narzędziem koordynacji i zarządzania licznymi inwestycjami realizowanymi przez różne podmioty. Tego rodzaju dokumenty pozwolą bowiem na określenie zakresu inwestycji i podmiotów odpowiedzialnych za ich realizację, ale także na szybkie reagowanie w sytuacji naniesienia koniecznych zmian w projektach.
- rozwój wspólnego produktu turystycznego – szczególny charakter Gminy Tarnawatka, której jednym z głównych potencjałów jest turystyka i w znacznym stopniu niewykorzystane walory przyrodnicze i historyczne, a także znaczny potencjał gmin sąsiadujących są podstawą do rekomendacji wspólnego produktu turystycznego wraz ze strategią marketingu, zgodnie z założeniami Strategii. Budowanie partnerstwa wokół wspólnego rozwoju turystycznego obszaru pozwoli na trwały rozwój Gminy w obszarze turystyki, dając możliwość szerszego oddziaływania oraz wzmacniania trwałych powiązań partnerskich z gminami sąsiadującymi, NGO, czy przedsiębiorcami z obszaru Gminy. Rekomenduje się utworzenie produktu turystycznego, w co za tym idzie, strategii marketingowej w oparciu o zasoby historyczne i naturalne walory przyrodnicze
- Opracowanie aktualnego Gminnego programu opieki nad zabytkami - program określa zasadnicze kierunki działań inicjowane przez władze Gminy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego będącego w granicach administracyjnych Gminy. Jest dokumentem planistycznym wymagającym opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Gmina Tarnawatka posiada zasoby kulturowe, które w danym dokumencie powinny być zebrane.

Ramy finansowe strategii

Ramy finansowe są narzędziem wskazującym szacowaną wielkość środków finansowych niezbędnych do realizacji Strategii, potwierdzając tym samym możliwość realizacji przez Gminę zaplanowanych działań. Ramy finansowe realizacji Strategii są zależne zarówno od zakresu przedmiotowego i zakładanego horyzontu czasowego zaplanowanych działań, jak i kondycji finansowej samej Gminy oraz jej zdolności inwestycyjnej.

W toku prac nad Strategią i analizą ram i źródeł jej finansowania wykorzystano doświadczenia Gminy zebrane podczas realizacji działań podejmowanych w ostatnich latach, w tym także współfinansowanych ze źródeł zewnętrznych.

Działania rozwojowe, założone w Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030, finansowane będą ze środków pozostających w dyspozycji samorządu lub środków zewnętrznych, o które Gmina może skutecznie zabiegać. Do najważniejszych źródeł finansowania realizacji Strategii zaliczyć należy środki publiczne pochodzące głównie ze źródeł krajowych i międzynarodowych uzupełniane wymagającym współfinansowaniem z budżetu własnego Gminy. W celu oceny zdolności Gminy Tarnawatka do realizacji działań rekomendowanych w niniejszej Strategii, analizie poddano dane historyczne obrazujące stan finansów Gminy, które szczegółowo przedstawiono w części diagnostycznej Strategii stanowiącej załącznik nr 1. Uzupełnieniem powyższego była próba określenia potencjału inwestycyjnego Gminy w perspektywie czasowej założonej w przedmiotowym dokumencie, do czego wykorzystano dane prognozy.

Celem oceny zdolności Gminy Tarnawatka do realizacji działań rekomendowanych w niniejszej Strategii przeanalizowano dane historyczne obrazujące stan finansów Gminy, które szczegółowo przedstawiono w części diagnostycznej Strategii stanowiącej załącznik nr 1. Uzupełnieniem powyższego była próba określenia potencjału inwestycyjnego Gminy w perspektywie czasowej założonej w przedmiotowym dokumencie, do czego wykorzystano dane prognozy.

Tabela 5. Źródła dochodów Gminy Tarnawatka w latach 2017 - 2021

Źródła dochodów	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
dochody własne	4 383 587,04	3 829 797,84	4 287 528,65	7 954 844,58	5 858 035,42
dotacje	10 657 139,36	8 312 942,85	7 402 552,61	8 095 450,72	9 375 070,47
subwencje	6 468 784,00	7 033 491,00	7 017 025,00	7 218 144,00	8 361 430,00
OGÓŁEM	21 509 510,40	19 176 231,69	18 707 106,26	23 268 439,30	23 594 535,89

Tabela – Analiza własna w oparciu o dane z Banku Danych Lokalnych GUS

W latach 2017-2021 nastąpił ogólny wzrost dochodów budżetu Gminy, jednak rok 2018 i 2019 to lata spadkowe w zakresie dochodów pochodzących z dotacji. Dochody własne Gminy, pomimo spadku w 2018 roku, w kolejnych latach były znacząco wyższe. W przypadku subwencji, mamy do czynienia natomiast z systematycznym wzrostem w omawianym okresie. Największą część dochodów zrealizowanych w roku 2021, tj. 9 375 070,47 zł (39,7%) pochodziła z dotacji. Podobną część w strukturze dochodów – 8 361 430,00 zł (35,4%) zajmują dochody pochodzące z subwencji. Najmniejszy udział w strukturze dochodów stanowią dochody własne Gminy, (w 2021 roku była to kwota 5 858 035,42 zł, co stanowiło 24,8% wszystkich dochodów Gminy. W stosunku do roku 2020 dochody budżetu Gminy wzrosły nieznacznie, bo zaledwie o 1,4% z kwoty 23 268 439,30 zł do kwoty 23 594 535,89 zł.

Dość istotny jest natomiast wzrost dochodów Gminy w omawianych przedziale czasowym, w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W 2017 roku była to kwota 5 434,44 zł, a w 2021 roku 6 174,96 zł.

Tabela 6. Wyszczególnienie źródeł przechodów Gminy Tarnawatka w latach 2017-2021

Wyszczególnienie	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021	Różnica między rokiem 2021 a 2017
dochody ogółem	21 509 510,40	19 176 231,69	18 707 106,26	23 268 439,30	23 594 535,89	2 085 025,49
dochody bieżące	16 153 217,82	16 904 591,13	17 910 725,74	18 597 572,73	18 894 669,20	2 736 451,38
dochody majątkowe	5 356 292,58	2 271 640,57	796 380,28	4 670 866,63	4 639 866,77	-716 425,81

Tabela – Analiza własna w oparciu o dane z Banku Danych Lokalnych GUS

W analizowanych przedziale czasowym, tj. w latach 2017-2021 dochody ogółem Gminy Tarnawatka wzrosły o ponad 2 mln zł, podobnie, jak dochody bieżące (wzrost o ponad 2,7 mln zł.). Zmniejszeniu uległy w tym czasie dochody majątkowe Gminy (o około 700 tys. zł).

Tabela 7. Tytuły wydatków w okresie sprawozdawczym (w zł)

Wydatki Gminy	2017	2018	2019	2020	2021
Rolnictwo	269 576,96	618 146,81	781 577,42	338 787,12	496 781,26
Transport i łączność	3 226 382,13	2 907 281,19	1 129 958,55	1 938 832,40	3 242 107,10
Gospodarka mieszkaniowa	25 999,74	34 287,19	34 444,25	25 447,14	26 600,32
Działalność usługowa	1 437,63	1 240,14	5 843,51	2 048,69	40 032,27
Administracja Publiczna	2 002 425,73	2 143 028,17	2 075 383,67	2 694 433,17	2 286 538,24
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej i kontroli	832,00	63 475,11	49 408,76	47 581,00	856,00
Obrona narodowa	0,00	0,00	200,00	0,00	0,00
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	169 387,61	134 502,33	78 622,49	378 290,74	64 939,47
Obsługa długu publicznego	54 226,96	109 157,58	109 157,58	101 598,40	59 673,57
Różne rozliczenia	0,00	0,00	41,00	0,00	0,00
Oświata i wychowanie	7 174 538,40	8 005 277,36	5 323 472,38	5 502 193,42	7 369 466,90
Ochrona zdrowia	12 727,32	9 030,00	108 199,60	25 605,35	58 447,24
Pomoc społeczna	1 033 494,45	978 585,93	1 054 234,27	1 035 727,18	992 405,13
Edukacyjna opieka wychowawcza	109 631,84	89 145,67	172 586,44	221 689,16	173 049,03
Rodzina	5 241 578,82	5 019 378,70	5 433 412,61	6 009 580,00	5 892 645,72
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	2 389 129,01	681 389,04	777 441,80	1 004 772,13	1 060 447,19
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	132 985,10	282 168,05	383 020,35	478 918,62	761 692,02

Kultura fizyczna i sport	19 159,45	136 338,55	36 062,46	14 731,78	54 833,60
RAZEM	22 228 036,94	21 601 102,78	18 168 272,60	20 396 329,02	22 933 153,66

Tabela – Analiza własna w oparciu o dane z Banku Danych Lokalnych GUS

O aktywności samorządu terytorialnego w zakresie budowania rozwoju lokalnego świadczy przede wszystkim poziom wydatków budżetowych. W analizowanym okresie odnotowano nieznaczny wzrost wydatków budżetowych ponoszonych przez Gminę – w okresie 2017-2021 wzrosły one z ok. 22, 23 mln zł do ok. 22, 93 mln zł.

Analogicznie w całym poddanym analizie okresie wzrastały wydatki Gminy w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W roku 2017 było to ok. 5 615,98 zł, a w 2021 już ok. 6 001,87 zł.

Tworząc ramy finansowe dla zaplanowanych w Strategii przedsięwzięć należy wziąć pod uwagę prognozy dotyczące źródeł i wartości projektów w ramach Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021-2027, prognozy dotyczące ogólnego stanu finansów publicznych, kluczowe wskaźniki makroekonomiczne. Pozwoli to na przewidywanie co do sytuacji w jakiej znajdować się może budżet Gminy Tarnawatka w perspektywie najbliższych lat. Do przeprowadzenia wspomnianej powyżej analizy przyjęto założenia dotyczące:

- Wieloletniego planowania finansowego, w szczególności powiązania założeń Strategii z dokumentami strategicznymi: Wieloletnią Prognozą Finansową Gminy Tarnawatka, Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku i Regionalnym Programem Operacyjnym, Wieloletnim Planem Finansowym Państwa, Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030, Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) itp.;
- Utrzymującej się znacznej liczby podmiotów publicznych, których środki mogą być wykorzystywane w sposób bezpośredni do realizacji celów zapisanych w Strategii – np. jako element kontraktów terytorialnych, środków w ramach RPO lub też w sposób pośredni – jako element programów sektorowych, których instrumenty są koordynowane dla osiągnięcia celów rozwoju określonego terytorium. Daje to możliwość skorzystania z dużej liczby rozproszonych źródeł finansowania dla przedsięwzięć ujętych w Strategii;
- Utrzymania się lub nawet zwiększenia wielkości środków wydatkowanych z budżetu UE, budżetu państwa i przez inne podmioty publiczne na realizację przedsięwzięć wspierających rozwój społeczny, gospodarczy, środowiskowy i przestrzenny oraz kreujących konkurencyjność w wymiarze lokalnym i regionalnym;
- Rosnącej roli środków prywatnych, m.in. funduszy pożyczkowych, gwarancji i poręczeń kredytowych, bankowych usług finansowych, jak i mechanizmów oraz form partnerstwa publiczno-prywatnego, za pomocą których można realizować cele rozwojowe ujęte w Strategii. Strategia Rozwoju Gminy Tarnawatka określa kierunki interwencji podejmowanej w perspektywie do roku 2030, w tym szereg kluczowych inwestycji gminnych, wskazując równocześnie potencjalne źródła finansowania. Horyzont czasowy założonych działań obejmuje rok 2030, a ich wartość oszacowano na blisko 112 968 000 mln zł. Do oszacowania przybliżonej wartości inwestycji wykorzystano m.in. bazę wiedzy i doświadczeń powstałą w wyniku prac nad ramami

finansowymi dla innych dokumentów funkcjonujących na poziomie Gminy, realizacji różnego typu inwestycji w ostatnich latach, a także informacje finansowe zapisane w opracowanych już projektach, studiach wykonalności itp.

Szacunki związane z potencjałem inwestycyjnym Gminy, w kontekście realizacji założeń Strategii są szczególnie istotne, ze względu na fakt, iż to od potencjału inwestycyjnego jednostki samorządu terytorialnego uzależniona jest wielkość środków finansowych, które może przeznaczyć na daną inwestycję rozwojową w zakładanym horyzoncie czasowym.

Analizując historyczne dane dotyczące finansów Gminy, wnioskować można, iż gospodarka finansowa Gminy Tarnawatka prowadzona jest w sposób wyważony, z uwzględnieniem realnych możliwości jednostki w tym zakresie. Potwierdzają to również uchwały Regionalnej Izby Obrachunkowej o pozytywnym opiniowaniu przedkładanych przez Gminę dokumentów. Jednocześnie, co szczególnie istotne w kontekście budowania ram finansowych Strategii oraz analizy jej wykonalności finansowej, Gmina sukcesywnie realizuje projekty rozwojowe, w tym projekty infrastrukturalne i inwestycyjne, wymagające nakładów finansowych. Rozważne planowanie harmonogramów realizacji inwestycji, jak i skuteczne aplikowanie o współfinansowanie planowanych inwestycji ze środków krajowych i Unii Europejskiej, pozwala Gminie z sukcesem realizować zaplanowane przedsięwzięcia.

Skala zaplanowanych działań realizujących cele Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 oraz doświadczenie w realizacji inwestycji w ramach dokumentów strategicznych w latach poprzednich pozwalają wnioskować o finansowej wykonalności Strategii.

Proces wdrażania tak szeroko zakrojonego dokumentu strategicznego, jakim jest Strategia Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030, wymaga poniesienia znacznych nakładów finansowych, stanowiących istotne obciążenie dla budżetu Gminy. Dlatego też, szczególnie istotnym jest poszukiwanie innych, zewnętrznych źródeł finansowania zaplanowanych w ramach Strategii przedsięwzięć.

Władze Gminy mogą ubiegać się o pomoc finansową m.in. z następujących źródeł:

- budżet państwa,
- programy pomocowe UE, Norweskiego Mechanizmu Finansowego, fundacji i organizacji, instytucji finansowych i funduszy inwestycyjnych,
- rządowe programy wspierające integrację europejską,
- środki pochodzące od inwestorów (lokalnych, krajowych i zagranicznych).

Gmina Tarnawatka posiada doświadczenie z lat ubiegłych w pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowych i realizacji przedsięwzięć z ich udziałem. Zdobyte doświadczenie pozwoli na skuteczne ubieganie się o środki finansowe, które będą dostępne w ramach kolejnej perspektywy finansowej. Niektóre zadania konieczne do realizacji, z uwagi na znaczne koszty inwestycyjne będą mogły zostać zrealizowane jedynie przy wsparciu środków zewnętrznych.

Gmina może ubiegać się o dofinansowanie zadań z zakresu: odnawialnych źródeł energii, gospodarki niskoemisyjnej, w szczególności termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej, ochrony środowiska, kultury, edukacji, czy infrastruktury technicznej i społecznej. Władze

Gminy będą również aktywnie wspierać lokalnych przedsiębiorców aplikujących o środki pomocowe na rozpoczęcie i rozwój działalności gospodarczej.

Jednym z najistotniejszych, w zakresie finansowania inwestycji zaplanowanych w Strategii, źródeł zewnętrznych będą fundusze europejskie w nowej perspektywie finansowej UE 2021-2027, w ramach programów operacyjnych: na poziomie regionalnym (16 programów) i krajowym. Gmina może ubiegać się o dofinansowanie planowanych przedsięwzięć przede wszystkim w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2021-2027, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2021-2027 oraz ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Racjonalne wykorzystywanie posiadanych zasobów własnych Gminy oraz pojawiających się możliwości pozyskania finansowania z zewnątrz, będzie gwarantem realizacji zaplanowanych inwestycji zgodnie z zaplanowanym harmonogramem ich realizacji. Dzięki temu zrealizowane zostaną cele Strategii, co wpłynie pozytywnie na rozwój gospodarczy i społeczny Gminy Tarnawatka.

Poniżej przedstawiono planowane do realizacji inwestycje podnoszące jakość życia na obszarze Gminy Tarnawatka, wpisujące się w zidentyfikowane powyżej kierunki działań.

Tabela 8. Wykaz planowanych przedsięwzięć priorytetowych

PLANOWANE INWESTYCJE	SZACUNKOWA WARTOŚĆ
Modernizacja dróg gminnych w miejscowości Dąbrowa Tarnawacka i miejscowości Tarnawatka-Tartak	4 200 000,00
Budowa i modernizacja oświetlenia ulicznego na terenie Gminy Tarnawatka	5 800 000,00
Odbudowa wraz z infrastrukturą towarzyszącą zbiornika wodnego w miejscowości Wieprzów Tarnawacki	1 200 000,00
Modernizacja i wyposażenie remizo-świetlic wiejskich na terenie Gminy Tarnawatka	1 450 000,00
Modernizacja dróg gminnych w miejscowości Pańków i miejscowości Niemirówek-Kolonia	1 050 000,00
Przebudowa oczyszczalni ścieków, przepompowni sieciowych i zakup urządzeń do gospodarki ściekowej w aglomeracji Tarnawatka	4 160 000,00
Rozbudowa budynku świetlicy wiejskiej w miejscowości Tarnawatka-Tartak	1 198 725,50
Budowa budynku remizo-świetlicy w miejscowości Huta Tarnawacka	1 900 231,76
Pod Biało czerwoną	8 000,00
Toaleta publiczna	200 000,00
Wyposażenie GOK Tarnawatka	500 000,00
Zakup i montaż urządzeń audio-wizualnych oraz ekranu do kina letniego przy GOK Tarnawatka	200 000,00
Zakup sceny mobilnej	200 000,00
Zakup hali namiotowej	200 000,00

Rewitalizacja parku w zespole dworskim w Tarnawatce	1 100 000,00
Poprawa bezpieczeństwa ruchu na drodze krajowej nr 17	500 000,00
Rozwijanie potencjału osób starszych poprzez „Klub Seniora” w Tarnawatce	3 000 000,00
Rozwijanie potencjału dzieci i młodzieży poprzez „Klub Młodzieżowy” w Tarnawatce	3 000 000,00
Przebudowa istniejących placów zabaw na terenie gminy Tarnawatka	400 000,00
Budowa wieży widokowej w Tarnawatce	900 000,00
Wytyczenie, oznakowanie i budowa ścieżek rowerowych oraz szlaków turystycznych na terenie gminy Tarnawatka	1 500 000,00
Budowa drogi gminnej nr 111563L od ulicy Wola do PGR Ryb	1 500 000,00
Budowa drogi gminnej nr 111582L od ulicy Wola do drogi powiatowej nr 3504L	1 800 000,00
Budowa wielofunkcyjnych boisk przy Szkole Podstawowej	3 000 000,00
Budowa żłobka w Tarnawatce	2 000 000,00
Budowa farmy fotowoltaicznej w celu ograniczenia kosztów utrzymania obiektów publicznych	5 000 000,00
Budowa drogi gminnej nr 111562L – ulicy Malowniczej od ulicy Wola do drogi powiatowej nr 3504L	1 500 000,00
Doposażenie jednostek OSP w gminie Tarnawatka	200 000,00
Przebudowa pompowni wody na ulicy Jasnej	1 500 000,00
Przebudowa ujęć wody na terenie gminy Tarnawatce	500 000,00
Rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej na terenie gminy Tarnawatka	1 000 000,00
Zakup maszyn i urządzeń służących gospodarce komunalnej	1 000 000,00
Utworzenie dziennego domu pobytu dla seniorów w Tarnawatce	1 000 000,00
Wsparcie dla gospodarstw zamierzających korzystać z odnawialnych źródeł energii (np. kolektory słoneczne, fowoltaika, pompy ciepła) pod warunkiem pozyskania przez Gminę Tarnawatka środków na ten cel	5 000 000,00
Dostosowanie obiektów publicznych do dostępu osób niepełnosprawnych	3 000 000,00
Opracowanie i ustawienie tablicy informacyjnej zawierającej plan Gminy Tarnawatka oraz podstawowe informacje o miejscowości Tarnawatka jak też całej gminie	50 000,00
Monitoring przy drodze krajowej nr 17 w miejscowości Tarnawatka i Tarnawatka-Tartak (montaż kamer)	200 000,00
Opracowanie i umieszczenie na stronie internetowej Urzędu Gminy w Tarnawatce wirtualnego przewodnika po gminie Tarnawatka	100 000,00
Remont wewnętrzny starej części Szkoły Podstawowej	3 000 000,00
Zakup nowoczesnych pomocy dydaktycznych do Szkoły Podstawowej	1 000 000,00

Uzbrojenie terenów inwestycyjnych	2 000 000,00
Odnowienie kwatery na cmentarzu parafialnym w Tarnawatce na której są pochowani żołnierze września 1939 roku z Armii Kraków i Lublin oraz ludności cywilnej	100 000,00
Zwiększenie dostępności mieszkańców gminy Tarnawatka do nowoczesnych źródeł przekazu – rozwój szerokopasmowego dostępu do Internetu.	1 000 000,00
Szkolenia dla mieszkańców gminy Tarnawatka obejmujące zagadnienia społeczno-gospodarcze w tym podejmowanie działalności w dziedzinie agroturystyki	50 000,00
Budowa drogi gminnej nr 111583L od miejscowości Kunówka do ulicy Kamiennej.	2 000 000,00
Remont spichlerza oraz adaptacja na cele muzealne (parafia w Tarnawatce)	1000000,00
Zakup i montaż stacji ładowania pojazdów elektrycznych	300 000,00
Renowacja zabytków na terenie gminy Tarnawatka	5 000 000,00
Budowa biogazowni	10 000 000,00
Zagospodarowanie pasów drogowych dróg gminnych	100 000,00
Budowa chodnika przy drodze krajowej nr 17 od ul. Kamiennej do ul. Księdza Boguty	1 000 000,00
Poprawa dróg gminnych w miejscowości Tarnawatka	3 000 000,00
Zagospodarowanie terenu między ul. Księdza Boguty a ul. Wola na cele rekreacyjno-sportowe.	2 000 000,00
Przebudowa ulicy Księdza Boguty oraz Ulicy Parkowej	2 500 000,00
Remont wewnętrzny kościoła w Tarnawatce (parafia w Tarnawatce)	1 500 000,00
Budowa i przebudowa dróg gminnych wraz z infrastrukturą (chodniki, oświetlenie, urządzenia bezpieczeństwa ruchu) na terenie gminy Tarnawatka	5 000 000,00
Budowa siłowni na świeżym powietrzu na terenie gminy Tarnawatka	500 000,00
Zagospodarowanie terenu po byłym Z.R.B. w Tarnawatce	1 500 000,00
Budowa remizo-świetlicy w miejscowości Pańków i Pauczne	4 000 000,00
Zagospodarowanie boiska i terenów rekreacyjnych w miejscowości Tarnawatka-Tartak	3 000 000,00
Budowa chodnika wraz z oświetleniem przy drodze wojewódzkiej nr 850 w miejscowości Wieprzów Ordynacki	1 000 000,00
Budowa i wyposażenie miejsc spotkań integracyjnych w miejscowości Podhucie, Dąbrowa Tarnawacka i Tarnawatka-Tartak	2 500 000,00
Budowa miejsca spotkań integracyjnych przy źródłach Krynica w miejscowości Niemirówek	2 500 000,00
Przebudowa drogi powiatowej Tarnawatka – Pauczne	5 000 000,00

Budowa nowej drogi Niemirówek-Klocówka	2 500 000,00
Budowa przystanków przy drogach publicznych na terenie gminy Tarnawatka	2 000 000,00
Rozwój i promocja kultury i sztuki	500 000,00

Do oszacowania przybliżonej wartości inwestycji wykorzystano m.in. bazę wiedzy i doświadczeń powstałą w wyniku prac nad ramami finansowymi dla innych dokumentów funkcjonujących na poziomie Gminy, realizacji różnego typu inwestycji w ostatnich latach, a także informacje finansowe zapisane w opracowanych już projektach, studiach wykonalności itp.

Szacunki związane z potencjałem inwestycyjnym Gminy, w kontekście realizacji założeń Strategii są szczególnie istotne ze względu na fakt, iż to od potencjału inwestycyjnego jednostki samorządu terytorialnego uzależniona jest wielkość środków finansowych, które może przeznaczyć na daną inwestycję rozwojową w zakładanym horyzoncie czasowym.

Analizując historyczne dane dotyczące finansów Gminy, wnioskować można, iż gospodarka finansowa Gminy Tarnawatka prowadzona jest w sposób wyważony, z uwzględnieniem realnych możliwości jednostki w tym zakresie. Potwierdzają to również roczne uchwały Regionalnej Izby Obrachunkowej o pozytywnym opiniowaniu przedkładanych przez Gminę dokumentów. Jednocześnie, co szczególnie istotne w kontekście budowania ram finansowych Strategii oraz analizy jej wykonalności finansowej, Gmina sukcesywnie realizuje projekty rozwojowe, w tym projekty infrastrukturalne i inwestycyjne, wymagające nakładów finansowych. Rozważne planowanie harmonogramów realizacji inwestycji, jak i skuteczne aplikowanie o współfinansowanie planowanych inwestycji ze środków krajowych i Unii Europejskiej, pozwala Gminie z sukcesem realizować zaplanowane przedsięwzięcia.

Skala zaplanowanych działań realizujących cele Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 oraz doświadczenie w realizacji inwestycji w ramach dokumentów strategicznych w latach poprzednich pozwalają wnioskować o finansowej wykonalności Strategii.

Proces wdrażania tak szeroko zakrojonego dokumentu strategicznego, jakim jest Strategia Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030, wymaga poniesienia znacznych nakładów finansowych, stanowiących istotne obciążenie dla budżetu Gminy. Dlatego też szczególnie istotne jest poszukiwanie innych, zewnętrznych źródeł finansowania zaplanowanych w ramach Strategii przedsięwzięć.

Władze Gminy mogą ubiegać się o pomoc finansową m.in. z następujących źródeł:

- budżet państwa,
- programy pomocowe UE, Norweskiego Mechanizmu Finansowego, fundacji i organizacji, instytucji finansowych i funduszy inwestycyjnych,
- rządowe programy wspierające integrację europejską,
- środki pochodzące od inwestorów (lokalnych, krajowych i zagranicznych).

Gmina Tarnawatka posiada doświadczenie z lat ubiegłych w pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowych i realizacji przedsięwzięć z ich udziałem. Zdobyte doświadczenie pozwoli na

skuteczne ubieganie się o środki finansowe, które będą dostępne w ramach kolejnej perspektywy finansowej. Niektóre zadania konieczne do realizacji, z uwagi na znaczne koszty inwestycyjne będą mogły zostać zrealizowane jedynie przy wsparciu środków zewnętrznych.

Gmina może ubiegać się o dofinansowanie zadań z zakresu: odnawialnych źródeł energii, gospodarki niskoemisyjnej, w szczególności termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej, ochrony środowiska, kultury, edukacji, czy infrastruktury technicznej i społecznej. Władze Gminy będą również aktywnie wspierać lokalnych przedsiębiorców aplikujących o środki pomocowe na rozpoczęcie i rozwój działalności gospodarczej.

Jednym z najistotniejszych, w zakresie finansowania inwestycji zaplanowanych w Strategii, źródeł zewnętrznych będą fundusze europejskie w nowej perspektywie finansowej UE 2021-2027, w ramach programów operacyjnych: na poziomie regionalnym (16 programów) i krajowym. Gmina może ubiegać się o dofinansowanie planowanych przedsięwzięć przede wszystkim w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2021-2027, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2021-2027 oraz ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Racjonalne wykorzystywanie posiadanych zasobów własnych Gminy oraz pojawiających się możliwości pozyskania finansowania z zewnątrz, będzie gwarantem realizacji zaplanowanych inwestycji zgodnie z zaplanowanym harmonogramem ich realizacji. Dzięki temu zrealizowane zostaną cele Strategii, co wpłynie pozytywnie na rozwój gospodarczy i społeczny Gminy Tarnawatka.

System monitorowania i ewaluacji strategii rozwoju

Monitoring Strategii

Jak w przypadku każdego dokumentu długookresowego, realizacja Strategii Rozwoju Gminy jest warunkowana różnego rodzaju czynnikami zewnętrznymi. Powoduje to konieczność stałej obserwacji procesu jego wdrażania, bieżącego śledzenia postępów w realizacji celów dokumentu oraz szybkiego i efektywnego reagowania na zmieniające się uwarunkowania.

Dlatego też koniecznym jest tworzenie systemu monitoringu Strategii, który jako narzędzie zarządzania realizacją dokumentu, umożliwi okresową ocenę i dostosowanie podejmowanych działań do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych i diagnozowanych potrzeb, a tym samym efektywne planowanie i wydatkowanie środków finansowych. Umożliwi to prowadzenie stałej ilościowej i jakościowej obserwacji zmian wpływających na realizację celów Strategii, co z kolei pozwoli na sukcesywne określanie stopnia realizacji zaplanowanych zadań, dając elastyczność w stosunku do napotykaných zmian warunków zewnętrznych.

System monitoringu Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 zakłada systematyczną analizę informacji i ich zbieranie w trybie ciągłym - w szczególności w zakresie prawidłowości procesu wdrażania założeń dokumentu, zarówno w aspekcie rzeczowym, jak i finansowym. Przyjęto, iż system obejmie dwa obszary realizacji dokumentu:

- wdrażanie samej Strategii, w tym badanie wskaźników realizacji jej celów;

- funkcjonowanie systemu instytucjonalnego Gminy Tarnawatka i jej jednostek organizacyjnych, jako głównych podmiotów odpowiedzialnych za wdrażanie Strategii.

Wójt Gminy Tarnawatka, jako główny podmiot odpowiedzialny za wdrażanie Strategii, będzie odpowiedzialny za nadzór nad procesem monitoringu. Natomiast szczegółowe zadania w tym zakresie realizowane będą poprzez jednostki/stanowiska Urzędu Gminy oraz jednostki podległe. Za koordynację procesu monitoringu odpowiadać będzie Grupa zadaniowa ds. wdrażania Strategii natomiast za terminowe raportowanie odpowiedzialność ponosić będą wszystkie podmioty zaangażowane w realizację Strategii.

Jednym z głównych narzędzi systemu monitoringu będą raporty monitoringowe – przygotowywane raz do roku pełne sprawozdania z realizacji założeń strategicznych dokumentu, w tym postępów w realizacji wskaźników Strategii oraz założonych w niej celów, a także realizacji planowanych inwestycji. Raporty przygotowywane będą przez Grupę zadaniową ds. wdrażania Strategii przedstawiane do zaopiniowania i zatwierdzenia Wójtowi Gminy.

Badanie stopnia realizacji Strategii prowadzone będzie w oparciu o zestaw wskaźników monitoringowych. Osiągnięte wartości pozwalają będzie na ocenę stanu realizacji dokumentu, dając tym samym podstawę do wprowadzania koniecznych zmian i aktualizacji strategii.

Tabela 9. Wskaźniki monitoringowe Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030

Cel	Nazwa wskaźnika	Wartość bazowa (2021 r.)	Kierunek zmian do 2030 roku	Źródło danych
CEL STRATEGICZNY 1. PODNIESIENIE ATRAKCYJNOŚCI PRZESTRZENNEJ I TURYSTYCZNEJ GMINY POPRZEC EFEKTYWNE WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ WALORÓW ŚRODOWISKOWYCH	Wydatki w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego ogółem	23,6 mln		GUS BDL
	Inwestycje w przyjazne miejsca rekreacji z wykorzystaniem zasobów przyrody	0		Dane JST
	Powierzchnia terenów zrewitalizowanych w ramach Strategii	0		Dane JST
	Liczba nowopowstałych podmiotów gospodarczych w branży hotelarsko-gastronomicznej na terenie Gminy	0		Dane JST
	Liczba nowych inwestycji w obszarze turystyki/kultury	0		Dane JST
	Gęstość zaludnienia (ludność na 1 km ²)	47		GUS BDL

CEL STRATEGICZNY 2. PO-PRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW Z UWZGLĘDNIENIEM ZASADY SOLIDARNOŚCI SPOŁECZNEJ I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU	Liczba miejsc w żłobkach.	0		
	Pracujący na 1000 ludności w wieku produkcyjnym (%)	74,6		GUS BDL
	Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców (osoby)	-15		GUS BDL
	współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi	25,9		GUS BDL
	Saldo migracji ogółem na 1000 ludności	-6		GUS BDL
	Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej (osoby)	342		GUS BDL
	Porady lekarskie ogółem (POZ) (szt.)	18 297		GUS BDL
	Wydatki Gminy Tarnawatka w Dziale 851 „Ochrona zdrowia”	58 447,24 zł		GUS BDL
	Wydatki budżetowe Gminy w Dziale 801 „Oświata i wychowanie” na 1 mieszkańca	1 903,27 zł		GUS BDL
	Liczba inwestycji dedykowanych seniorom	0		Dane JST
CEL STRATEGICZNY 3. WSPIERANIE ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI LOKALNEJ, W TYM OPARTEJ O LOKALNE PRODUKTY ROLNE I PRODUKTY EKOLOGICZNE ORAZ PODNOSZENIE ATRAKCYJNOŚCI	Powierzchnia nowopowstałych terenów inwestycyjnych w ramach Strategii	0		Dane JST
	Wskaźnik przedsiębiorczości (podmioty wpisane do rejestru REGON na terenie Gminy)	243		GUS BDL
	Podmioty wpisane do rejestru na 1000 ludności	64		GUS BDL
	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności (osoby)	51		GUS BDL
	Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	63		GUS BDL

INWESTYCYJNEJ GMINY	Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności (podmioty)	24		GUS BDL
	Udział podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON (%)	3,7		GUS BDL
CEL STRATEGICZNY 4. POPRAWA JAKOŚCI I FUNKCJONALNOŚCI INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ I KOMUNIKACYJNEJ GMINY TARNAWATKA Z UWZGLĘDNIENIEM OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO I PRZYRODY	Liczba zrealizowanych w ramach Strategii inwestycji poprawiających dostępność komunikacyjną	0		Dane JST
	Liczba nowych inwestycji, w których zastosowano OZE	0		Dane JST
	poziom recyklingu odpadów komunalnych (%)	53,98		Dane JST
	Liczba km nowo wyremontowanych dróg gminnych	0		Dane JST
	Mieszkania wyposażone w instalacje gazowe w Gminie Tarnawatka	79 (2020 r.)		GUS BDL
	Mieszkania wyposażone w instalacje wodociągowe w Gminie Tarnawatka	1179 (2020 r.)		GUS BDL
CEL STRATEGICZNY 5 POPRAWA ZDOLNOŚCI INSTYTUCJONALNEJ GMINY TARNAWATKA ORAZ ROZWÓJ INTEGRACJI SPOŁECZNEJ I WSPÓŁPRACY PONADLOKALNEJ	Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców (podmioty)	0		Dane JST
	Liczba nowych usług cyfrowych w gminie, zrealizowanych w ramach Strategii	0		Dane JST
	Liczba inicjatyw uwzględniających element partycypacji obywatelskiej	0		Dane JST
	Liczba organizacji zrzeszających JST z udziałem Gminy	0		Dane JST

Ewaluacja

Istotą procesu ewaluacji jest możliwość oceny wszystkich podejmowanych działań na każdym etapie pracy nad Strategią Rozwoju Gminy Tarnawatka. Jest szczególnie ważnym źródłem informacji, które mogą zostać skutecznie wykorzystane do ulepszania procesów rozwojowych Gminy. Ewaluacja jest bowiem procesem, pozwalającym na szersze spojrzenie i ocenę wpływu podjętych w ramach wdrażania Strategii działań, na ogólny rozwój Gminy w różnych aspektach, m.in. społeczno-gospodarczym, środowiskowym, kulturowym, przestrzennym, a tym samym ocenę realizacji celów założonych w dokumencie.

Skuteczny proces ewaluacji Strategii umożliwia wykorzystanie zdobytych w nim informacji do skutecznego zarządzania zmianą, poprzez dopasowanie planowanych do realizacji przedsięwzięć do zmieniających się w czasie potrzeb mieszkańców Gminy, a tym samym do właściwego wydatkowania środków finansowych Gminy. Proces ten, w zależności od typu ewaluacji, daje możliwość oceny celowości, efektywności, trafności oraz wartości dodanej zarówno przedsięwzięć planowanych do realizacji (*ex-ante*), realizowanych (*mid-term*), jak i zakończonych inwestycji (*ex-post*).

Przewiduje się, iż proces ewaluacji Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 będzie wieloetapowy, prowadzony w oparciu o różne typy ewaluacji:

Ocena przed realizacją - ewaluacja <i>ex-ante</i>	Jest to ocena prowadzona najczęściej w toku opracowywania dokumentu strategicznego, czerpiąca z doświadczeń i informacji pozyskanych w toku wdrażania dokumentów strategicznych w latach ubiegłych. Może być również wykorzystywana do opracowania aktualizacji Strategii. Na ocenę <i>ex-ante</i> składają się m.in. analizy obejmujące wpływ dotychczasowych działań Gminy na jej rozwój i osiągnięte rezultaty, czy analiza problemów rozwojowych Gminy.
--	---

Bieżąca ocena Strategii - ewaluacja <i>on-going</i>	Zalecanym jest, by poza okresowymi rodzajami oceny procesu wdrażania Strategii (tj. <i>ex-ante</i> , <i>mid-term</i> , <i>ex-post</i>), Władze Gminy, w tym Rada Gminy, inicjowały bieżącą ocenę Strategii. Ewaluacja <i>on-going</i> pozwoli bowiem na określenie zasadności stosowanych instrumentów, a tym samym skuteczności całego systemu wdrażania dokumentu, dając możliwość bieżącego wprowadzania koniecznych modyfikacji, tak by w sposób najbardziej efektywny realizować założone w nim cele.
--	---

Ocena w połowie okresu realizacji Strategii - ewaluacja <i>mid-term</i>	Planuje się przeprowadzenie oceny nie później niż w ciągu roku następnego po zakończeniu połowy okresu realizacji Strategii (tj. 2027 r.). Ewaluacja <i>mid-term</i> skupiać się będzie na badaniu skuteczności w osiąganiu założonych celów rozwojowych Strategii, a tym samym oddziaływania jej realizacji na rozwój społeczno-gospodarczy
--	--

Gminy oraz efektywności wykorzystania zaangażowanych środków finansowych (zarówno własnych Gminy, jak i zewnętrznych). Kluczowym elementem oceny *mid-term* będzie ocena ewentualnej konieczności dopasowania planowanych przedsięwzięć do zmieniających się uwarunkowań, na bazie wniosków powziętych w toku prowadzonych analiz.

Ocena na zakończenie okresu obowiązywania Strategii - ewaluacja *ex-post*

Głównym celem tego rodzaju ewaluacji jest określenie długotrwałych efektów osiągniętych dzięki wdrożeniu Strategii, w tym efektywności kosztowej zrealizowanych przedsięwzięć, tj. relacji wielkości zaangażowanych środków do długofalowych skutków podejmowanych działań. Ocena *ex-post* prowadzić ma do opracowania rekomendacji, co do przyszłych kierunków polityki Gminy w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz wpływu czynników egzogennych i endogennych na jej dalszy rozwój.

Podmiotem odpowiedzialnym za proces ewaluacji jest Wójt Gminy Tarnawatka. Zadania z zakresu ewaluacji mogą być realizowane przez Urząd Gminy, jednostki podległe lub niezależny podmiot zewnętrzny.

Aktualizacja dokumentu

Proces aktualizacji jest nierozzerwalnie związany z systemem monitoringu i ewaluacji oraz partycypacją społeczną organizowaną celem zaangażowania społeczności lokalnej w proces tworzenia polityki rozwojowej zamieszkiwanej przez siebie Gminy.

Za proces aktualizacji Strategii odpowiada Wójt Gminy przy wsparciu jednostek organizacyjnych Urzędu Gminy. Zakłada się, że aktualizacja Strategii będzie dokonywana nie częściej niż raz do roku, przy czym dopuszcza się możliwość dokonania dodatkowych korekt dokumentu w sytuacjach nadzwyczajnych.

Przesłankami decydującymi o potrzebie aktualizacji dokumentu są:

- zmiany przepisów prawnych;
- wnioski i rekomendacje przedstawione w raporcie końcowym z badań ewaluacyjnych;
- zaplanowane działania korygujące zidentyfikowane w ramach procesu monitoringu;
- zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy mające wpływ na cele Strategii;
- zgłoszone zmiany przez mieszkańców i innych interesariuszy Strategii.

Projekt Strategii z wprowadzonymi zmianami wraz z uzasadnieniami zostaje przekazany do konsultacji społecznych (trwających min. 10 dni). Przekonsultowany projekt dokumentu podlega zatwierdzeniu przez Wójta Gminy oraz następnie przez Radę Gminy Tarnawatka. Akceptacja Rady Gminy obejmuje przyjęcie do realizacji zmienionego dokumentu.

Powiązanie strategii z dokumentami strategicznymi i planistycznymi

Strategia Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022-2030 jest dokumentem strategicznym wpisującym się w szerszy kontekst polityki rozwojowej Państwa, dlatego wpisuje się w strategiczne założenia polityki regionalnej i krajowej, a także kierunki rozwojowe wyznaczone w ramach polityki Unii Europejskiej. W niniejszym rozdziale przedstawiono powiązanie Strategii z głównymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym.

Poziom krajowy

Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 jest kluczowym dokumentem strategicznym w perspektywie średniookresowej, wyznaczającym kierunki rozwojowe określone w dokumencie mianem *doktryny polityki regionalnej państwa*.

Jako fundament polityki rozwoju kraju przyjęto kreowanie *rozwoju zrównoważonego*, co w pełni wpisuje się również w główne założenie polityk rozwojowych UE. Rozwój zrównoważony rozumiany jest jako dążenie do kreowania rozwoju, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być realizowane bez umniejszania szans przyszłych pokoleń. W dokumencie tym jako bazę rekomenduje się wykorzystanie endogenicznych potencjałów, tj. obszarów, które w dłuższej perspektywie czasu będą zdolne generować wartość dodaną i budować samofinansujące źródła rozwoju. Takie spojrzenie na rozwój rekomendowane jest również dla polityki rozwoju regionu, prowadzonej przez samorządy województw.

Głównym celem Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy I – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną;

Cel szczegółowy II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony;

Cel szczegółowy III – Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu.

Działania prowadzące do realizacji założonych celów będą zmierzały do zwiększania konkurencyjności gospodarki poprzez innowacje, eksport i wzrost wartości kapitałów uruchamianych na inwestycje w sektorze przedsiębiorstw (cel szczegółowy I), pełniejsze wykorzystanie zasobów społecznych i terytorialnych (cel szczegółowy II) oraz przedsięwzięcia podnoszące efektywność funkcjonowania inkluzywnych instytucji państwa, służących przedsiębiorstwom i obywatelom (cel szczegółowy III).

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Rozwinięciem założeń zawartych w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego. Jest to kolejny istotny dokument wyznaczający kierunki rozwoju w ramach polityki regionalnej państwa w perspektywie do roku 2030. W ramach KSRR wskazano cele polityki regionalnej oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia, realizowane przez rząd, samorząd terytorialny oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji polityki regionalnej. W przedmiotowej Strategii określono systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej przez rząd wobec regionów, jak i uwarunkowania wewnątrzregionalne, ich zadania, dokumenty programowe, sposób monitorowania i oceny efektów realizacji, formy wsparcia finansowego oraz źródła finansowania polityki regionalnej.

Implementując zaproponowany przez SOR model odpowiedzialnego rozwoju, KSRR wskazuje cele polityki regionalnej jako skoordynowane działania wszystkich podmiotów (w tym rządu, samorządów terytorialnych wszystkich szczebli i partnerów społeczno-gospodarczych) na rzecz rozwoju poszczególnych terytoriów.

Jako cel główny KSSR wskazano „Efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągania zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym”. Cel ten realizowany będzie za pośrednictwem uzupełniających się celów szczegółowych:

Cel szczegółowy I - *Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowymi przestrzennym;*

Cel szczegółowy II - *Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych;*

Cel szczegółowy III - *Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.*

Istotą polityki regionalnej kreowanej w KSSR jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju poszczególnych części kraju (regionów, obszarów miejskich i wiejskich) w kluczowych wymiarach: społecznym, gospodarczym, środowiskowymi i przestrzennym. Na wsparcie będą mogły liczyć obszary o mniej korzystnych uwarunkowaniach rozwoju - uzyskując odpowiednie zasoby będą mogły dążyć do eliminowania barier rozwojowych i pobudzenia trwałego wzrostu. KSRR uwzględnia m.in. obszary wiejskie albo zagrożone trwałą marginalizacją ze względu na peryferyjne położenie, albo rozwijające się w oparciu o endogeniczne potencjały gospodarcze. Zdiagnozowano m.in. obszary, które tracą na znaczeniu będąc w strefie oddziaływania dużych ośrodków miejskich. Kierunkiem rozwojowym w tym przypadku jest wykorzystanie potencjału miast i nawiązanie współpracy pomiędzy JST.

Gmina Tarnawatka znajduje się na liście 755 gmin zagrożonych trwałą marginalizacją.

W dokumencie określono 7 wyzwań dla polityki regionalnej, są to:

1. Adaptacja do zmian klimatu oraz ograniczanie zagrożeń dla środowiska.
2. Przeciwdziałanie negatywnym skutkom procesów demograficznych.

3. Rozwój i wsparcie kapitału ludzkiego i społecznego.
4. Wzrost produktywności i innowacyjności regionalnych gospodarek.
5. Rozwój infrastruktury podnoszącej konkurencyjność, atrakcyjność inwestycyjną i warunki życia w regionach.
6. Zwiększenie efektywności zarządzania rozwojem (w tym finansowania działań rozwojowych) oraz współpracy
 1. między samorządami terytorialnymi i między sektorami.
 1. Przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych oraz niwelowanie sytuacji kryzysowych na obszarach zdegradowanych.

Zgodnie z zasadą koncentracji terytorialnej, na poziomie kraju zdefiniowano obszary strategicznej interwencji (OSI) polityki regionalnej:

- obszary zagrożone trwałą marginalizacją,
- miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze,
- Śląsk,
- Polska Wschodnia.

Polityka Ekologiczna Państwa 2030

Dokument Polityka Ekologiczna Państwa 2030 (PEP 2030) ma docelowo zastąpić obowiązującą obecnie strategię "Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko - perspektywa do 2020 r". Jest to dokument o istotnym znaczeniu w szczególności w przypadku podziału środków publicznych na ochronę środowiska w kolejnej perspektywie finansowej UE.

W projekcie PEP2030 sformułowano cel główny jako rozwój potencjału środowiska na rzecz obywateli i przedsiębiorców. Zgodnie z założeniami dokumentu, szczególne istotną rolę w osiągnięciu celów polityki ekologicznej mają odegrać jednostki samorządu terytorialnego. Są to bowiem jednostki, które w sposób bezpośredni odpowiadają za racjonalne planowanie zagospodarowania przestrzennego, co pozwala chronić ludność przed zanieczyszczeniami powietrza i hałasem, klęskami żywiołowymi tj. susze, czy powodzie oraz stratami przez nie powodowanymi. Do zadań JST należy również ochrona przyrody przed nadmierną presją związaną z działalnością człowieka. W PEP 2030 określono następujące cele szczegółowe:

Cel szczegółowy I - Środowisko i zdrowie. Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego;

Cel szczegółowy II - Środowisko i gospodarka. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska;

Cel szczegółowy III - Środowisko i klimat. Łagodzenie zmian klimatu i adaptacja do nich oraz zarządzanie ryzykiem klęsk żywiołowych.

Cele szczegółowe będzie realizowane przez cele horyzontalne:

- Środowisko i edukacja;
- Rozwijanie kompetencji (wiedzy, umiejętności i postaw) ekologicznych społeczeństwa;

- Środowisko i administracja;
- Poprawa efektywności funkcjonowania instrumentów ochrony środowiska.

Polityka Energetyczna Polski do 2030 r.

Jest to dokument wyznaczającym podstawowe kierunki polityki energetycznej kraju zarówno w perspektywie krótko jak i długoterminowej. PEP do 2030 r. zawiera rekomendacje co do działań przyczyniających się do zmniejszenia emisji zanieczyszczeń. Określono w nim sześć najważniejszych dróg rozwoju energetyki w Polsce:

- poprawa efektywności energetycznej,
- wzrost bezpieczeństwa dostaw paliw i energii,
- dywersyfikacja struktury wytwarzania energii elektrycznej,
- rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw,
- rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii,
- ograniczenie oddziaływania energetyki na środowisko.

Cele zawarte w Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2021-2030 wpisują się w kierunki polskiej polityki energetycznej w zakresie:

- poprawa efektywności energetycznej,
- wzrost bezpieczeństwa dostaw paliw i energii,
- rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030)

Głównym założeniem KPZK 2030 jest przyspieszenie rozwoju i modernizacji Polski powodujące w ciągu najbliższych kilkunastu lat pozytywne konsekwencje dla zagospodarowania przestrzennego kraju. Zakłada się, iż będzie to możliwe dzięki zwiększonej skali i przyspieszeniu procesów inwestycyjnych w zakresie infrastruktury (m.in. dzięki środkom pochodzącym z UE), większej konkurencyjności polskiej gospodarki (m.in. poprzez zwiększenie zatrudnienia w sektorach o większej wydajności i wartości dodanej) przy wykorzystaniu potencjału intelektualnego i społecznego oraz zmianie modelu życia i konsumpcji.

Wskazane powyżej założenia KPZK 2030 zostały uwzględnione w fazie planowania zapisów Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka. Uwzględniono w niej bowiem zróżnicowane potencjały rozwojowe, a określone w Strategii obszary strategiczne są spójne z celami polityki przestrzennego zagospodarowania kraju określonymi w KPZK 2030, w szczególności z:

Celem 2. *Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów,*

Celem 4. *Kształtowanie struktur przestrzennych, wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski,*

Celem 5. *Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa,*

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030, przyjęta przez Sejmik Województwa Lubelskiego Uchwałą nr/XXIV/406/2021 z dnia 29 marca 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku jest najistotniejszym dokumentem poziomu regionalnego mającym bezpośredni wpływ na zapisy Strategii Rozwoju Gminy. Zgodność dokumentów w zakresie sposobu uwzględnienia ustaleń i rekomendacji dot. kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie określonych w strategii rozwoju województwa jest wymaganiem ustawowym. Należy jednak zaznaczyć, że niniejszy dokument wpisuje się także w poszczególne cele strategiczne operacyjne SRWL. W szczególności są to CS1: Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych, CS2: Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych, CS3: Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu oraz CS4: Wzmacnianie kapitału społecznego. W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego przyjęto model rozwoju stymulowany strategicznymi wyborami jako: zrównoważony, integrujący zasoby i potencjały, ukierunkowany na wysoką jakość życia. Aby realizować kierunki założone w Strategii Rozwoju Województwa zastosowano wymiar terytorialny poprzez skoncentrowanie działań na wykorzystaniu potencjałów rozwojowych na określonym obszarze, tzw. obszarze strategicznej interwencji. W dokumencie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego przyjęto model rozwoju stymulowany strategicznymi wyborami jako: zrównoważony, integrujący zasoby i potencjały, ukierunkowany na wysoką jakość życia. Aby sprawnie realizować kierunki działań założone w Strategii Rozwoju Województwa zastosowano wymiar terytorialny poprzez skoncentrowanie działań na wykorzystaniu potencjałów rozwojowych na określonym obszarze, tzw. obszarze strategicznej interwencji.

Cele zdefiniowane w Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka w perspektywie do 2030 roku są spójne z założeniami strategicznymi sformułowanymi dla województwa lubelskiego. Skupiono się bowiem na wydobywaniu potencjałów Gminy i odpowiadaniu na przewidywane wyzwania, które mogą przynieść najbliższe lata. Dlatego też w Strategii podkreślono przede wszystkim konieczność rozwoju turystyki, jako niedostatecznie wykorzystanego potencjału Gminy. Zwrócono także uwagę na wyzwania społeczne i demograficzne, w tym podnoszenie poziomu i warunków życia mieszkańców Gminy, z wykorzystaniem zasobów i walorów przyrodniczych, historycznych i kulturowych.

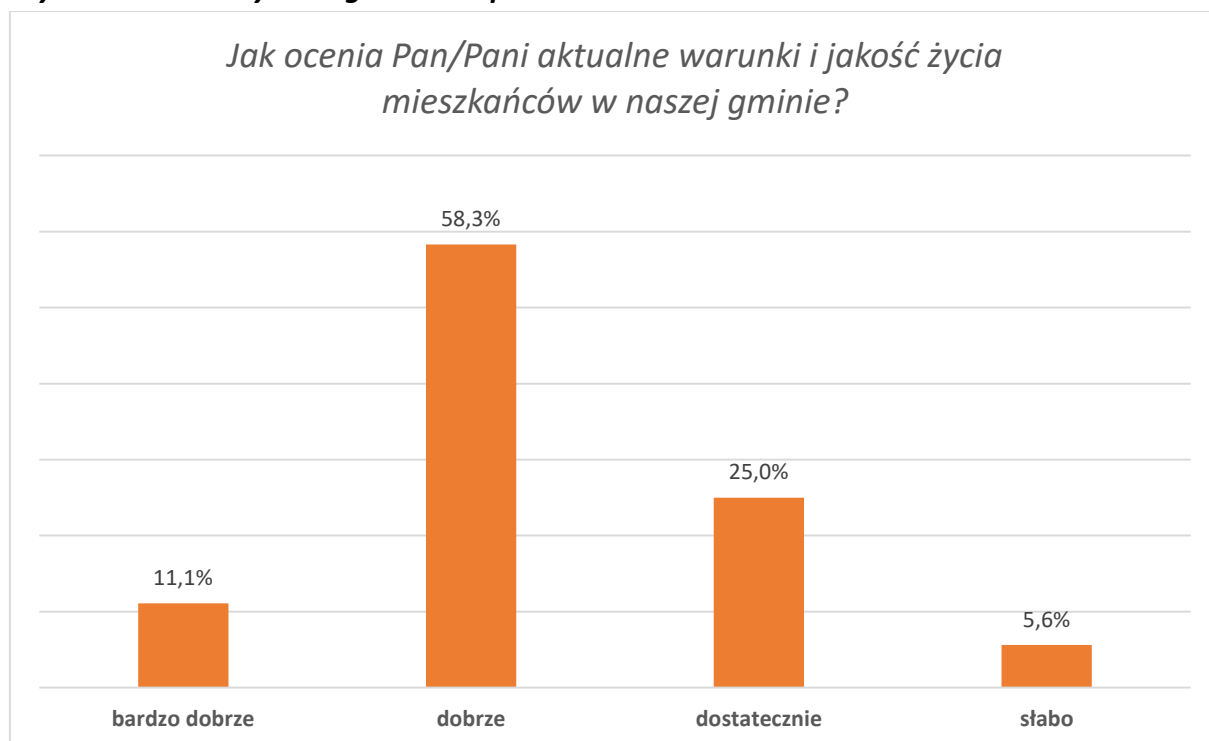
Partycypacja społeczna – sposób włączenia społeczności lokalnej w proces przygotowania i wdrażania strategii

Proces partycypacji społecznej rozpoczął się już na etapie wstępnym opracowywania Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka. Po wywiadzie z Wójtem Gminy Tarnawatka i pracownikami wskazanymi do zespołu ds. opracowania dokumentu dot. stanu aktualnego i potrzeb rozwojowych Gminy, przygotowano ankietę online. Narzędzie badawcze zamieszczono we wrześniu 2022 r. na stronie internetowej Gminy Tarnawatka celem zebrania opinii społeczności lokalnej.

Udział w badaniu ankietowym wzięło 36 osób, z czego 69,4% stanowiły kobiety. Najliczniejsza kategoria respondentów to osoby w wieku 31-40 lat (36,1%). Respondenci w przedziale wiekowym 41-50 lat stanowili 30,6%. Osoby młode (do 30 roku życia) to 22,2% ogółu badanych, a respondenci powyżej 50 roku życia – 11,1%.

Spośród mieszkańców gminy, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym generalnie pozytywnie ocenia warunki oraz jakość życia w gminie Tarnawatka. Niespełna 60% określiło je jako dobre, a według 11,1% są one bardzo dobre. Jednak warto zauważyć, że co czwarty badanych ocenił jakość życia w gminie zaledwie jako dostateczną. Niewielki odsetek (5,6%), określił warunki i jakość życia jako słabe.

Wykres 2. Jakość życia w gminie w opiniach mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na bazie narzędzi Google

W kolejnej części ankiety badani dokonywali szczegółowych ocen różnych elementów składających się na jakość i poziom życia w gminie Tarnawatka. Pierwsza grupa zagadnień dotyczyła oceny infrastruktury gminnej – stanu dróg, kanalizacji, oświetlenia itp. W tej części oceny mieszkańców były dość dobre – najwyżej oceniono dostępność do sieci wodociągowej w gminie - ponad 80% ankietowanych ocenia ją dobrze lub bardzo dobrze, słabo -tylko 2,8%. Ponad 70% oceniło dobrze lub bardzo dobrze obsługę mieszkańców w urzędzie gminy oraz jakość i stan budynków użyteczności publicznej. Jednocześnie jakość obsługi mieszkańców uzyskała najwięcej ocen bardzo dobrych (35%). W tym obszarze najsłabiej została oceniona sytuacja finansowa gminy (tylko 41,6% ocen dobrych i bardzo dobrych łącznie oraz zbliżony odsetek ocen negatywnych). Sporo negatywnych opinii dotyczyło też stanu i jakości chodników przy drogach (16,7%), a także takich kwestii jak stan zagospodarowania przestrzeni publicznych oraz dostosowanie obiektów gminnych do osób ze specjalnymi potrzebami (po 19,4%).

Tabela 10. Ocena stanu infrastruktury gminnej

oceniany element infrastruktury gminnej	bardzo dobry	dobry	dostateczny	słaby	nie mam zdania/nie podlega ocenie
stan i jakość dróg gminnych	33,3%	47,2%	13,9%	5,6%	0,0%
stan i jakość chodników przy drogach	2,8%	50,0%	30,6%	16,7%	0,0%
stan oświetlenia dróg	8,3%	52,8%	27,8%	11,1%	0,0%
stan przystanków autobusowych	2,8%	66,7%	25,0%	5,6%	0,0%
dostępność do sieci wodociągowej	33,3%	50,0%	13,9%	2,8%	0,0%
dostępność do sieci kanalizacyjnej	22,2%	41,7%	22,2%	8,3%	5,6%
jakość i stan budynków użyteczności publicznej	44,4%	27,8%	19,4%	2,8%	5,6%
stan zagospodarowania przestrzeni publicznych	19,4%	36,1%	25,0%	19,4%	0,0%
dostosowanie budynków użyteczności publicznej do potrzeb osób ze specjalnymi potrzebami	13,9%	33,3%	27,8%	19,4%	5,6%
jakość obsługi mieszkańców w urzędzie gminy	35,0%	36,1%	27,8%	8,3%	2,8%
dostęp do usług publicznych świadczonych przez internet	22,2%	38,9%	30,6%	8,3%	0,0%
sytuacja finansowa gminy	8,3%	33,3%	38,9%	5,6%	13,9%

Źródło: opracowanie własne na bazie narzędzi Google

W kolejnej części ankiety internetowej mieszkańcy oceniali sferę gospodarczą w gminie Tarnawatka. W tej części oceny generalnie były niższe i w poszczególnych kwestiach bardziej rozbieżne. Zdecydowanie najniżej oceniono możliwość uzyskania zatrudnienia na terenie gminy. Ten aspekt nie uzyskał ani jednej oceny bardzo dobrej, ocen dobrych było 2,8%, co oznacza przy tak nielicznej zbiorowości, że tylko 1 osoba wyraziła taki pogląd. Zdecydowana większość (86,1%) oceniła tę kwestię negatywnie. Stosunkowo niska ocena mieszkańców dotyczyła również takich kwestii jak atrakcyjność gminy jako miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej oraz warunki dla prowadzenia i rozwijania działalności gospodarczej w gminie. W każdej z tych kwestii ocen negatywnych było ponad 60%. W obszarze gospodarczym najwyżżej oceniono poziom dostępu mieszkańców do mediów – wody, kanalizacji, prądu (ponad 70% ocen dobrych i bardzo dobrych), nieco niższa ocena dotyczyła dostępu do gazu (61,2% ocen pozytywnych). Wysokie wartości dotyczyły również atrakcyjności gminy jako miejsca zamieszkania (około 70% ocen pozytywnych). Najbardziej rozbieżne oceny dotyczyły terenów inwestycyjnych oraz warunków dla prowadzenia działalności rolniczej i branży rolno-spożywczej.

Tabela 11. Ocena sfery gospodarczej

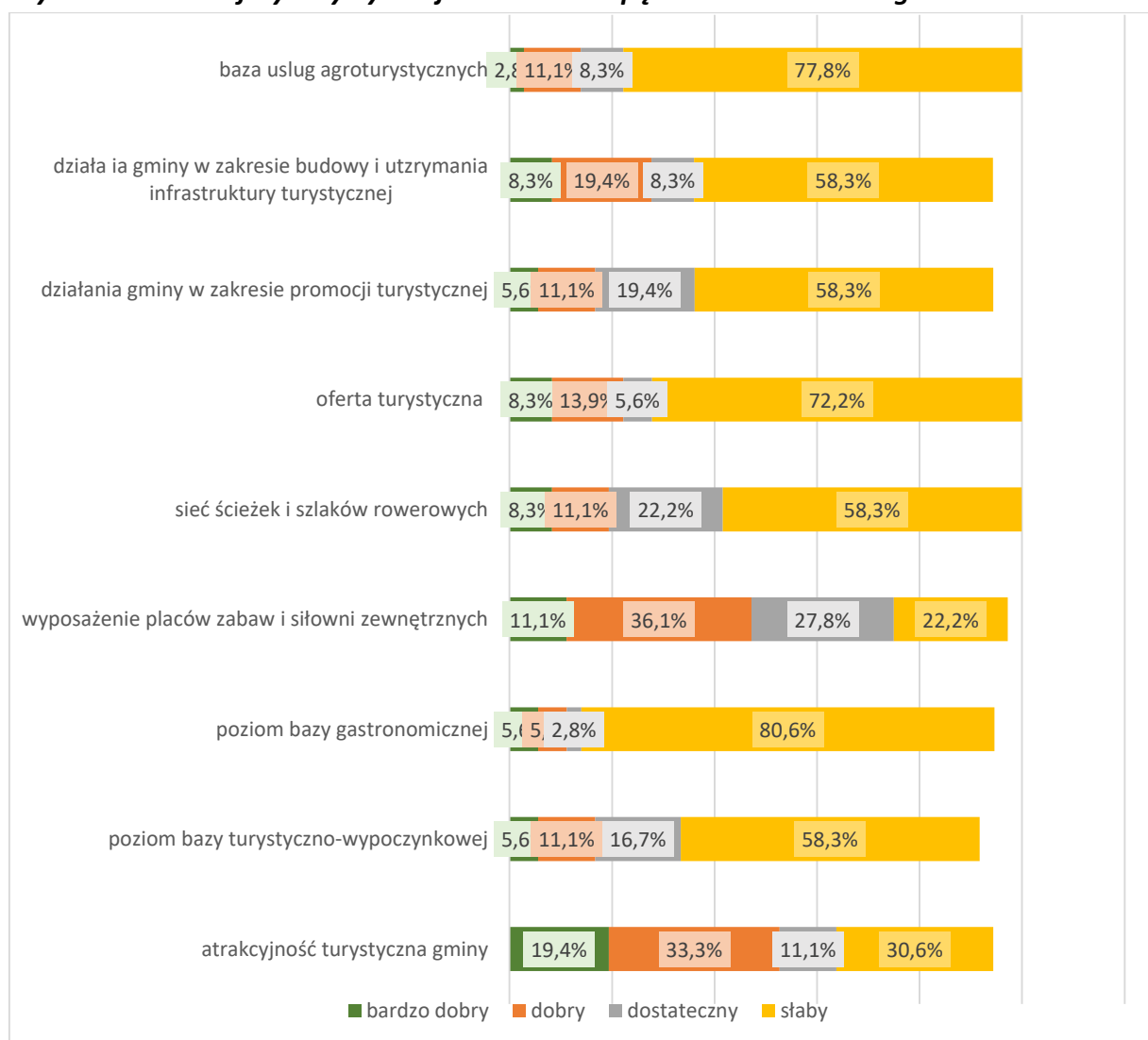
oceniany element sfery gospodarczej	bardzo dobry	dobry	dostateczny	słaby	nie mam zdania/nie podlega ocenie
możliwość uzyskania zatrudnienia na obszarze gminy	0,0%	2,8%	5,6%	86,1%	5,6%
warunki prowadzenia i rozwijania działalności gospodarczej	11,1%	16,7%	30,6%	30,6%	11,1%
połączenia komunikacyjne z innymi gminami i miastami	33,3%	25,0%	30,6%	11,1%	0,0%
warunki rozwoju działalności rolniczej i branży rolno-spożywczej	2,8%	27,8%	41,7%	8,3%	19,4%
atrakcyjność gminy jako miejsca zamieszkania	36,1%	33,3%	19,4%	5,6%	5,6%
atrakcyjność gminy jako miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej	16,7%	16,7%	33,3%	27,8%	5,6%
poziom dostępu do gazu	30,6%	30,6%	33,3%	2,8%	2,8%
poziom dostępu do prądu	44,4%	36,1%	11,0%	0,0%	8,3%
poziom dostępu do wody	52,8%	33,3%	8,3%	0,0%	5,6%
poziom dostępu do kanalizacji	33,3%	41,7%	11,1%	11,1%	2,8%
dostępność wolnych terenów pod działalność gospodarczą lub możliwość ich wyznaczenia i zagospodarowania	19,4%	27,8%	22,2%	19,4%	11,1%

W kolejnym etapie badania oceniano potencjał turystyczny gminy i możliwości spędzania czasu wolnego, jakie gmina oferuje mieszkańcom. W tym obszarze oceny były stosunkowo niskie. Na poniższym wykresie wyraźnie widoczna jest przewaga ocen negatywnych w wielu aspektach tego obszaru.

Przede wszystkim, zdecydowanie pozytywnie wyróżniają się dwie kwestie: atrakcyjność turystyczna gminy (co piąty respondent ocenił tę kwestię bardzo dobrze, a co trzeci dobrze, a 30% - „słabo”), a także wyposażenie placów zabaw i siłowni zewnętrznych (bardzo równomierny rozkład ocen, przy czym prawie połowa badanych oceniła ten aspekt dobrze lub bardzo dobrze, a tylko 22,2% - negatywnie).

Najniższe oceny dotyczyły takich kwestii, jak: poziom bazy gastronomicznej (80,6% ocen negatywnych), baza usług turystycznych (77,8% ocen negatywnych) oraz oferta turystyczna (72,2% ocen negatywnych). Z danych tych wynika, że mieszkańcy stosunkowo dobrze oceniają potencjał turystyczny gminy, ale uważają, iż jest on zdecydowanie niewystarczająco wykorzystany.

Wykres 3. Ocena sfery turystycznej i możliwości spędzania czasu wolnego

Źródło: opracowanie własne na bazie narzędzi Google

Stosunkowo zróżnicowane były natomiast oceny respondentów dotyczące środowiska przyrodniczego i przestrzeni gminnej. W tej części zdecydowanie najlepiej oceniono system odbioru śmieci z posesji mieszkańców (aż 36,1% ocen bardzo dobrych, przy czym łącznie ocen pozytywnych było 83,3%). Relatywnie wysokie oceny mieszkańców uzyskały również takie kwestie, jak: stan i jakość środowiska przyrodniczego (2/3 ocen pozytywnych i 8,3% zdecydowanie negatywnych), czystość wód powierzchniowych i terenów przyległych (2/3 ocen pozytywnych i 11,1% negatywnych), dostępność punktu selektywnej zbiórki odpadów (2/3 ocen pozytywnych i 13,9% negatywnych) oraz czystość gminy (około 60% ocen pozytywnych i 8,3% negatywnych).

Zdecydowanie najniższe oceny otrzymała oferta gminy w zakresie działań proekologicznych (tylko 1/3 ocen pozytywnych, a 30,6% - negatywnych).

Tabela 12. Ocena stanu oraz jakości środowiska i przestrzeni w gminie

stan i jakość środowiska i przestrzeni gminy	bardzo dobry	dobry	dostateczny	słaby	nie mam zdania/nie podlega ocenie
stan i jakość środowiska przyrodniczego	30,6%	36,1%	25,0%	8,3%	0,0%
jakość powietrza w gminie w okresie grzewczym	25,0%	38,9%	13,9%	19,4%	2,8%
czystość wód powierzchniowych i terenów przyległych	22,2%	41,7%	22,2%	11,1%	2,8%
czystość terenów zieleni (np.. Lasów)	25,0%	36,1%	19,4%	19,4%	0,0%
jakość systemu odbioru śmieci z posesji prywatnych	36,1%	47,2%	11,1%	2,8%	2,8%
dostępność punktu selektywnej zbiórki odpadów komunalnych	22,2%	41,7%	16,7%	13,9%	5,6%
rozwój OZE w gminie	16,7%	22,2%	22,2%	25,0%	13,9%
oferta gminy w zakresie działań proekologicznych i chroniących środowisko naturalne	8,3%	25,0%	22,2%	30,6%	13,9%
czystość na terenie gminy	27,8%	33,3%	30,6%	8,3%	0,0%

Źródło: opracowanie własne na bazie narzędzi Google

W obszarze edukacji, kultury i sportu oceny mieszkańców, w różnych kwestiach były zróżnicowane. Pozytywnie oceniono dostęp i jakość edukacji szkolnej (3/4 ocen pozytywnych i tylko 2,8% negatywnych), nieco niżej dostęp i jakość edukacji przedszkolnej (2/3 ocen pozytywnych i 13,9% negatywnych). Najślabiej oceniono: dostęp do zajęć sportowych dla dzieci, młodzieży i dorosłych (44,4% ocen negatywnych), działalność świetlic wiejskich (również 44,4% ocen negatywnych), a także dostęp do opieki na dziećmi do lat 3 (41,7% ocen negatywnych) i zajęcia

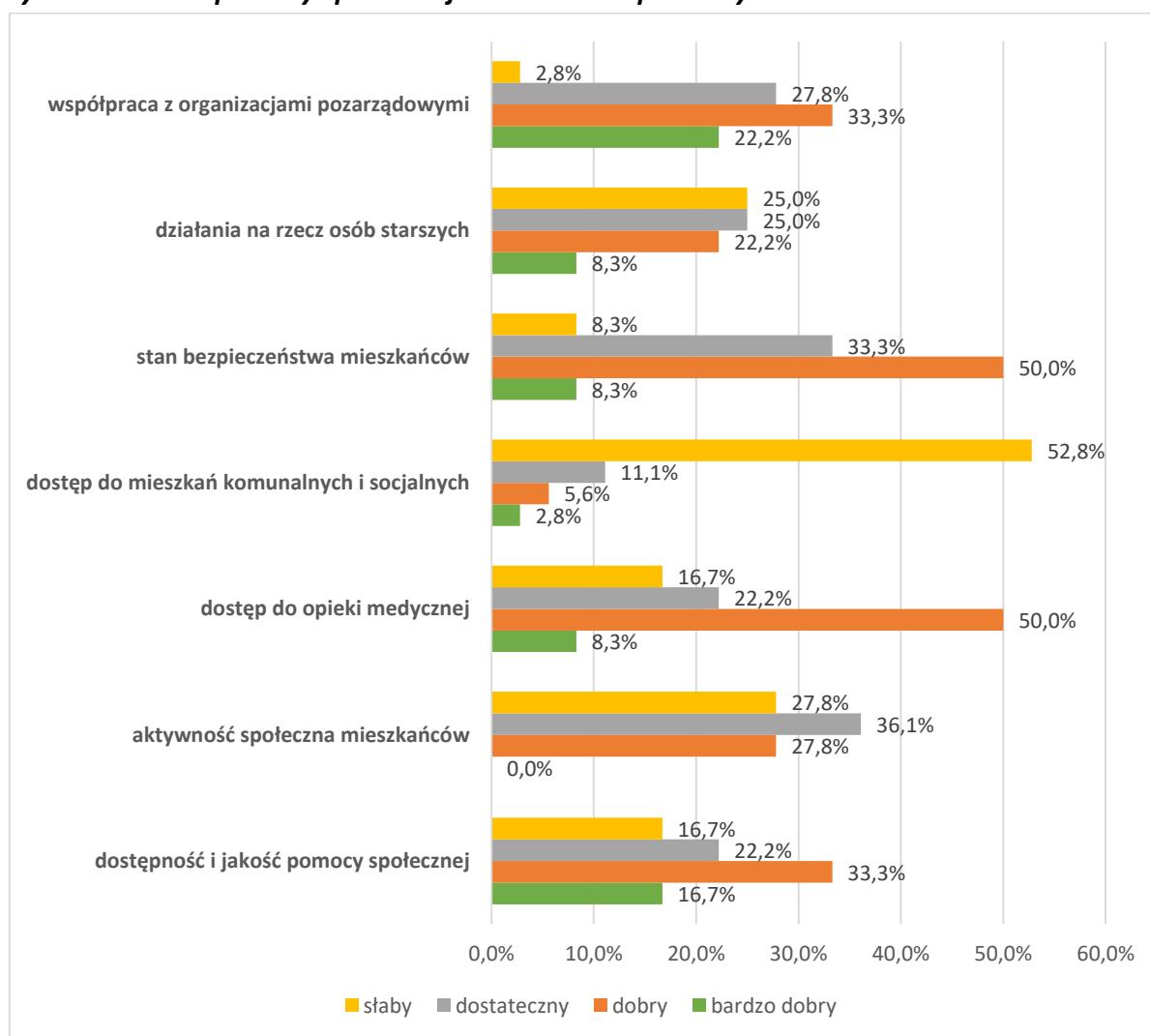
pozalekcyjne dla dzieci i młodzieży (36,1% ocen negatywnych). Pozostałe kwestie otrzymały oceny bardziej zróżnicowane, z mniejszą, ale jednak istotną częścią ocen negatywnych.

Tabela 13. Ocena sfery edukacji, kultury i sportu

oceniany element edukacji, kultury i sportu	bardzo dobry	dobry	dostateczny	słaby	nie mam zdania/nie podlega ocenie
dostęp i jakość edukacji przedszkolnej	38,9%	22,2%	25,0%	13,9%	0,0%
dostęp i jakość edukacji szkolnej	41,7%	33,3%	13,9%	2,8%	8,3%
dostęp do opieki na dziećmi do lat 3	8,3%	5,6%	19,4%	41,7%	25,0%
zajęcia pozalekcyjne dla dzieci i młodzieży	5,6%	27,8%	8,3%	36,1%	22,2%
wsparcie dla uczniów uzdolnionych w nauce	8,3%	25,0%	13,9%	27,8%	25,0%
wsparcie dla uczniów z trudnościami w nauce	11,1%	22,2%	13,9%	27,8%	25,0%
wsparcie osób uzdolnionych kulturalnie i sportowo	5,6%	19,4%	19,4%	33,3%	22,2%
jakość i różnorodność wydarzeń kulturalnych	11,1%	16,7%	30,6%	30,6%	11,1%
działalność domu kultury i biblioteki	16,7%	27,8%	19,4%	22,2%	13,9%
działalność świetlic wiejskich	5,6%	16,7%	16,7%	44,4%	16,7%
dostęp do zajęć sportowych dla dzieci, młodzieży i dorosłych	5,6%	13,9%	25,0%	44,4%	11,1%
bogate tradycje i dziedzictwo kulturowe	11,1%	27,8%	25,0%	25,0%	11,1%
obiekty zabytkowe i historyczne na terenie gminy	11,1%	19,4%	30,6%	25,0%	13,9%

W kontekście pomocy społecznej na terenie gminy najstabilniej oceniono dostęp mieszkańców do lokali socjalnych i komunalnych. Ponad połowa respondentów oceniła tę kwestię negatywnie, a 8,4% łącznie wyraziło opinie pozytywne na ten temat. Około ¼ badanych negatywnie ocenia aktywność społeczną mieszkańców oraz działania na rzecz osób starszych. Najwięcej pozytywnych opinii, a zatem najwyższe oceny uzyskały takie kwestie, jak stan bezpieczeństwa mieszkańców i dostęp do opieki medycznej. W każdym z tych obszarów dokładnie co drugi mieszkaniec wystawił ocenę dobrą, a po 8,3% bardzo dobrą. Stosunkowo pozytywnie oceniono również dostępność i jakość pomocy społecznej na terenie gminy. W tym przypadku co trzeci respondent wystawił ocenę dobrą, a 16,7% - bardzo dobrą. Podobnie oceniana jest współpraca gminy z organizacjami pozarządowymi (1/3 ocen dobrych, a 22,2% bardzo dobrych). Jest to jednocześnie najwyższy odsetek ocen bardzo dobrych w całym ocenianym obszarze.

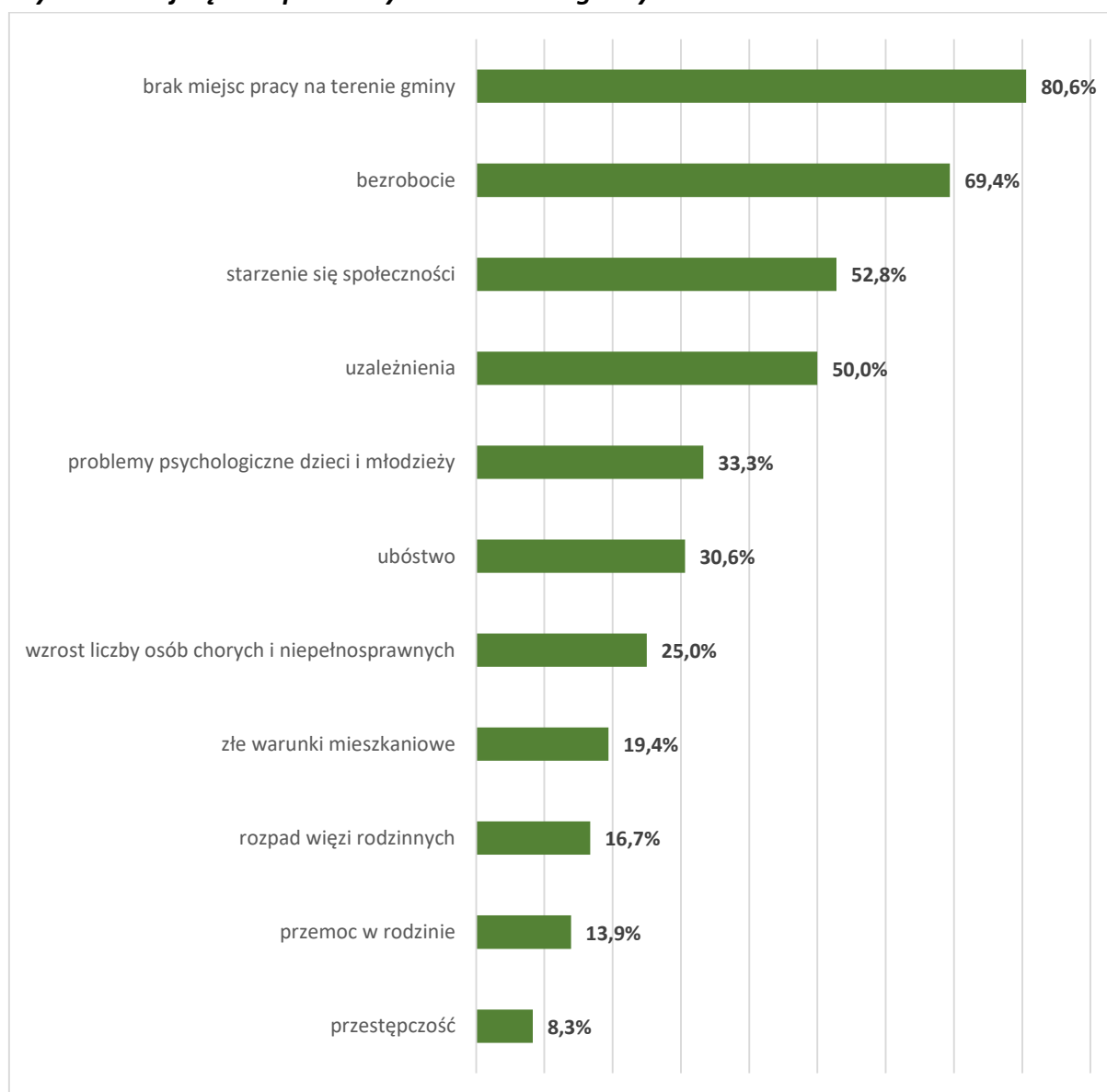
Wykres 4. Ocena pomocy społecznej oraz działań społecznych

Źródło: opracowanie własne na bazie narzędzi Google

Wśród problemów, z jakimi boryka się gmina Tarnawatka mieszkańcy, którzy wypełnili ankietę najczęściej wskazywali lokalny brak miejsc pracy (80,6% wskazań). Na kolejnej pozycji znalazło się bezrobocie (rozumiane szerzej, nie koniecznie w ujęciu lokalnym, ale jako brak pracy i wynikające z tego problemy mieszkańców). Zdaniem ponad połowy ankietowanych mieszkańców, ważnymi problemami gminy jest również starzenie się społeczności, a więc wzrost udziału osób starszych (52,8% wskazań) oraz uzależnienia (wskazywał na nie co drugi respondent). Szczegółowe dane na temat głównych problemów mieszkańców gminy przedstawia poniższy wykres.

Wykres 5. Najczęstsze problemy mieszkańców gminy

Źródło: opracowanie własne na bazie narzędzi Google

Wśród aspektów, które, zdaniem mieszkańców, mają lub mogłyby mieć największy wpływ na rozwój Gminy w latach 2022-2030 oraz rozwiązanie istniejących problemów i barier rozwoju najczęściej wskazywano następujące kwestie:

- Budowa nowych i modernizacja istniejących dróg oraz ciągów pieszych
- Budowa ścieżek i/lub szlaków rowerowych
- Rozwój transportu publicznego
- Modernizacja i budowa budynków użyteczności publicznej służących mieszkańcom
- Poprawa bezpieczeństwa, w tym rozbudowa oświetlenia ulicznego, oznakowanie przejść dla pieszych
- Poprawa estetyki i zagospodarowanie przestrzeni publicznych (placów wiejskich, miejsc spotkań, terenów wokół budynków użyteczności publicznej)
- Rozwój infrastruktury technicznej (w tym: sieci wodociągowej i kanalizacyjnej i przydomowych oczyszczalni ścieków)

Na zakończenie ankiety respondentom zadano pytanie o następującej treści: „Gdyby dysponował Pan /Pani kwotą 10 mln zł wolnych środków publicznych przeznaczonych do wydatkowania w latach 2022 - 2030 r. na obszarze gminy, to zostałyby one przeznaczone na przedsięwzięcia związane z:”. Wśród najczęstszych odpowiedzi mieszkańców znalazły się następujące:

- inwestycje w turystykę na obszarze gminy, zwłaszcza w oparciu o użytek ekologiczny „Stawy w Tarnawatce”
- rozwój bazy turystycznej i gastronomicznej w gminie
- inwestycje w OZE
- rozbudowa oferty kulturalnej oraz rekreacyjno-sportowej dla mieszkańców na terenie gminy
- poprawa jakości dróg i ciągów pieszych i rowerowych
- rozwój agroturystyki
- rozwój oferty kulturalnej dla młodzieży
- rozwój opieki nad dziećmi do lat 3
- rozwój oferty inwestycyjnej i w konsekwencji wzrost liczby lokalnych miejsc pracy.

**ZAŁĄCZNIK NR 1 DO STRATEGII
ROZWOJU GMINY TARNAWATKA NA
LATA 2022-2030**

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ
I PRZESTRZENNEJ GMINY TARNAWATKA**

Spis treści

1. Wprowadzenie do diagnozy.....	3
2.Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej gminy Tarnawatka	4
2.1.Położenie administracyjne	4
2.2 Przestrzeń i środowisko.....	6
2.3. Sfera społeczna	30
2.4. Infrastruktura społeczna	38
2.5. Sfera gospodarcza	46
3. Analiza mocnych i słabych stron - analiza SWOT Gminy Tarnawatka	64

1. Wprowadzenie do diagnozy

Istotnym elementem Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022 - 2030 r. jest diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Gminy, z określeniem charakteru zmian w latach 2007-2022 i trendów rozwojowych dla całego powiatu tomaszowskiego i województwa lubelskiego. Diagnozę skonstruowano dla **7 obszarów tematycznych**, tj.: 1. Położenie administracyjne, 2. Przestrzeń i środowisko, 3. Sfera społeczna, 4. Infrastruktura społeczna, 5. Sfera gospodarcza, 6. Infrastruktura techniczna, 7. Potencjał instytucjonalny i sytuacja finansowa Gminy. Diagnozę kończy analiza mocnych i słabych stron Gminy Tarnawatka (analiza SWOT) podsumowująca całość prac nad dokumentem.

W formułowaniu diagnoz strategicznych w wyżej wymienionych obszarach oparto się na zasobie informacji ilościowych i jakościowych, pozyskanych z oficjalnych statystyk GUS, danych źródłowych Urzędu Gminy oraz wykonanych dla Urzędu dokumentów strategicznych i planistycznych. Jednym ze źródeł były również konsultacje społeczne.

W przedstawionej poniżej charakterystyce gminy wykorzystano wielopłaszczyznową analizę porównawczą z gminami wiejskimi z powiatu tomaszowskiego, w tym z gminami o podobnej funkcji i uwarunkowaniach rozwojowych. Podczas doboru grupy porównawczej przeanalizowano klasyfikację funkcjonalną gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego.

W związku z powyższym do grupy porównawczej zostało włączonych 8 jednostek samorządu terytorialnego z obszaru powiatu tomaszowskiego i są to gminy wiejskie: Bełżec, Jarczów, Rachanie, Susiec, Tarnawatka, Telatyn, Tomaszów Lubelski, Ulhówek.

Tabela 1 Identyfikacja grupy porównawczej dla Gminy Tarnawatka

Nazwa jednostki samorządu terytorialnego	Liczba osób zamieszkujących w 2021 roku	Klasyfikacja funkcjonalna gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego
Miasto Tomaszów Lubelski		Miasta stanowiące ośrodki wielofunkcyjne
Bełżec	3277	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Jarczów	3314	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Krynice	3159	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Lubycza Królewska		Miasta i gminy miejsko-wiejskie o rozwiniętej funkcji transportowej
Łaszczów		Gminy miejsko-wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Rachanie	4891	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Susiec	7280	Gminy wiejskie o rozwiniętych funkcjach pozarolniczych
Tarnawatka	3862	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Telatyn	3806	Gminy wiejskie o intensywnej funkcji rolniczej
Tomaszów Lubelski	11270	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Tyszowce		Gminy miejsko-wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Ulhówek	4357	Gminy wiejskie o intensywnej funkcji rolniczej
Powiat tomaszowski	80 828	-

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/grupy-porownawcze-mrl>

2.Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej gminy Tarnawatka

2.1.Położenie administracyjne

W niniejszym podrozdziale przedstawiono położenie Gminy na tle powiatu i województwa, wskazując gminy sąsiednie oraz podział Gminy na sołectwa. Wskazano także odległość obszaru Gminy od ośrodków miejskich i przejść granicznych, jako wstępną informację istotną z punktu widzenia analizy potencjałów lub też słabych stron obszaru, przeprowadzoną w dalszej części dokumentu. W ramach podrozdziału przedstawiono również powierzchnię Gminy, wstępne dane na temat gęstości zaludnienia oraz położenia komunikacyjnego.

Gmina Tarnawatka znajduje się w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego, w granicach powiatu tomaszowskiego. Jest to gmina wiejska, położona w sąsiedztwie gmin: Krasnobród, Krynice, Rachanie oraz Tomaszów Lubelski. W latach 1975–1998 gmina administracyjnie znajdowała się w województwie zamojskim.¹

Ryc. 1. Gmina Tarnawatka na tle powiatu tomaszowskiego

Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tarnawatka

Gmina zajmuje powierzchnię niemal 83 km² i jest podzielona na 14 sołectw: Dąbrowa Tarnawacka, Huta Tarnawacka, Klocówka, Kunówka, Niemirówek, Niemirówek-Kolonia, Pańków, Pauczne, Podhucie, Sumin, Tarnawatka, Tarnawatka-Tartak, Tymin, Wieprzów.

Tarnawatka to ośrodek gminny o znaczeniu lokalnym. Pełni funkcje: mieszkaniową, przemysłową, świadczy usługi z zakresu kultury, oświaty, zdrowia, sportu, handlu, rzemiosła i administracji. Gmina Tarnawatka jest jedną z mniejszych obszarowo gmin w powiecie tomaszowskim, bowiem jej powierzchnia administracyjna wynosi 8 266 ha (82,8 km²), co stanowi 6% powierzchni powiatu tomaszowskiego. Użytki rolne zajmują 5 201 ha (63%). Odległość drogowa od stolicy województwa - Lublina wynosi 116 km, od Zamościa 26 km, a od siedziby władz powiatu - Tomaszowa Lubelskiego 10 km. Kluczowe znaczenie strategiczne dla Tarnawatki ma położenie przy drodze krajowej nr 17

¹ Źródło: Wikipedia

(Warszawa - Garwolin - Lublin - Zamość - Tomaszów Lubelski - Hrebenne) o oznaczeniu transeuropejskim E372. Droga ta stanowi jedno z dwóch głównych połączeń Polski, a także Unii Europejskiej z Ukrainą. Aktualnie najkrótsze połączenie z północnej i centralnej Polski (w tym z Warszawy) do Lwowa prowadzi przez Tarnawatkę.

Powiat tomaszowski, którego częścią jest Gmina Tarnawatka, leży w południowo – wschodniej części województwa lubelskiego przy granicy z Ukrainą. W miejscowości Hrebenne funkcjonuje przejście drogowe i kolejowe. Powiat obejmuje swoim obszarem Roztocze Środkowe, część Roztocza Południowego, Pobuże i część Wyżyny Lubelskiej (Grzędę Sokalską i Padół Zamojski). Zajmuje on powierzchnię 1 488 km², zamieszkuje w nim niespełna 81 tys. osób. W podziale geograficznym teren gminy położony jest na pograniczu dwóch jednostek fizjograficznych. Przeważająca część zachodnia położona jest na Roztoczu Środkowym, tzw. Tomaszowskim, część wschodnia natomiast na Grzędzie Sokalskiej. Przeważają tereny pagórkowate. Zbocza dolin są zwykle krótkie i strome. Przez znaczną część południowego obszaru gminy przebiega rozległe obniżenie terenu źródłiskowego odcinka rzeki Wieprz. Maksymalne wzniesienie występuje w miejscowości Tarnawatka (325 m n.p.m.).²

Dwa zdecydowanie najważniejsze dla Tarnawatki ośrodki miejskie, z którymi gmina powiązana jest administracyjnie i gospodarczo, to Zamość i Tomaszów Lubelski. Z oboma miastami Tarnawatka ma bardzo dobre połączenie komunikacyjne drogą krajową nr 17. Pierwszy z nich, to stolica subregionu i dawnego województwa, drugi - stolica powiatu. Zamość - stolica subregionu - jest oddalony od Tarnawatki o 26 km. Liczy 62 368 mieszkańców (rok 2021). Jego znaczenie dla Tarnawatki jest malejące. Należy zauważyć, że subregion zamojski jest słaby gospodarczo nawet na tle kraju, a nawet województwa lubelskiego.

Ryc.2 Przebieg DK nr 17 w województwie lubelskim Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tarnawatka

Pod względem komunikacyjnym, Gmina jest dobrze rozwinięta. Przez jej obszar przebiega droga krajowa nr 17 na długości ok. 9 km stanowiąca główne połączenie komunikacyjne ze stolicą województwa i innymi, ważnymi ośrodkami miejskimi regionu oraz droga wojewódzka nr 850 na długości ok. 3,9 km. Sieć komunikacyjną Gminy uzupełniają drogi gminne i powiatowe o łącznej długości 36,3 km. Układ ten wspomagany jest siecią dróg lokalnych i dojazdowych. Na obszarze Gminy, nie funkcjonuje komunikacja kolejowa.

Najbliższym lotniskiem jest oddalony o ok. 100km Port Lotniczy Lublin-Świdnik. Z lotniska możliwe są bezpośrednie połączenia z wieloma europejskimi miastami, między innymi z Warszawą, Oslo, Dublinem, Londynem, Eindhoven, Antwerpią. Odległość od największego lotniska w Polsce im. Fryderyka Chopina w Warszawie wynosi ok. 300 km.

Podsumowując wstępną analizę lokalizacji Gminy nasuwa się wnioski o jej stosunkowo peryferyjnym położeniu względem większych ośrodków miejskich. Jest to cecha położenia Gminy, która może być uznawana za wadę w zakresie np. atrakcyjności osiedleńczej, czy wręcz przeszkodę w dalszym rozwoju gospodarczym obszaru, ze względu chociażby na oddalenie od terenów przemysłowych. Jednak takie peryferyjne położenie, przy licznych walorach przyrodniczych i turystycznych i dbałości o jakość środowiska naturalnego, może stać się istotną zaletą Gminy Tarnawatka jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, co z kolei w dłuższej perspektywie czasu może okazać się również jednym z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego Gminy.

² Źródło <http://powiat-tomaszowski.com.pl>

Gmina na tle powiatu tomaszowskiego

Liczba ludności w gminie Tarnawatka w ostatnich latach sukcesywnie maleje. Znaczący wpływ na to zjawisko mają ruch ludności i przyrost naturalny, które rokrocznie są ujemne. Tendencje demograficzne występujące na przestrzeni ostatnich lat wskazują na wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym (wiek zdolności do pracy). Gmina Tarnawatka posiada w tej grupie wiekowej 62% ludności. Wpływ na to ma wiele czynników, między innymi wejście w wiek produkcyjny osób urodzonych w pierwszej połowie lat 80-tych, tj. w okresie ostatniego wyżu demograficznego.

Kolejnym ze wskaźników obrazujących demografię Gminy na tle innych gmin powiatu tomaszowskiego jest liczba mieszkańców przypadająca na 1 km². W 2021 r. gęstość zaludnienia na 1 km² wyniosła 47 osób, przy średniej dla całej grupy porównawczej 48,8. Gmina Tarnawatka jest zatem gminą wiejską o porównywalnym stopniu zaludnienia wśród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego, (w których poziom zaludnienia waha się w granicach 30-98 osób/km²). Najgęściej zaludnioną gminą w grupie porównawczej jest Bełżec (98 osób/km²), a najłagodniej Ulhówek – 30 osób/km²). Średnia gęstość zaludnienia w powiecie wynosi 54 os/ km². Wskaźnik zawiąza oczywiście miasto Tomaszów Lubelski – stolica powiatu. Na podstawie analizy porównawczej lat 2014 -2020 zauważalne są również ogólne, negatywne tendencje w zakresie zmian liczby ludności, a co za tym idzie i wskaźników gęstości zaludnienia, notowane na przestrzeni ostatnich lat.

Tabela 2. Powierzchnia i ludność gminy Tarnawatka na tle gmin powiatu tomaszowskiego w 2021 r.

Nazwa jednostki samorządu terytorialnego	Powierzchnia w km ²	% na tle powiatu	Liczba osób zamieszkujących w 2021 roku	% na tle powiatu	na 1 km ²
Gmina Bełżec	33,5	2%	3277	4%	98
Gmina Jarczów	106,6	7%	3314	4%	31
Gmina Krynice	73,6	5%	3159	4%	43
Gmina Rachanie	94,3	6%	4891	6%	52
Gmina Susiec	40	3%	7280	9%	38
Gmina Tarnawatka	82,8	6%	3862	5%	47
Gmina Telatyn	111,8	8%	3806	5%	34
Gmina Ulhówek	146,6	10%	4357	5%	30
Gmina Tomaszów Lub (wiejska)	170,9	11%	11270	14%	66
Powiat tomaszowski	1489	100%	80 828	100%	54

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

2.2 Przestrzeń i środowisko

Struktura zagospodarowania gruntu

Gmina Tarnawatka jest gminą typowo rolniczą, dlatego też w strukturze zagospodarowania gruntu dominują użytki rolne, a wśród nich przeważają grunty orne. Powierzchnia gminy wynosi około 83 km², co stanowi 6% powierzchni powiatu, w tym użytki rolne stanowią 63% powierzchni wszystkich gruntów.

Lasy stanowią niewiele ponad 25% powierzchni gminy.

Charakterystyczne dla Gminy są:

- monofunkcyjność większości obszaru poza ośrodkiem gminnym przeważa surowcowa produkcja rolnicza;

- zdominowanie gospodarki przez rolnictwo o rozdrobnionej strukturze agrarnej i surowcowej produkcji;
- znaczny odsetek gospodarstw rolnych prowadzonych przez ludzi starszych o niskich kwalifikacjach (ucieczka mobilnych ludzi).

W strukturze osadniczej Gminy dominuje typowa zabudowa wiejska. Typ ten charakteryzuje się położeniem miejscowości wzdłuż jednego lub kilku ciągów komunikacyjnych, o stosunkowo nieregularnym kształcie. Dominuje nierównomierny układ pól i duże rozbieżności w wielkości działek oraz stosunkowo zwarta zabudowa jednorodzinna. W wielu miejscowościach brakuje funkcjonalnych centrów, a istniejące przestrzenie publiczne nie są dostatecznie zagospodarowane. Dlatego też rolę takich centrów najczęściej pełni najbliższe otoczenie obiektów użyteczności publicznej (szkół, kościołów, świetlic) lub przestrzenie zlokalizowane wzdłuż dróg przebiegających przez daną miejscowość. Powoduje to, iż trudno o funkcjonalne wykorzystanie dostępnej przestrzeni publicznej oraz efektywną organizację miejsc koncentracji życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

Na dzień 31.12.2021 r. Gmina Tarnawatka posiada 183,312 ha gruntów, z czego 13 620 to grunty orne.

Grunty gminne to w przeważającej części – 121,835 ha drogi. Gmina dysponuje 7,85 ha działek budowlanych niezabudowanych, 2,348 ha działek usługowych niezabudowanych, 7,204 ha działek zabudowanych, 1,828 ha stanowią działki z urządzeniami instalacyjnymi. 13,620 ha powierzchni nieruchomości gminnych stanowią grunty orne, 1,199 ha lasy, 1,495 ha parki, 11,355 ha tereny rekreacyjne oraz 9,024 ha grunty inne.

Tabela 3 Struktura użytkowania gruntów w 2021 r.

Wyszczególnienie	ogółem	w bezpośrednim zarządzie gminy	dzierżawa	użytkowanie wieczyste	trwały zarządek	najem
Grunty ogółem (ha) w tym:	183,312	169,115	5,122	4,596	4,034	0,445
drogi w rejestrze gruntów	119,565	119,565	0,00	0,00	0,00	0,00
drogi wg stanu faktycznego	2,270	2,270	0,00	0,00	0,00	0,00
działki budowlane niezabudowane	7,850	6,252	0,730	0,868	0,00	0,00
działki usługowe niezabudowane	2,348	0,021	0,386	1,941	0,00	0,00
działki zabudowane	7,204	4,972	0,00	1,787	0,00	0,445
działki z urządzeniami instalacyjnymi	1,828	1,828	0,00	0,00	0,00	0,00
grunty orne	13,620	9,614	4,006	0,00	0,00	0,00
las w rejestrze gruntów	1,199	1,199	0,00	0,00	0,00	0,00
łąki	1,520	1,520	0,00	0,00	0,00	0,00
szkolne	4,034	0,00	0,00	0,00		0,00
park	1,495	1,495	0,00	0,00	0,00	0,00
teren rekreacyjny	11,355	11,355	0,00	0,00	0,00	0,00
inne	9,024	9,024	0,00	0,00	0,00	0,00

Źródło: Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Położenie fizjogeograficzne, rzeźba terenu, gleby

Gmina Tarnawatka położona jest w centralnej części tzw. Rostocza Środkowego, stanowiącego z kolei centralną część Rostocza Lubelskiego, Lasy pokrywają 26,1% powierzchni gminy (nieco mniej, niż średnia krajowa) i znajdują się głównie w południowej części gminy w trzech dużych kompleksach. Duży obszar zajmują dzikie zarośla — królestwo licznych gatunków ptaków i zwierząt.

Obszar gminy Tarnawatka jest zróżnicowany pod względem typów krajobrazu naturalnego. Występują tu typowe krajobrazy węglanowe, lessowe oraz den dolinnych.

Według podziału fizjograficznego Lubelszczyzny (wg J. Kondrackiego) gmina Tarnawatka leży na pograniczu dwóch prowincji: – Wyżyny Polskie, podprowincja Wyżyna Lubelsko - Lwowska, makroregion Rostocze, mezoregion Rostocze Środkowe, – Wyżyny Ukraińskie, podprowincja Wyżyna Wołyńsko - Podolska, makroregion Wyżyna Wołyńska, mezoregion Grzęda Sokalska. Wyżyna Wołyńska w obrębie województwa lubelskiego dzieli się na: Grzędę Horodelską, Kotlinę Hrubieszowską i Grzędę Sokalską. Wschodnia część gminy Tarnawatka położona jest w obszarze Grzędy Sokalskiej. Grzęda Sokalska stanowi ciąg wzniesień po obu stronach górnego Bugu o wysokości bezwzględnej 240-260 m n.p.m. Oprócz Bugu przecina ją rzeka Huczwa, biorąca początek na jej południowych zboczach.³

Przełomowe odcinki dolin Bugu i Huczwy dzielą Grzędę na człony, które są porozcinane dolinami na szereg drugorzędnych grzęd. Cała Grzęda pokryta jest lessami, których powierzchnię urozmaicają głównie suche doliny erozyjno-denudacyjne. Południowa granica Grzędy Sokalskiej biegnie w przybliżeniu krawędzią doliny Rzeczycy. Północna granica przebiega krawędzią na linii Komarów - Tyszowce - Wereszyn. Doliny przełomowe Wieprza oraz rów Tanwi z doliną Bełzec - Narol wyznaczają granice Rostocza Środkowego (Tomaszowskiego). Obszar ten obejmuje płaskowyże i garby rozcięte siecią dolin. Rostocze Środkowe budują skały: opoki, opoki margliste i margle. W strefie południowo-zachodniej krawędzi na utworach kredowych miejscami zalegają wapienie oraz piaski i piaszkowce. Doliny wypełniają piaski. W obrębie gminy Tarnawatka (wg. J. Burczyńskiego) wyróżnia się Płaskowyż Tarnawatki, Kotlinę Górnego Wieprza oraz w południowo-wschodniej części gminy fragment Wzniesienia Dąbrowy oraz Garbu Majdanu Górnego, natomiast od południowego zachodu przylega Garb Majdanu Wielkiego i Płaskowyż Szarowoli, od północy- Płaskowyż Krynic. Na Rostoczach mają miejsce współczesne pionowe ruchy skorupy ziemskiej. W obszarze gminy Tarnawatka wynoszą one 1 mm/rok. Współczesne procesy geomorfologiczne w obszarze gminy Tarnawatka mają charakter spłukiwania, spłyzywania, spływania, denudacji chemicznej na obszarach lessowych oraz procesów krasowych w obszarze wychodni kredowych i najsilniejsze są w północno - zachodniej części gminy, na pograniczu z gminą Krynice oraz we wschodniej części. Współczesne zjawiska erozyjne powodują degradację chemiczną i fizyczną gleb. Konieczne jest podjęcie działań przeciwoerozyjnych (zalesienia, śródpolne pasy zadrzewieniowe itp.). Różnice wysokości pomiędzy dolinami i wierzchołkami przekraczają 100 m. Najwyższe wzniesienia rozciągają się równolegle do drogi krajowej Zamość - Tomaszów Lubelski od granicy gmin Tarnawatka i Krynice do miejscowości Tarnawatka Tartak, a następnie kierunku południowo-wschodnim. W morfologii terenu dominują zrównania wierzchołkowe najwyższego poziomu (przekraczające 300 m n.p.m.) oraz średniego poziomu (280-290 m n.p.m.) rozcięte licznymi suchymi dolinami oraz rozległa torfowiskowa dolina Wieprza. Jedynie przy północnej granicy gminy, w okolicach Paucznego, Tymina, Kłocówki i Niemirówka spotyka się wąwozy.

Cieki wodne

Gmina Tarnawatka leży na pograniczu dwóch regionów hydrograficznych:

- regionu *Wyżyna Lubelska i Rostocze*, subregion Rostocze,
- regionu *Wyżyna Wołyńska*.

Źródło: informacje zawarte w tym podrozdziale pochodzą z opracowań własnych Gminy Tarnawatka

Południowo-zachodnia część gminy Tarnawatka leży w regionie *Wyżyna Lubelska i Rostocze*, natomiast północno-wschodnia w regionie *Wyżyna Wołyńska*. Wody podziemne w obu regionach występują w podobnych warunkach tj. w utworach kredowych oraz utworach czwartorzędowych. Rostocze jest jednym z czterech subregionów hydrograficznych regionu *Wyżyna Lubelska i Rostocze*. Jest to najzasobniejsza w wodę część *Wyżyny Lubelskiej*, odznaczająca się największymi opadami oraz największym odpływem całkowitym i podziemnym. Te cechy odróżniają również Subregion Rostocza od regionu *Wyżyna Wołyńska*. Wody podziemne w utworach górnej kredy mają charakter szczelinowy. Występują one w spękanych marglach, wapieniach i opokach. Przepływ wody odbywa się szczelinami, których wielkość i drożność jest różna. Największe dopływy są obserwowane w przedziale 30-70 m i takie głębokości mają w większości studnie wiercone w tym rejonie.

Gmina Tarnawatka znajduje się w obszarze udokumentowanego dużego zbiornika wód podziemnych kredowych Nr 407 - Chełm-Zamość. Wysoka jakość wód podziemnych w tym rejonie jest związana z rolniczym charakterem regionu o niewielkim stopniu uprzemysłowienia i urbanizacji oraz jego wysokie walorami przyrodniczymi. Zbiornik zachował się w swym naturalnym, prawie niezmienionym stanie zarówno ze względu na zasoby, jak ich jakość. Stopień wykorzystania zasobów jest niski i wynosi około 20% zasobów dyspozycyjnych zbiornika. Tylko lokalnie występują obszary o koncentracji poboru wód podziemnych. Wody te spełniają wymagania dla wód pitnych.

Wody powierzchniowe gminy Tarnawatka stanowią naturalne ciek wodne, źródła, stawy i rowy melioracyjne. W obszarze gminy bierze początek Wieprz - trzecia pod względem wielkości po Wiśle i Bugu rzeka Lubelszczyzny. Za jej początek uważa się Jezioro Wieprzowe - obszar podmokły z okresowym zbiornikiem wody w miejscowości Wieprzów Tarnawacki. Nazwa miejscowości pochodzi właśnie od nazwy rzeki Wieprz, która wypływa z położonego w środku wsi jeziora. Niestety, wskutek melioracji łąk, zbiornik ten uległ stopniowej degradacji. Jeszcze w latach 60-tych XX w. było ono sporym zbiornikiem wodnym, ale na skutek niewłaściwej melioracji lustro wody zarosło chaszczami.

Koryto rzeki Wieprz jest uregulowane, a dno doliny zmeliorowane. W obszarze gminy Tarnawatka rzekę zasila kilka małych potoków wypływających w okolicach Kol. Partyzantów, Sumina, Skrzypnego Ostrowa, Dąbrowy i Pańkowa. Górny odcinek Wieprza ma charakter rowu. Przecina torfowiskowe, rozległe obniżenie, niegdyś podmokłe, dziś znacznie osuszone. W najszerszym miejscu obniżenia koło Tarnawatki, sięgającym 5 km, założono duży kompleks stawów. Stawy w Tarnawatce mają powierzchnię 183,60 ha i pojemność 2 203 200 m³. Pobór wody z Wieprza wynosi 2 251 700 m³/a. Na stawach prowadzona jest gospodarka rybacka. Stawy w Tarnawatce

- produkcyjne oraz wyłączane z produkcji i zarośnięte wraz z przylegającymi łąkami, pastwiskami i zakrzaczaniami, lasem, groblami, rowami nieużytkami o łącznej powierzchni 492,22 ha, podlegają ochronie prawnej na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody - jako użytek ekologiczny. Ponadto dla potrzeb nawodnienia „Pańków II” z Wieprza pobierane jest 687 000 m³/a wody.

W obszarze gminy nie ma większych naturalnych wypływów wód podziemnych w postaci źródeł. Spory zbiornik wodny zasilany wodami podziemnymi znajduje się w rozległym obniżeniu w centrum Pańkowa. Podobne mokradła, lecz znacznie mniejsze znajdują się na południowy wschód od Pańkowa. Niewielkie wysięki wód podziemnych znajdują się również na skraju Lasu Dąbrowa, na wschód od Skrzypnego Ostrowa oraz w Tarnawatce Tartaku.

Środowisko naturalne Gminy

Położenie obszaru gminy na pograniczu różnych jednostek regionalnych, geobotanicznych i przyrodniczo-leśnych jest potwierdzeniem dużej bioróżnorodności terenu i zróżnicowania przestrzennego walorów przyrodniczych. Gmina Tarnawatka ma charakter rolniczy.

Lasy zajmują 26,1% powierzchni gminy i znajdują się głównie w trzech dużych kompleksach. Wskaźnik lesistości jest wyższy w gminie niż w województwie lubelskim (24,9%), lecz niższy od wskaźnika krajowego (29,6%). Odpowiednio do struktury użytkowania ziemi ukształtowała się struktura przyrodnicza gminy. W obszarach wierzchwinowych występują biocenozy rolnicze jednoroczne pól uprawnych i biocenozy leśne, natomiast w dolinie Wieprza biocenozy rolnicze łąkowe i wodnotorfowiskowe oraz biocenozy leśne.

Lasy

Zbiorowiska leśne zgrupowane są w trzech dużych kompleksach leśnych :

- „Pańków” (obejmujący Las Konaszka, Las Smreczyna, Las Glinianka i Las Bagno)
 - w południowo-zachodniej części gminy,
 - „Werechanie” na wschodzie gminy,
 - „Dąbrowa I” na południu gminy
- oraz kilku mniejszych:
- „Czapla Kępa” i „Dębowe” w dolinie Wieprza w bezpośrednim sąsiedztwie stawów,
 - „Lasek” wzdłuż wschodniej strony drogi Tarnawatka - Tomaszów
 - „Dąbrówka” pomiędzy kompleksem „Dąbrowa I” i wsią Wieprzów Tarnawacki.

Ww. kompleksy stanowią własność Państwa i są administrowane przez nadleśnictwo Tomaszów. Ponadto na terenie gminy znajduje się kilkanaście niewielkich kompleksów śródpolnych i śródłąkowych nie stanowiących własności Państwa, ale mających istotne znaczenie dla zachowania bioróżnorodności i utrzymania powiązań funkcjonalnych. Gatunkami tworzącymi drzewostany w zachodniej części kompleksu leśnego „Werechanie” są: buk zwyczajny, dąb szypułkowy oraz sosna zwyczajna. W domieszcze występuje topola osika, grab zwyczajny, brzoza brodawkowata, modrzew polski i jodła pospolita. Do najcenniejszych zbiorowisk w kompleksie „Werechanie” należy buczyna karpacza w formie podgórskiej, pośród której występuje stanowisko modrzewia polskiego objęte ochroną rezerwatową. W kompleksie „Pańków” występują drzewostany sosnowe, w kompleksie „Dąbrowa I” - drzewostany sosnowo dębowe, natomiast w kompleksie „Dębowe” w sąsiedztwie stawów drzewostan sosnowy i w kompleksie „Czapla Kępa” – młody drzewostan brzozy. Lasy są ostoją fauny leśnej. Występuje tu jeleń, sarna, lis, kuna leśna, dzik, borsuk, zając, bażant, kuropatwa. Widywany jest też wilk. Ptaki reprezentują; zięba, świstuszka, rudzik oraz ptaki drapieżne takie jak jastrząb, kania, myszołów - żerujące na polach uprawnych (nornice).

W Tarnawatce w pobliżu stawów znajdują się dzikie zarośla - królestwo ptaków i zwierząt. Żyją tu dziki oraz 152 gatunki ptaków (niektóre zagrożone wyginięciem). Łatwo spotkać można tu czaple, perkozy i zimorodki. Na terenach leśnych rozmieszczone są obwody łowieckie.

Łąki

Zbiorowiska łąkowe występują w dolinie Wieprza. Dominują łąki rajgrasowe o charakterze

antropogenicznym (łąki kośne), rzadziej naturalnym z rajgrasem wyniosłym, wiechliną łąkową i kupkówką pospolitą jako gatunkami dominującymi i wyczyńcem łąkowym, kostrzewą czerwoną, mietlicą białawą, koniczyną białą, rzeżuchą łąkową, babką lancetowatą i bodiszkiem łąkowym w domieszce. Powstanie tych zbiorowisk wiąże się z podsiewami mieszanek traw, mniej lub bardziej intensywnym nawożeniem, a także zabiegami pielęgnacyjnymi. Nad rzeką występują głównie łąki wyczyńcowe z wyczyńcem łąkowym, kostrzewą czerwoną, wiechliną łąkową jako gatunkami dominującymi z jaskrem ostrym i firletką poszarpaną w domieszce. Łąki kośne występują na osuszonych zbiorowiskach torfowiskowych oraz trzęślicowych. Najbliżej koryta rzeki spotyka się siedliska łąkowe zastoiskowe rzadziej łągi właściwe. W składzie flory stycznym użytków zielonych na tych siedliskach dominują trzciny, oczerety, trzęślica modra, turzyce niskie, wyczyniec łąkowy, wiechliną błotna, manna jadalna, turzyca błotna, śmiałek darniowy. Ze zbiorowiskami łąkowymi związany jest fauna łąkowa, zarośla z takimi gatunkami jak brzączek, remiz, potrzos, derkacz, bocian biały. Do zarośli i muraw kserotermicznych zaliczane są zbiorowiska siedlisk wapieniolubnych o zróżnicowanym uwilgotnieniu podłoża i oświetleniu. Zbiorowiska o charakterze zaroślowym cechuje występowanie wisienki karłowatej, derenia świdwy, leszczyny, szakłaka pospolitego i ligustru pospolitego. Powstają one w wyniku wycinania dąbrów świetlistych oraz zarastania nie wypasanych muraw stepowych. Związana z siedliskami muraw i zarośli kserotermicznych oraz stepopodobnych fauna ksero-termiczna reprezentowana jest przez takie gatunki jak: trzmiel stepowy, pokrzewka ciernista, jaszczurka zielona, ryjkowce, owady pszczołowate.

Spotykane są też rzadkie gatunki motyli. Istotne znaczenie ekologiczne mają również skupiska starodrzewu w parkach pałacowych i podworskich oraz na starych cmentarzach kościelnych i grzebalnych oraz zadrzewienia przydrożne.

Obszary chronione

Ochronie prawnej podlega 7288 ha tj. 88,2 % powierzchni gminy Tarnawatka, a mianowicie: -61,3% użytków rolnych gminy, w tym 91,7% gruntów ornych i 44,8% pow. gminy/ i 100 % użytków zielonych /16,5% pow. gminy/, -100% lasów /26,8% pow. gminy/. -torfowiska w dolinie Wieprza /obszar torfowisk pokrywa się z obszarem użytków zielonych/ Ponadto ochronie podlegają śródpolne i śródłąkowe oczka wodne, stale lub okresowo podmokłe.

Na terenie gminy występują następujące formy ochrony przyrody: 1. Natura 2000 – obejmuje południowy obszar gminy o pow. 2805.7 ha.⁴ 2. Użytek ekologiczny – 1 (Stawy w Tarnawatce) 3. Rezerwat przyrody – 1 (Skrzypny Ostrów) 4. Pomniki przyrody – 2 (Tarnawatka).

Ponadto gmina Tarnawatka leży w strefie regionalnego korytarza ekologicznego łączącego międzynarodowy korytarz ekologiczny - dolina Bugu z krajowym korytarzem ekologicznym leśno-

⁴ Źródło danych: Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 27 października 2008 roku

torfowiskowym - Roztoczańskim i obszarem węzłowym leśno-torfowiskowym rangi europejskiej obejmującym Roztoczański Park Narodowy i Wielkie Bagno w Puszczy Solskiej. Regionalny korytarz tworzy: dolina Huczwy, ciąg kompleksów leśnych „Sośnina” i „Dębina” w gm. Łaszczów, Uroczysko Bukowiec z rezerwatem leśnym („Las Lipowy” w gm. Jarczów, Las Sojnica w gm. Rachanie, kompleks Werechanie w gm. Rachanie) i Tarnawatka (rezerwaty „Przecinka” i „Skrzypny Ostrów”), kompleks Dąbrowa, Stawy Tarnawatka i kompleks leśny Pańków. W okolicach Zielonego w gm. Krasnobród w/w korytarz łączy się z lasami korytarza roztoczańskiego. Funkcjonalnie teren gminy Tarnawatka jest ściśle związany z w/w regionalnym korytarzem ekologicznym oraz z gminą Rachanie na wschodzie i gminą Krasnobród na zachodzie.

Krajobraz przyrodniczy i przyrodniczo-kulturowy podlega ochronie na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody. Formą ochrony może być park krajobrazowy, obszar chronionego krajobrazu lub zespół przyrodniczo-krajobrazowy. Park krajobrazowy jest obszarem chronionym ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnianie tych wartości. Celem może być w szczególności zapewnienie powiązania terenów poddanych ochronie w system obszarów chronionych. Zespół przyrodniczo-krajobrazowy wyznacza się w celu ochrony cennych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego dla zachowania jego wartości estetycznych. Obecnie w gminie Tarnawatka nie ma obszarów krajobrazowych objętych ochroną prawną na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody, za wyjątkiem rezerwatu leśnego „Skrzypny Ostrów” i użytku ekologicznego „Stawy w Tarnawatce”, w których jednym z aspektów ochrony jest również krajobraz.

Rezerwat przyrody florystyczny częściowy „Skrzypny Ostrów”

Na obszarze gminy znajduje się rezerwat modrzewia polskiego Skrzypny Ostrów. W środkowo-wschodniej części gminy znajduje się utworzony zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 7 października 1967 r. (M.P. Nr 61, poz. 291) rezerwat „Skrzypny Ostrów”.

Obejmuje on obszar 1,77 ha, porośnięty 100-letnim lasem mieszanego naturalnego pochodzenia. Został utworzony w celu zachowania fragmentu starego lasu naturalnego pochodzenia, ze stanowiskiem modrzewia polskiego. Znajdujące się tu skupisko modrzewia jest stanowiskiem kresowym, jednym z najdalej wysuniętych na wschód. Liczy 18 modrzewi. Modrzew polski *Larix polonica* rosnący w rezerwacie osiąga imponujące rozmiary – wysokość ok. 37 metrów i pierśnicę ok. 70 cm. Jest zagrożony sukcesją buczyny, ponieważ obecne warunki siedliskowe znacznie utrudniają naturalne odnowienia. W drzewostanie przeważają: buk pospolity, dąb szypułkowy i sosna pospolita, w domieszkę Przedmiotem ochrony są w szczególności okazałe modrzewie (20 sztuk). Modrzewiowi zagraża sukcesja zespołu buczyny. Prowadzone są co roku we wrześniu zabiegi pielęgnacyjne mające pomóc w obsiewie modrzewia (sprawdzanie przydatności nasion, przygotowywanie gleby pod naturalny obsiew). Rezerwat ustanowiony w roku 1967 nie jest atrakcją turystyczną o skali ponadlokalnej.

Użytek Ekologiczny „Stawy w Tarnawatce”

Obszarem najcenniejszym pod względem przyrodniczym jest dolina Wieprza z kompleksem stawów oraz z kompleksem leśnym „Czapla Kępa” położonym między stawami, Uroczyskiem „Dębowe” pomiędzy głównym kompleksem stawów, a „Pasternikiem” i Uroczyskiem „Pańków I” położonym na południe od stawów. Jest to największa ostoja fauny wodno-błotnej w południowo-wschodniej Polsce, spełniająca kryteria konwencji o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie

międzynarodowe jako środowisko życiowe ptactwa wodnego. Ten użytek o bardzo wysokich walorach przyrodniczych zlokalizowany jest w gminie Tarnawatka pomiędzy wsiami: Niemirówek, Pańków i Tarnawatka. Ochroną objęty jest kompleks stawów – ostoja fauny wodno-błotnej. Użytek Ekologiczny „Stawy w Tarnawatce”, który obejmuje obszar mokradeł oraz stawów rybnych— zarówno użytkowanych jak i opuszczonych. Jest on klasyfikowany przez ornitologów jako największa i najcenniejsza ostoja ptactwa wodno-błotnego w południowo-wschodniej Polsce. Jest ostoją ptaków rangi krajowej i spełnia warunki kwalifikujące go do wpisu na światową listę obszarów wodno-błotnych. Użytek ekologiczny ustanowiony został rozporządzeniem Nr 30 Wojewody Zamojskiego z dnia 28 października 1997 r. (Dz. Urz. Woj. Zamojskiego z 1997 r. Nr 33, poz. 168 z późn. zmianami) obejmuje kompleks stawów rybnych w Tarnawatce w dolinie Wieprza, w skład którego wchodzi stawy produkcyjne: „Jan Dolny”, „Jan Górny”, „Sobieski”, „Płomień”, „Rucznica”, „Jasna Toń”, „Czarny” i „Pasternik” oraz stawy wyłączone z produkcji, zarosnięte lub zarastające; „Czerwony”, „Wycieranka”, „Kępa”, „Świteż”, „Gopło”, „Smreczyna”, „Morskie Oko”, „Lei”, „Błękitna Toń” wraz z przylegającymi łąkami, pastwiskami, zakrzaczami, lasem, groblami, rowami, drogami i nieużytkami o łącznej powierzchni 492,22 ha. Najcenniejsze przyrodniczo są dwa stawy, „Czarny” oraz „Pasternik” bezpośrednio graniczące z zabudowaniami mieszkalnymi w Tarnawatce. Te stosunkowo niewielkie stawy są płytkie, w większej części porośnięte roślinnością szuwarową. Jest to pas roślinności przybrzeżnej złożony głównie z zespołu trzciny oraz zespołu pałki szerokolistnej. Niektóre stawy pokryte są obficie rzęsą wodną. Na stawach zarastających, tam gdzie poziom wody jest zazwyczaj niski szuwar trzcinowy zajmuje znaczne powierzchnie, towarzyszy mu szuwar tatarakowy, miejscami występuje zespół strzałki wodnej oraz zespół lilii wodnych. W rowach do pospolitych należy moczarka kanadyjska. W podmokłych obniżeniach, na zarastających stawach przylegających do głównego kompleksu, zwłaszcza na stawie „Czerwonym” występuje stosunkowo licznie bobrek trój listkowy, siedmiopalecznik błotny, skrzyp bagienny oraz wążkrotka zwyczajna. Do najcenniejszych chronionych gatunków, które spotyka się w dużych skupiskach w obrębie stawów w Tarnawatce należy roszcizna okrągłolistna oraz widłak torfowy i pojedynczo widłak jałowcowaty. Ponadto występuje tu rdestnica pływająca i ścieniona, oczeret Tabernemontana, turzyca długowłosa i brzegowa oraz w pobliżu rowów i stawów turzyca tunikowa i turzyca obła. Na dużych przestrzeniach występuje wierzba szara, wierzba pięciopęcikowa, wierzba uszata. Domieszkę tworzy brzoza omszona, kalina koralowa, miejscami czeremcha, kruszyna i jeżyny.

Występuje tu 9 gatunków płazów (traszka zwyczajna i grzebieniasta, kumak nizinny, ropucha szara, ropucha zielona, rzekotka drzewna, żaba wodna, trawna i moczarowa) oraz 5 gatunków gadów (jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna, padalec, zaskroniec zwyczajny i żmija zygzakowata). Dla płazów i gadów najbliższe okolice stawów (zagłębienia wypełnione wodą, podmokłe miejsca otoczone roślinnością zielną i krzewiastą, łąki, groble) są bardzo ważnym miejscem rozrodu, rozwoju i życia. Można tu spotkać aż 152 gatunki ptaków, spośród których 58 należy do lęgowych i prawdopodobnie lęgowych, 39 do lęgowych w bezpośrednim

sąsiedztwie omawianego terenu (przylegające łąki, las, pola, zabudowania) a zalatujących na stawy (np. w celu zdobycia pokarmu) oraz 55 gatunków przelotnych i zimujących. Spośród nich kilka jest na czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce m.in. bąk, kropiatka, zielonka, rybitwa białowąsa. Niektóre spośród występujących tu ptaków np. derkacz należą do silnie zagrożonych wyginięciem w całej Europie. Na głównym kompleksie stawów prowadzi się intensywną gospodarkę rybacką, w związku z tym wykasza się prawie 100 % roślinności przybrzeżnej, co uniemożliwia lęgi.

Otulina Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego

Tylko część obszaru gminy leży w obrębie otuliny Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego. W strefie otuliny ochronie podlega obszar zlewni rzeki Wieprz. Obszar ten jest wskazany do ochrony przed lokalizacją przemysłu wodochłonnego oraz innych obiektów o dużej uciążliwości dla środowiska (np. farmy w systemie bezściółkowym). Gminy: Zwierzyniec, Krasnobród, Susiec i Józefów w całości znajdują się na obszarach objętych ochroną (Roztoczański Park Narodowy, parki krajobrazowe: Krasnobrodzki, Szczepreszyński i Puszczy Solskiej), lub w otulinach tych obszarów.

Pomniki przyrody

Na terenie gminy znajdują się dwa pomniki przyrody:

- 20 lip drobnolistnych o obwodzie od 190 cm do 560 cm: 3 lipy rosną w parku podworskim, 8 lip w szpalerze na podwórzu gospodarstwa OHZ, 9 lip w alei do kościoła i obok plebani.
- 2 jesiony wyniosłe — na obrzeżu działki użytkowanej rolniczo na terenie zabudowań parafii Tarnawatka

Środowisko kulturowe Gminy

Krajobraz kulturowy może być również chroniony na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i dóbr kultury jako rezerwat lub park kulturowy. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego wyznacza w granicach województwa obszary rezerwatów i parków kulturowych w celu utrzymania i wyeksponowania ukształtowanych w wyniku działalności człowieka wyróżniających się krajobrazowo terenów z zachowanymi zabytkami charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Istotnym czynnikiem wpływającym na atrakcyjność Gminy Tarnawatka jest jej dziedzictwo kulturowe. Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Gmina dba m.in. o zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych, finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie oraz zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek na wartości zabytku.

Urząd Gminy Tarnawatka prowadzi gminną ewidencję zabytków Tarnawatki, zgodnie z art. 4 Ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W jej granicach znajdują się bowiem zarówno zabytki, jak i obiekty o charakterze zabytkowym, które są świadectwem bogatej historii tego obszaru. Według zapisów ww. ustawy gminy między innymi mają dbać o:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.

Ochronę zabytków przez gminę Tarnawatka zapewnia się poprzez m.in. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, a ta z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków.

Pomniki i miejsca pamięci

Na terenie gminy znajdują się następujące miejsca pamięci i pomniki:

- Cmentarz z I wojny światowej (z pochówkami żołnierzy polskich z 1939 r.) w Dąbrowie Tarnawackiej.
- Kwatera wojenna na cmentarzu wyznaniowym w Tarnawatce.
- Mogiła wojenna na cmentarzu wyznaniowym w Pańkowie.
- Miejsca pamięci w miejscowościach : Niemirówek – Kolonia, Sumin, Tarnawatka, Tymin i Podhucie

Parki podworskie

Na terenie gminy znajdują się dwa parki podworskie:

- Zespół dworski w Niemirówku składający się z dworku drewnianego z 1933 parku dworskiego ze stawem. Do roku 1998 znajdowała się w nim szkoła, obecnie opuszczony lecz znajdujący się w kompleksie zabudowań szkolnych.
- Zespół dworski w Tarnawatce składający się między innymi z domu murowanego administratora majątku z 1935 r dawnej oficyny drewnianej z ok. 1890 murowanego garażu z 1935, spichlerza murowanego z około połowy XIX w, cały majątek jest obecnie własnością Ośrodka Hodowli Zarodowej.

Stanowiska archeologiczne

Ponadto na terenie gminy znajduje się 51 stanowisk archeologicznych. Przykład jednego z cenniejszych wielokulturowych stanowisk archeologicznych na Lubelszczyźnie, na którym potwierdzono osadnictwo od neolitu po okres wczesnego średniowiecza znajduje się w Suminie. Zlokalizowane na terenie gminy stanowiska archeologiczne posiadają również znaleziska z okresu nowożytnego, zlokalizowane śladowo.

Stanowisko jest położone w południowo-zachodniej części wsi Sumin, nazywanej lokalnie Zaolzie. Stanowisko przecina droga krajowa nr 17 relacji Zamość – Tomaszów Lubelski i Granica Państwa. Obejmuje powierzchnię około 6 ha i ma formę płaską. Na jego powierzchni nie ma czytelnych obiektów archeologicznych, zalega jedynie ruchomy materiał zabytkowy, głównie w postaci fragmentów ceramiki. Teren stanowiska jest obecnie zajęty przez gospodarstwa wiejskie i pola uprawne.

Najstarsze zabytki zarejestrowane na stanowisku związane są z neolitycznymi osadami kultury ceramiki wstęgowej rytej (5500 – 5200 r. p.n.e.), kultury pucharów lejkowatych (4200-2900 r. p. n. e.) i kultury amfor kulistych (3500-2700 r. p.n.e.). Duża osada funkcjonowała również we wczesnej epoce brązu i związana była z kulturą trzciniecką (1600-1200 r. p.n.e.). Następna faza jest łączona z osadą istniejącą w okresie wpływów rzymskich (I – II w. n. e). Funkcjonowała również osada wczesnośredniowieczna datowana na VIII-X w.

Najstarsze z zebranych zabytków ruchomych związane są z okresem neolitu: 18 fragmentów ceramiki naczyniowej kultury ceramiki wstęgowej rytej; 1 fragment ceramiki, jeden drapacz cztery krzemienne odłupki i drapacz oraz kamienny rozcieracz, a także jeden fragment siekiery krzemiennej i jeden krzemienno rdzeń, których związek określono z neolityczną kulturą pucharów lejkowatych; pojedynczy fragment ceramiki i jedno dłuto krzemienne neolitycznej kultury amfor kulistych. Zebrano ponadto 18 fragmentów naczyń ceramicznych kultury trzcinieckiej z wczesnego okresu brązu oraz 5 fragmentów naczyń kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich. Zarejestrowano ponadto na podstawie 103 fragmentów ceramiki naczyniowej bardzo dużą osadę wczesnośredniowieczną, która funkcjonowała w okresie od VIII do X wieku. Zebrano też sporą ilość fragmentów naczyń, których chronologii ze względu na mało charakterystyczne cechy, nie udało się bliżej określić. Stanowisko nie było badane

wykopaliskowo. Zabytek dostępny dla zwiedzających.⁵

Gmina Tarnawatka posiada zabytki objęte ochroną na poziomie wojewódzkim i gminnym, które pokrótce scharakteryzowano w tabeli poniżej:

Tabela 4. Zabytki nieruchome na terenie Gminy Tarnawatka

Miejscowość	Opis	Nr rejestru zabytków	Czas powstania
Niemirówek	Zespół dworski, dwór, pozostałości parku w granicach działek	ZA/350	XIX/XX wiek
Pańków	Układ gruntów i zabudowy wsi Pańków. tzw. „owalnica” założony w 1548 r. Ścisłej ochronie podlega: układ dróg, działek, linia zabudowy, charakter zabudowy (budynki jednokondygnacyjne z użytkowanym poddaszem) Ochronie podlegają wody, drogi wiejskie, układy działek własnościowych przyzagrodowych	A/484	I połowa XVI wieku
Tarnawatka	Archeologiczne ślady i obiekty terenowe pierwotnego osadnictwa związanego z działalnością człowieka w pradziejach w okresie wczesnośredniowiecznym (stanowisko archeologiczne nr 9) Kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła Zespół kościelny w Tarnawatce składający się z kościoła murowanego (dawna cerkiew) z 1890 r cmentarza kościelnego z drzewostanem, alei	Z Aa/71 A/5 Z A/315	Koniec XIX Wieku

⁵ Źródło: zabytek.pl

	dojazdowej do zespołu kościelnego. Zespół dworski: dwór, dom administratora z 1935 r., budynek dawnego garażu, altana, park, trzy budynki gospodarcze: stajnia z wozownią, obora, spichlerz z towarzyszącą zielenią. Zajazd składający się z dawnej karczmy i stajni z wozownią, zawarty między nimi dziedziniec i brama łącząca oba budynki. Karczma – zajazd murowany z I poł XIX wieku; obiekt podlega ścisłej ochronie konserwatorskiej. Budynek jest w złym stanie technicznym; w ciągu ostatnich 50 lat zniszczeniu uległy budynki towarzyszące (stajnie, pomieszczenia gospodarskie, stanowiące z zajazdem niegdyś wspólny kompleks Drewniany spichlerz w granicach ścian zewnętrznych Spichlerz murowany z 1829 (obiekt w gospodarstwie OHZ „Pucharki”);	A/691 A/5	lata 20-30 XX Wieku I połowa XIX Wieku Lata 20 XX wieku
Tarnawatka - Tartak	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej z drzewostanem	Z A/414	1914-1918

Ponadto do gminy przypisane są zabytki ruchome. Stanowią one wyposażenie Kościoła Parafialnego w Tarnawatce p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła:

- Ikona, deska, olej, połowa XVII wieku przedstawiająca Matkę Boską z Dzieciątkiem. Całe lico przykryte złotoną i srebrzoną koszulką, jedynie w otworach widoczne twarze, dłonie i nóżki dzieciątka;
- Feretron Matka Boska zwana Łaskawą (Zmartwychwstanie Pańskie) – drewno polichromowane XIX/XX wiek;
- Kielich – miedź złotona, rytowanie, charakter klasycyzujący XIX/XX wiek;
- Kielich – blacha pozłacana, trybowana, charakter późnobarokowy, koniec XIX wieku;
- Kielich – blacha pozłacana, trybowana, charakter neobarokowy 1928 rok, fundowany przez Matkę

dla Ks. F. Zachowskiego;

- Kielich – mosiądz, trybowanie, charakter późnego baroku, XVIII/XIX wiek.⁶

Na różnorodność oferty turystycznej i kulturowej Gminy Tarnawatka składa się również twórczość ludowa mieszkańców, regionalna kuchnia i rzemiosło oraz cykliczne imprezy kulturalne.

Muzyka ludowa

Na terenie gminy funkcjonują **zespoły artystyczne Koła Gospodyń Wiejskich** w miejscowościach Huta Tarnawacka, Tymin, Wieprzów i Tarnawatka.

W gminie funkcjonuje też chór **TARNA-VOX**. Inicjatorką jego założenia w 2013 roku była Wiesława Grabek-Woś. Pod jej dyktando zespół w krótkim czasie osiągnął tak wysoki poziom, że stał się prawdziwą wizytówką gminy, nie tylko na szczeblu lokalnym, ale także regionalnym i krajowym, a nawet europejskim.

We wsi Sumin zamieszkiwała Marianna Gumiela - wybitna ludowa śpiewaczka o oryginalnej barwie głosu i unikalnym stylu zawartym w lirycznej ekspresji i bogatym zdobnictwie. Twórczość Marianny zawiera ponad 60 autorskich pieśni. Niektóre z nich zostały zarejestrowane przez Polskie Radio i wydane na 4 płytach. Marianna Gumiela. Była ona skarbnicą wiedzy o dawnym repertuarze pieśni regionu lubelskiego. Brała udział w licznych konkursach i przeglądach folklorystycznych, otrzymała wiele nagród. W Suminie funkcjonuje **Stowarzyszenie im. Marianny Gumieli** - powrót do źródeł – poświęcone twórczości wybitnej ludowej Stowarzyszenie planuje utworzenie w Suminie Izby Pamięci poświęconej Mariannie Gumieli. W Izbie Pamięci planowany jest również kącik pamięci o Mieczysławie Koszu - niewidomym, tragicznie zmarłym pianście jazzowym, który był częstym bywalcem w jej domu. Wsłuchiwał się w pieśni śpiewane przez Mariannę, co znalazło swoje odbicie w jego późniejszej twórczości kompozytorskiej.

⁶ Źródło:zabytek.pl

Kuchnia regionalna i rzemiosło tradycyjne

- W gminie Tarnawatka działa 11 Kół Gospodyń Wiejskich:
- KGW Tarnawatka
- KGW Huta Tarnawacka
- KGW Kłocówka
- KGW Niemirówek Kolonia
- KGW Tarnawatka-Tartak
- KGW Pauczne
- KGW Pańków
- KGW Podhucie
- KGW Sumin
- KGW Tymin „Polne kwiaty”
- KGW Wieprzów

Najstarszym jest KGW Tarnawatka.

Na obszarze gminy funkcjonują dwie tradycyjne olejarnie:

- Olejarnia Wieprzów produkująca ekologiczne oleje
- Olejarnia Złoto Rostocza produkująca tradycyjny olej rzepakowy na wigilijne stoły

Rękodzieło ludowe

garncarstwo -W Dąbrowie Tarnawackiej mieszka artysta ludowy – Marian Chmiel. Zajmuje się on wyrabianiem naczyń garncarskich sposobem przekazywanym z pokolenia na pokolenie.

hafciarstwo – mieszkanka Wieprzowa – Danuta Radkowska od wielu lat zajmuje się hafciarstwem, a swoje rękodzieła niekiedy wystawia na lokalnych dożynkach i festynach gminnych.

Imprezy cykliczne

Dni Wieprza - największa impreza, organizowana na terenie wsi Wieprzów. Dni Wieprza na dobre zagościły w kalendarzu imprez kulturalnych gminy. Festyn odbywa się co roku w połowie sierpnia i przyciąga dużo widzów. Bardzo charakterystyczne dla Wieprzowa jest to, że organizacją imprezy zajmują się sami mieszkańcy wsi, starając się o sponsorów i z ogromnym wysiłkiem przygotowując wszystkie jej szczegóły. Podczas Dni Wieprza nie tylko występują popularne zespoły, zawsze znajdzie się też miejsce dla twórców ludowych i przedstawicieli ginących zawodów.

Dzień kultury chrześcijańskiej – organizowany rokrocznie, w drugą niedzielę czerwca, jest okazją do promocji wspólnego wypoczynku, odkrywania nowych talentów i zabawy. W trakcie wydarzenia odbywają się różnego rodzaju konkursy i pokazy artystyczne, degustacja regionalnych potraw itp.

Dożynki gminne - uroczystość o wieloletniej tradycji, symbol szacunku dla ciężkiej pracy rolnika oraz wyraz wdzięczności za jego codzienne zmagania. Dożynkowe święto to w polskiej tradycji czas radości i podziękowań. Są również okazją do zaprezentowania dorobku rolniczego społeczeństwa z regionu, jego różnorodności i dziedzictwa kulturowego.

Ciekawe miejsca turystyczno-rekreacyjne na mapie Gminy⁷

Wieprzów

Jedna z najstarszych miejscowości w gminie Tarnawatka. Założona w pierwszej połowie XVI wieku na granicy dóbr królewskich i szlacheckich. Obecne sołectwo Wieprzów obejmuje dwie wsie. Ta ułożona na dawnych włościach królewskich to Wieprzów Tarnawacki, a ta na szlacheckich to Wieprzów Ordynacki. Tutaj swój początek bierze największa rzeka Lubelszczyzny, nosząca tę samą nazwę co miejscowość. Należy wyjaśnić, że rzeka Wieprz wypływa z Wieprzowego Jeziora, którego dzisiaj praktycznie nie ma, w wyniku melioracji przeprowadzonej w latach 60. XX wieku. Przez Wieprzów przebiega szlak turystyczny (zielony – historyczny).

Ciekawe miejsca turystyczno-rekreacyjne Wieprzowa to:

- **dawny gościniec** - trakt królewski łączący Warszawę ze Lwowem. Przed wybudowaniem w I połowie XIX wieku obecnej drogi właśnie tędy odbywał się cały ruch pomiędzy tymi miastami.
- **pomnik wieprza** - miejsce to urządzono kilkanaście lat temu, a nietypowy pomnik znalazł się tutaj jako pamiątka legendy o powstaniu rzeki Wieprz. Zgodnie z podaniem wieprz miał w tym miejscu ryć ziemię tak głęboko, że dokopał się do obfitego źródła. Bardzo szybko powstało jezioro, które dało początek rzece. Całą historię opisano na tablicy informacyjnej postawionej tuż obok. W ostatnich latach wybudowano tutaj także siłownię na świeżym powietrzu. Cały teren sprzyja różnym aktywnościom. W pobliżu znajduje się świetlica wiejska z remizą strażacką. Na placu obok ustawiono wiatę, która wykorzystywana jest podczas imprez i uroczystości. W dawnej zlewni mleka swoją siedzibę urządziło bardzo aktywne Koło Gospodyń Wiejskich.
- **„Muzeum olejarskie”** – można w nim zobaczyć dawne maszyny i urządzenia służące do wyrobu oleju świętecznego, zobaczyć proces jego wytwarzania i skosztować tego produktu.⁸
- **nieczynny cmentarz** - położony jest tuż za wsią, na wzgórzu, na trasie Wieprzów - Tarnawatka-Tartak. Został ujęty w gminnej ewidencji zabytków i figuruje tam jako cmentarz prawosławny z XIX wieku. Sam

⁷ W opisie atrakcji rekreacyjno-turystycznych wykorzystano opracowanie Daj się wkręcić

⁸ Źródło: Roztoczewita.pl/wieprzów

teren od kilkunastu lat należy do prawosławnej parafii z Tomaszowa Lubelskiego

Podhucie

Nazwa tej miejscowości pochodzi od pobliskiej Huty Tarnawackiej. Podhucie to jedna z najmniejszych wsi gminy Tarnawatka, gdyż zamieszkuje ją tylko około 80 osób. Charakterystyczne dla niej jest to, że gospodarstwa położone są tylko po jednej stronie drogi, gdyż po drugiej znajduje się wyłącznie las i to na całej długości ponad 2 kilometrów. W miejscowości znajduje się **cmentarz wojenny**.

Corocznie, w czerwcu odprawiana jest tutaj msza za dusze pochowanych w tym miejscu żołnierzy i partyzantów. Pierwsze pochówki miały tu miejsce we wrześniu 1939 roku, a później grzebano tutaj także partyzantów, dla których ten kompleks leśny stanowił miejsce stacjonowania.

Tymin

Wieś Tymin położona jest wzdłuż drogi, w dolinie pomiędzy dwoma wzgórzami. Niewątpliwą atrakcją miejscowości jest **lessowy wąwóz**, który wiedzie przez las, w przeważającej mierze bukowy, w którym występują także inne gatunki drzew liściastych i iglastych. Gruntowa droga stanowi miejsce, przez które spływają wody opadowe. W Tyminie znajduje się również **miejsce pamięci** – **pomnik** upamiętniający Żydów mieszkających we wsi, zamordowanych w 1942 roku przez hitlerowców. W roku 2016 mieszkańcy Tymina sami zgłosili potrzebę renowacji pomnika pomordowanych Żydów, na którym zamontowali także tablicę ze stosownym napisem.

Huta Tarnawacka

Do dziś można usłyszeć, że zamiast Huta Tarnawacka używa się określenia Huta Szklana. W miejscowej tradycji zachowana została bowiem pamięć o hucie szkła, która miała zostać wybudowana na tym terenie w II połowie XVIII wieku. Zakład został zlokalizowany pośrodku lasu, z którego wykorzystywano drewno potrzebne przy produkcji szkła. Przy hucie funkcjonowały także kuźnia i maziarnia. Jednak już w roku 1791 huta spłonęła i nigdy jej nie odbudowano. W zbiorach miejscowej szkoły znajdują się kawałki stopionego szkła stanowiące pozostałości po niegdyśiejszej fabryce. Na terenie miejscowości znajduje się również **drewniany krzyż z daszkiem**, który postawiony został w I połowie XX wieku i wpisany został do ewidencji zabytków.

Sumin

Pochodzenie nazwy wsi raczej nie nastręcza większych trudności, bo kojarzona jest z sumem, gatunkiem ryby. Podobno kiedyś w dolinie pomiędzy dwoma wzgórzami zawsze była woda. Sumin istniał już na początku XX wieku.

Na terenie miejscowości znajduje się **stanowisko archeologiczne**, położone w południowo-zachodniej części wsi Sumin, nazywanej lokalnie Zaolzie. Najstarsze zabytki zarejestrowane na stanowisku związane są z neolitycznymi osadami kultury ceramiki wstęgowej rytej (5500 – 5200 r. p.n.e.), kultury pucharów lejkowatych (4200-2900 r. p. n. e.) i kultury amfor kulistych (3500-2700 r. p.n.e.). Duża osada funkcjonowała również we wczesnej epoce brązu i związana była z kulturą trzciniecką (1600-1200 r. p.n.e.). Następna faza jest łączona z osadą istniejącą w okresie wpływów rzymskich (I – II w. n. e). Funkcjonowała również osada wczesnośredniowieczna datowana na VIII-X w. Zabytek jest dostępny dla zwiedzających.⁹

W Suminie funkcjonuje „**Stowarzyszenie im. Marianny Gumieli - powrót do źródeł**” – poświęcone twórczości wybitnej ludowej śpiewaczki – niegdyś mieszkanki Sumina, laureatki m.in. nagrody im. Oskara Kolberga. Laureatka była skarbnicą wiedzy o dawnym repertuarze pieśni regionu lubelskiego. Brała udział w licznych konkursach i przeglądach folklorystycznych, otrzymała wiele nagród. Stowarzyszenie planuje utworzenie w Suminie Izby Pamięci poświęconej Mariannie Gumieli oraz Małego Muzeum Wsi, w którym będą gromadzone i prezentowane narzędzia i przedmioty codziennego użytku, dawnych mieszkańców okolicznych wsi. Zbiory rodzinne, które będą udostępnione ludności, to liczne zdjęcia, dyplomy, dokumenty, recenzje, zapisy nutowe melodii wykonywanych przez Mariannę, nagrania płytowe i radiowe, publikacje oraz nagrody, odznaczenia i medale za działalność i twórczość ludową. W Izbie Pamięci planowany jest również kącik pamięci o Mieczysławie Koszu - niewidomym, tragicznie zmarłym pianiście jazzowym, który był częstym bywalcem w domu Marianny. Wsłuchiwał się w pieśni śpiewane przez Mariannę, co znalazło swoje odbicie w jego późniejszej twórczości kompozytorskiej.

Przy chodniku biegnącym wzdłuż drogi krajowej znajduje się **pomnik upamiętniający tragiczne wydarzenia, jakie rozegrały się w Suminie 29 stycznia 1943 roku**. Wówczas żandarmi z Zamościa przeprowadzili akcję odwetową za napad partyzantów na oddział niemiecki w Tarnawatce. Życie straciło 119 mieszkańców Sumina.

W miejscowości działa **światlica wiejska**, która pełni także funkcję remizy strażackiej. Obok niej

⁹ Źródło: Zabytek.pl

znajduje się **plac zabaw**. Kiedyś w tym miejscu funkcjonowała szkoła. Jednak placówkę zlikwidowano, a po latach drewniany budynek rozebrano. W roku 2014 oddano do użytku nową świetlicę. Tuż obok znajduje się **boisko do gry w piłkę nożną**.

Kunówka

Jedno z najmniejszych sołectw w gminie Tarnawatka. We wsi znajduje się **zabytkowy krzyż z XIX wieku zwany „białą figurą”**. Jest on jest wspaniałym przykładem sztuki kamieniarskiej.

Niemirówek-Kolonia

W miejscowości znajduje się **pomnik z piaskowca**, obok którego stoi wysoki, drewniany krzyż. Pomnik poświęcony jest pamięci polskich podchorążych poległych we wrześniu 1939 roku z rąk żołnierzy Armii Czerwonej.

Co roku odprawiana jest tutaj msza w intencji zamordowanych żołnierzy. Tragedia nie wydarzyła się w miejscu, w którym dzisiaj stoi pomnik, tylko po drugiej stronie drogi, w pobliżu nieistniejącej już studni.

Niemirówek

Na terenie miejscowości znajduje się tzw. **„Zamczysko”**. Miejsce określane w ten sposób przez miejscowych, położone jest na niewielkim, owalnym wzgórzu. ok. 700 m na południe od zabudowań osady.. Według tradycji istniał tu zamek wzniesiony za Kazimierza Wielkiego. Jeszcze na początku XX w. czytelne były ślady założenia obronnego i resztki fundamentów, które rozebrano w latach 60 - tych pod budowę drogi. Obecnie wzgórze jest uprawiane. W wyniku badań archeologicznych stwierdzono, że wzniesienie było adaptowane na budowlę zamkową.

W Niemirówku odkryto również wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe, zachowane częściowo, ze względu na zabudowania wiejskie. Stwierdzono, że wcześniejsze ślady osadnictwa zostały w bardzo znacznej mierze zniszczone podczas budowy zamku w XIV/XV w.

Kłocówka

Na obszarze miejscowości znajdują się dwie zabytkowe kapliczki z XIX wieku:

- **murowana kapliczka**, w środku której za oszklonymi drzwiczkami znajdują się figurki i obrazki świętych. W gminnej ewidencji zabytków wpisano ją jako: kapliczka z krzyżem. Datę jej powstania określa się na II połowę XIX wieku.
- **drewniana kapliczka**. Uwidoczniona została w ewidencji zabytków jako: kapliczka domkowa z II połowy XIX wieku

Dąbrowa Tarnawacka

Wieś powstała na początku lat 30. Obecnie jest najmniejszą wsią w gminie. Na obszarze wsi znajduje się **cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej** po roku 1915.

Kopiec ziemny, usytuowany po lewej stronie od wejścia, jest pozostałością pierwszych pochówków z czasów I wojny. Mogiły ziemne z betonowymi krzyżami oznaczają miejsca spoczynku żołnierzy polskich, biorących udział w I bitwie pod Tomaszowem Lubelskim w dniach 17-20 września 1939 roku, których pochowano tutaj około trzystu. Na niektórych grobach znajdują się nawet tabliczki z danymi poległych.

Pańków

Na terenie gminy Tarnawatka znajduje się zabytkowa miejscowość Pańków, zbudowana wokół jeziora. W 1970 roku Pańków został wpisany do rejestru zabytków. W miejscowości tej ochronie prawnej podlegają wody, drogi wiejskie oraz układy działek własnościowych, przyzagrodowych. Układ gruntów i zabudowy wsi Pańków jest charakterystycznym planem wsi tzw. owalnicy jednego z najstarszych typów wsi, unikalnego na terenie woj. lubelskiego. Układ ten jest przykładem historycznego planu wsi i zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa stanowi zabytek. Układ wsi najlepiej prezentuje się z lotu ptaka.

We wsi Pańków znajduje się również:

- **cmentarz**, który pierwotnie należał do Kościoła Grecko-Katolickiego, a po jego skasowaniu w zaborze rosyjskim do wyznawców prawosławia. W 2005 roku cmentarz został ponownie otwarty jako rzymskokatolicki. Na cmentarzu pochowano między innymi ofiary mordu, którego dokonali Niemcy na mieszkańcach wsi 2 lutego 1943 roku
- **Kwatera myśliwska Pańków**, posiadająca 12 miejsc noclegowych, 7 łazienek, saunę, salon z jadalnią i kuchnią. Na terenie gajówki jest miejsce na ognisko, wiata do grillowania, miejsce na przyczepę kempingową oraz parking. Budynek usytuowany jest na skraju wioski w kompleksie leśnym „Uroczysko Pańków” jest wynajmowany przez Lasy Państwowe
- **staw Jęzior** położony w samym centrum wsi. Staw nazywany bywa także jeziorem. Odremontowany i oczyszczony staw posiada pomost dla kajaków i spacerowy, przeciwpożarowe ujęcie wody i parking.

Tarnawatka-Tartak

Okolo 1880 roku istniały tutaj dwa tartaki parowe i smolarnia. Od roku 1916 w miejscowości funkcjonowała stacja kolejki wąskotorowej, której tory prowadziły od Bud Dzierżyńskich do Bełżca.

Kolejkę zlikwidowano w roku 1924.

Przed II wojną światową funkcjonowały tutaj Zakłady Przemysłu Drzewnego, w skład których wchodziły tartak i fabryka mebli. Na tym terenie, obecnie stanowiącym własność hiszpańskiej spółki znajduje się **zabytkowa, murowana hala fabryczna wybudowana w roku 1902**.

W Tarnawatce Tartaku odkryto natomiast **dużą osadę wczesnośredniowieczną**, również o wcześniejszej historii, położoną w pobliżu rzeki Wieprz.

Tarnawatka

Tarnawatka wzmiankowana w źródłach skarbowych z pocz. XVI w. wymieniana jest jako wieś odznaczająca się żyznością gleb. Wieś została założona na prawie wołoskim pod koniec XV lub na początku XVI wieku. Wśród ciekawych miejsc wsi Tarnawatka należy wymienić:

- kościół z 1890, kiedy to został wzniesiony jako cerkiew prawosławna. Po I wojnie światowej, w roku 1919 świątynia została przekazana w użytkowanie katolikom. W 1922 roku w ołtarzu głównym umieszczony został obraz Matki Bożej Łaskawej, namalowany ok. 1534 roku. Pochodzi on z kościoła pounickiego w Werechaniach. Budynek kościoła został wpisany do rejestru zabytków.
- odremontowany budynek, który kiedyś służył jako zajazd. Obiekt ten został wpisany do rejestru zabytków jako dawna karczma w zajeździe oraz dziedziniec w zajeździe. Całość powstała w połowie XIX wieku, a obecnie stanowi własność prywatną i nie jest udostępniona do zwiedzania.

- olbrzymią, murowaną stodołę i spichlerz. Oba obiekty stanowią dziś zabytek, a wybudowane zostały jeszcze w 1829 roku,
- cmentarz parafialny, na którym znajduje się m.in. grób Mieczysława Kosza słynnego muzyka jazzowego, Tutaj także znajdują się groby osób zamordowanych w Suminie w styczniu 1943 roku. , niektóre groby pochodzą z przełomu wieków XIX i XX.

- granitową tablicę, otoczonej metalowym płotem. Upamiętnia ona ofiary mordy, którego dokonali w tym miejscu hitlerowcy w czerwcu 1942 roku. W czerwcu 1942 r. Niemcy w publicznej egzekucji rozstrzelali 8 mieszkańców Tarnawatki. Był to odwet za wcześniejsze podpalenie przez partyzantów pobliskiego zakładu.
- ulicę Kościelną - aleję obsadzoną lipami, z których 6 zostało uznanych za pomniki przyrody,

- obiekt zabytkowy, którym jest unikatowy spichlerz plebański z II połowy XIX wieku. Drewniany spichlerz w Tarnawatce stanowi jeden z elementów zabudowy gospodarczej w zespole kościoła rzymskokatolickiego, który składa się z kilku budynków: dawna cerkiew (budowana w 1890) adaptowana na kościół (okres międzywojenny), budynki gospodarcze (drewniane i murowane) z lat 20-tych XX wieku, plebania (lata 50/60 XX wieku) i dom parafialny (lata 80 XX wieku).

- zespół dworski wpisany do rejestru zabytków i podlegający ochronie konserwatorskiej: dom administratora, budynki gospodarskie, stajnia z wozownią, spichlerz i chlewnia zostały uznane za zabytki.
- budynek świetlicy w Tarnawatce, który służy również miejscowej OSP. Obok urządzony został teren rekreacyjny z wiatą, ławkami i miejscem na ognisko. W budynku świetlicy spotykają się grupy seniorów, a także swoje próby przeprowadza tu chór.

Wskaźnikiem obrazującym dostępność i dbałość o dobra kulturowe Gminy Tarnawatka jest wskaźnik: Wydatki w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego.

W 2021 r. wydatki Gminy Tarnawatka na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wyniosły 761 692,02 zł. co daje 196,7 złotych w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to wzrost wydatków gminy w tym dziale o prawie 60% w porównaniu do roku 2020. Zestawienie wydatków Gminy w omawianym dziale dotyczące ostatnich kilku lat wyraźnie wskazuje, iż w 2018 roku, wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wzrosły znacząco, a następnie ich poziom zwiększał się istotnie w kolejnych latach. Ponadto, od tego samego roku (2018) obserwujemy również systematyczny wzrost odsetka wydatków w tym obszarze w stosunku do wszystkich wydatków budżetowych gmin w danym roku.¹⁰

Tabela 5. Wydatki w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego

Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego [Dział 921]	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ogółem (zł)	158563,89	150700,53	119300,88	132985,10	282 168,5	383 00,35	478 18,62	761692,02
Na jednego mieszkańca (zł) (% udział w całości budżetu)	39,4 (1,2%)	38,1 (1,2%)	30,2 (0,7%)	33,7 (0,6%)	71,6 (1,3%)	98,4 (2,1%)	123,3 (2,3%)	196,7 (3,3%)
Budżet gminy ogółem	14,3 mln	12,9 mln	16,4 mln	21,5 mln	19,2 mln	18,7 mln	23,3 mln	23,6 mln

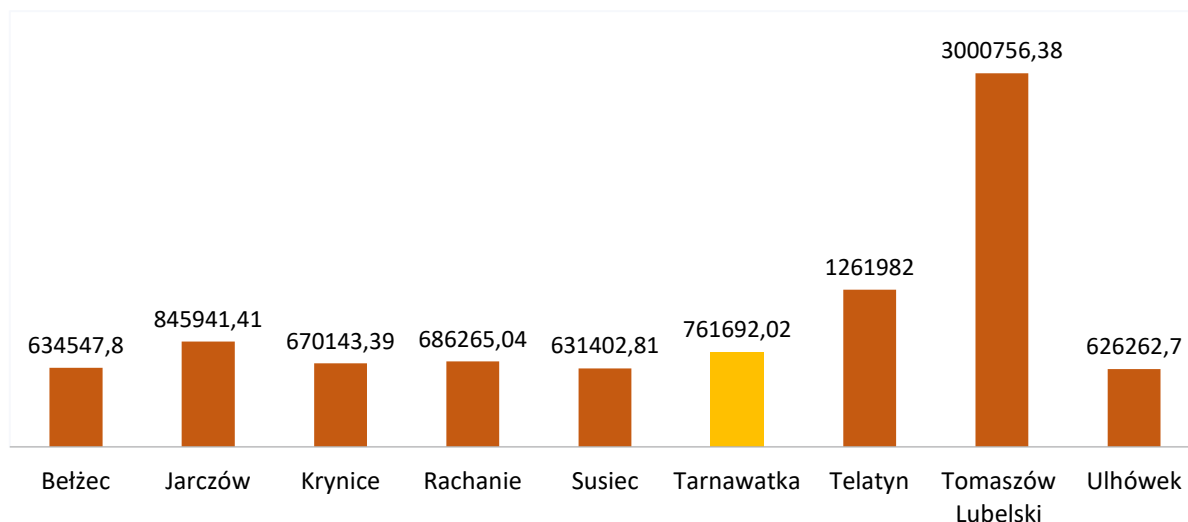
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

¹⁰ w tej części opracowania wykorzystano zdjęcia z następujących serwisów: roztocze.pl, roztoczewita.pl, radiopolska.pl, yukibana.pl, lublin.se.pl, klimat.rp.pl, ekologia.pl, plfotoart.com, polskieabytki.pl, apokryfruski.pl, sphuta.superszkolna.pl, traseo.pl, mapio.net,rasnabród-sanktuarium.pl, polskiodkrywanie.pl, Wikipedia, polskiekrajobrazy.pl, a także ze strony internetowej parafii w Tarnawatce

Gmina na tle grupy porównawczej

Wśród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego Tarnawatka zajmuje czwartą pozycję pod względem wysokości wydatków budżetowych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. W 2021 r. na dziewięć gmin wiejskich powiatu pięć wydało mniej, a trzy gminy więcej w omawianym dziale.

Wykres 1. Wydatki w Dziale 9241 -Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w 2021 r. - gmina Tarnawatka na tle pozostałych gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej w gminie

Gmina jest w całości objęta obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnawatka zatwierdzonym Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka Nr XV/ 81/2004 z dnia 23 marca 2004 roku z późniejszymi zmianami 1. Ostatnia ocena aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnawatka oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Tarnawatka, opracowana na podstawie art. 32 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, została przyjęta Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka z dnia 1 lutego 2019 r.

Gmina posiada opracowane Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tarnawatka przyjęte uchwałą Nr X/53/2003 Rady Gminy Tarnawatka z dnia 10 lipca 2003 r. z późniejszymi zmianami.

Ostatnia ocena aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnawatka oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Tarnawatka, opracowana na podstawie art. 32 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, została przyjęta Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka z dnia 1 lutego 2019 r.

2.3. Sfera społeczna

Demografia

Liczba mieszkańców gminy na koniec roku 2021 wyniosła 3862 osób, wykazując kolejny rok z rzędu tendencję spadkową. Zjawisko to jest charakterystyczne dla małych miejscowości na przeważającym obszarze kraju, a w szczególności w Polsce południowo-wschodniej. Wraz z malejącą liczbą ludności następuje w sposób oczywisty spadek gęstości zaludnienia Gminy. W 2016 roku gęstość zaludnienia dla

gminy Tarnawatka wynosiła 49 osób na km², a w 2021 – 47 osób na km².

Gmina na tle grupy porównawczej

Niekorzystne trendy ogólnokrajowe dotyczące zmniejszania się liczby ludności dotyczą również gminę Tarnawatka. Zgodnie z danymi GUS w roku 2021 w Gminie Tarnawatka zamieszkiwało 3862 osoby i jest to najniższa liczba ludności, jaką odnotowano od kilku lat. Porównując się do innych gmin powiatu tomaszowskiego, Gmina Tarnawatka jest gminą wiejską o porównywalnym stopniu zaludnienia wśród gmin wiejskich powiatu. Najwięcej mieszkańców spośród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego ma oczywiście gmina Tomaszów Lubelski, w następnej kolejności jest gmina Susiec. Więcej ludności niż na obszarze gminy Tarnawatka zamieszkuje też gminy Ulhówek i Rachanie. Kolejnym ze wskaźników obrazujących wskaźniki demograficzne Gminy na tle innych gmin powiatu tomaszowskiego jest liczba mieszkańców przypadająca na 1 km². W 2021 r. gęstość zaludnienia na 1 km² wyniosła 47 osób, przy średniej dla całej grupy porównawczej 48,8. Gmina Tarnawatka jest zatem gminą wiejską o porównywalnym stopniu zaludnienia wśród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego, (w których poziom zaludnienia waha się w granicach 30-98 osób/km²). Najgęściej zaludnioną gminą w grupie porównawczej jest Bełżec (98 osób/ km²), a najslabiej Ulhówek – 30 osób/km²). Średnia gęstość zaludnienia w powiecie wynosi 54 os/ km². Wskaźnik zawyża oczywiście miasto Tomaszów Lubelski – stolica powiatu. Na podstawie analizy porównawczej lat 2014 -2021 zauważalne są również ogólne, negatywne tendencje w zakresie zmiany liczby ludności, a co za tym idzie i wskaźnika gęstości zaludnienia.

Tabela 6. Gęstości zaludnienia gmin grupy porównawczej dla gminy Tarnawatka

Nazwa jednostki samorządu terytorialnego	na 1 km ²
Gmina Bełżec	98
Gmina Jarczów	31
Gmina Krynice	43
Gmina Rachanie	52
Gmina Susiec	38
Gmina Tarnawatka	47
Gmina Telatyn	34
Gmina Ulhówek	30
Gmina Tomaszów Lub (wiejska)	66
Powiat tomaszowski	54

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Liczba ludności Gminy Tarnawatka sukcesywnie zmniejsza się. W 2014 r. Gmina liczyła ponad 4000 osób, w 2021 r. już tylko 3862. Wśród ogółu ludności nieznacznie przeważają mężczyźni, stanowiący 50,4%. Niewielka przewaga mężczyzn utrzymuje się w kolejnych latach.

Tabela 7. Liczba osób zameldowanych na terenie gminy

Rok	Liczba ludności	Kobiety	Mężczyźni
31.12.2014	4022	1995	2027
31.12.2015	3955	1953	2002
31.12.2016	3956	1946	2010
31.12.2017	3947	1951	1996

31.12.2018	3941	1944	1997
31.12.2019	3894	1935	1959
31.12.2020	3885	1930	1955
31.12.2021	3862	1916	1946

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Saldo migracji wewnętrznych od kilku lat ma wartość ujemną. Wyjątek stanowi rok 2017, kiedy to odnotowano dodatnie saldo migracji w Gminie. Rekordową wartość w ciągu ostatnich lat saldo migracji wewnętrznych osiągnęło natomiast w 2019 roku, kiedy to wyniosło -27. Z kolei w 2021 r. napływ ludności w ramach migracji wewnętrznych wyniósł 54 osoby, a 60 osób wyprowadziło się z terenu Gminy Tarnawatka. Saldo migracji wewnętrznych wyniosło -6. Gmina zatem systematycznie wyludnia się.

Tabela 8. Migracje ludności na pobyt stały

Rok	Napływ wew.	Napływ zagraniczny	Odpływ wew.	Odpływ zagraniczny	Saldo migracji wewnętrznych	Saldo migracji zagranicznych
2016	21	0	30	0	-9	0
2017	57	0	50	3	7	-3
2018	26	2	30	0	-4	2
2019	32	2	59	0	-27	2
2020	23	2	34	1	-11	1
2021	54	0	60	0	-6	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W 2021 r. w Gminie Tarnawatka zmarły 42 osoby (21 mężczyzn i 21 kobiet). Wskaźnik ten jest porównywalny w ostatnich kilku latach, jednak suma zgonów z lata 2014- 2021 wskazuje na przewagę mężczyzn. W ciągu tego okresu zmarło bowiem 192 mężczyzn i 172 kobiety (łącznie 364 osoby). Najwięcej osób zmarło w 2015 roku (58), a najmniej w 2014 (39).

Tabela 9. Liczba zgonów w gminie

Rok	Mężczyźni	Kobiety	Razem
2014	22	17	39
2015	25	33	58
2016	15	25	40
2017	22	18	40
2018	22	20	42
2019	34	20	54
2020	31	18	49
2021	21	21	42
Ogółem	192	172	364

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W analogicznym okresie, w Gminie Tarnawatka urodziło się 276 dzieci, 145 chłopców i 131 dziewczynek. Liczba zgonów w każdym roku przewyższa liczbę urodzeń w Gminie, zatem mamy do czynienia z permanentnym ujemnym przyrostem naturalnym ludności. W ciągu ostatnich kilku lat, pomimo wprowadzenia wielu programów prorodzinnych i wspierających dzietność, w Gminie Tarnawatka nie odnotowano wzrostu urodzeń. Co więcej, rok 2021 był wyjątkowy, jeśli chodzi o liczbę urodzeń – w tym roku w Gminie urodziło się najmniej (27) dzieci od kilku lat.

Rok wcześniej (w roku 2020) , w Gminie urodziło się natomiast 39 dzieci, co jest najwyższą wartością kilku ostatnich lat. Nie zmienia o jednak ogólnego trendu spadku ludności, ponieważ w tym samym czasie zmarło 49 osób.

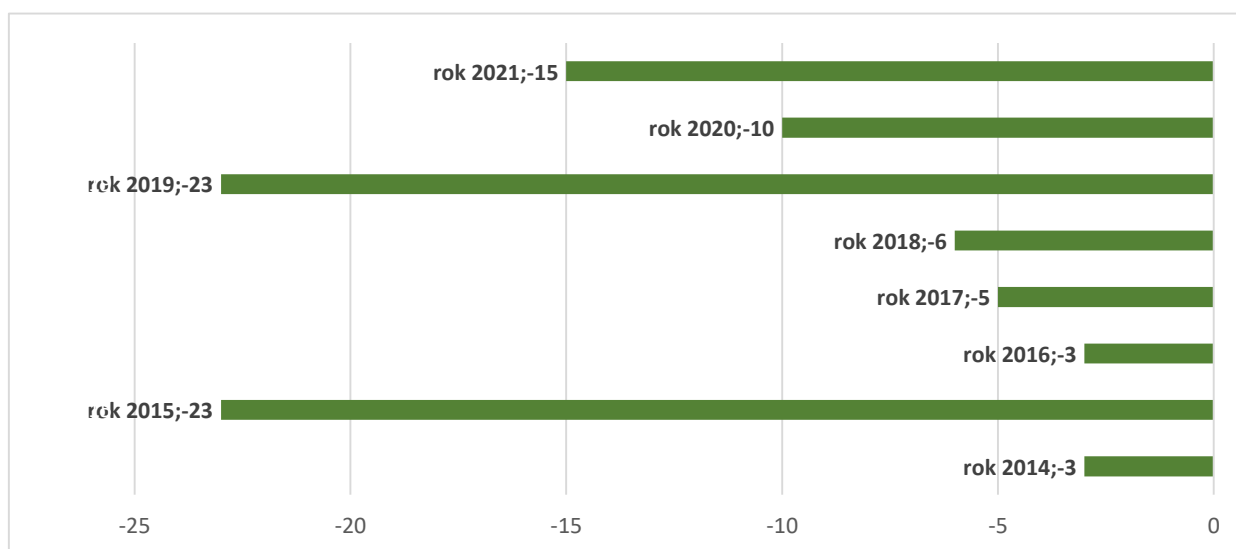
Tabela 10. Liczba urodzeń w gminie

Rok	Mężczyźni	Kobiety	Razem
2014	17	19	36
2015	20	15	35
2016	22	15	37
2017	17	18	35
2018	19	17	36
2019	18	13	31
2020	20	19	39
2021	12	15	27
Ogółem	145	131	276

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Przyrost naturalny od lat ma wartość ujemną, przy czym najniższą wartość osiągnął w 2015 roku (-23). W 2021 roku przyrost naturalny w Gminie Tarnawatka wyniósł -10.

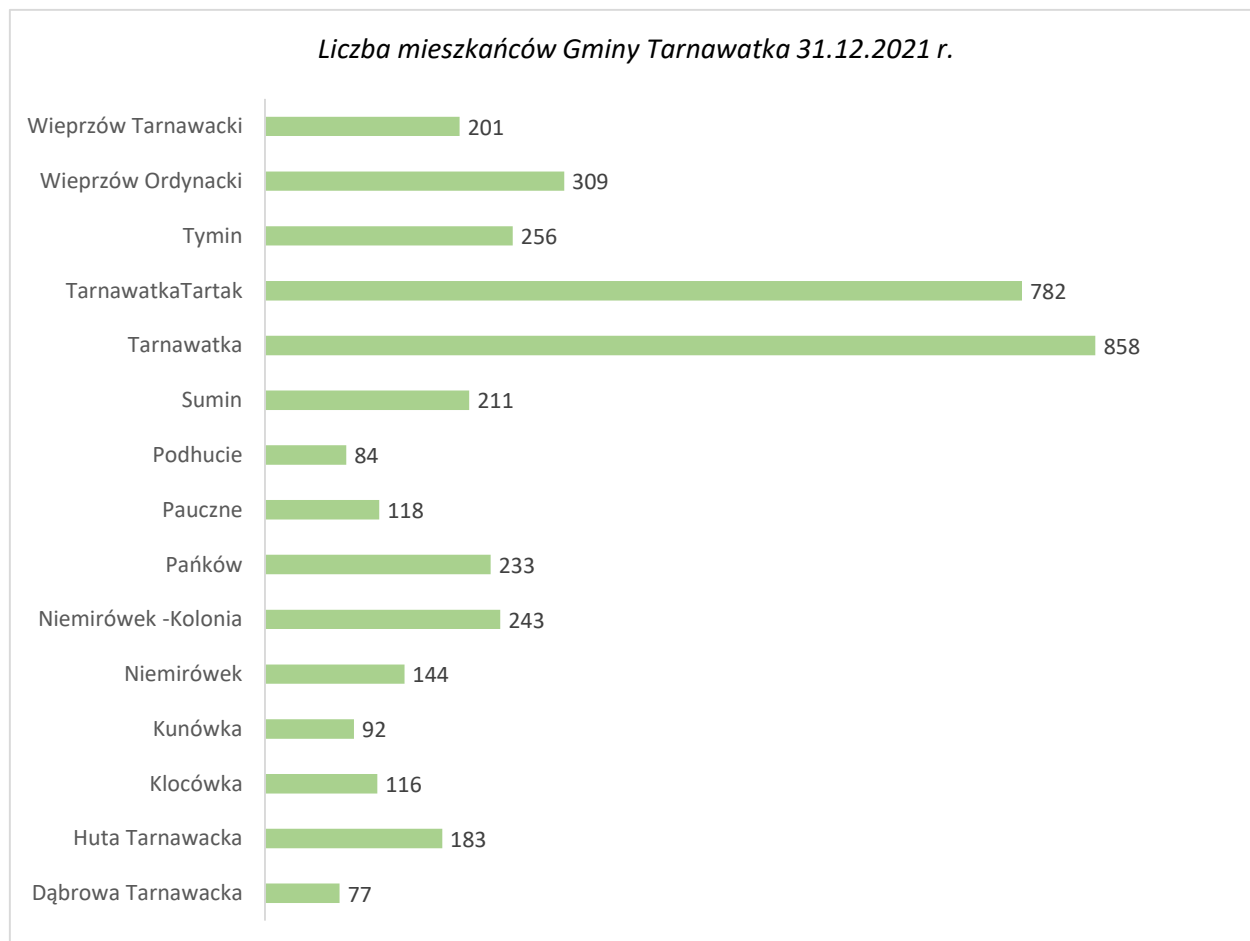
Wykres 2. Wartość współczynnika przyrostu naturalnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Analiza liczby mieszkańców poszczególnych miejscowości w Gminie wskazuje, iż najwięcej mieszkańców ma siedziba władz gminnych - Tarnawatka (858 osób). Niewiele mniej osób (782) zamieszkuje miejscowość Tarnawatka-Tartak. Najmniej mieszkańców mają: Dąbrowa Tarnawacka (77 osób) i Podhucie (84 osoby).

Wykres 3. Liczba stałych mieszkańców w poszczególnych miejscowościach położonych na terenie gminy Tarnawatka na dzień 31.12.2021 roku

Źródło: Opracowanie na podstawie Raportu o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Analiza struktury wiekowej mieszkańców gminy pokazuje, że 2/3 mieszkańców (62,5%) znajduje się w grupie najbardziej mobilnej, tj. 20-65 lat. Osób od 0 do 19 roku życia jest 19,9%, zatem, co piąty mieszkaniec nie ma ukończonych 20 lat. Osoby w starszych grupach wiekowych, tj. mające 65 lub więcej lat stanowią 17,6% społeczności Gminy.

Struktura wiekowa

Tabela 11. Struktura wiekowa ludności gminy

Ludność ogółem	ogółem	mężczyźni	kobiety
0-4 lata	170	85	85
5-9 lat	173	90	83
10 – 14 lat	211	111	100
15- 19 lat	214	108	106

Ludność ogółem	ogółem	mężczyźni	kobiety
20-24 lata	228	120	108
25- 29 lat	304	155	149
30 – 34 lata	282	162	120
35 – 39 lat	286	143	143
40 – 44 lata	312	164	148
45 – 49 lat	280	159	121
50 – 54 lata	221	103	118
55 – 59 lat	241	125	116
60 – 64 lata	260	139	121
65 – 69 lat	230	109	121
70 i więcej lat	450	173	277

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Gminę Tarnawatka charakteryzuje wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym (wiek zdolności do pracy). W 2021 roku 18,3% mieszkańców było w wieku przedprodukcyjnym, 62% w wieku produkcyjnym, a 19,7% w wieku poprodukcyjnym. Zatem co piąty mieszkaniec Gminy znajduje się w wieku poprodukcyjnym.

Według Głównego Urzędu Statystycznego w wieku produkcyjnym znajdują się mężczyźni pomiędzy 18-64 rokiem życia i kobiety pomiędzy 18-59 rokiem życia. Osoby w wieku poprodukcyjnym (to osoby, które zazwyczaj kończą pracę zawodową), czyli mężczyźni w wieku 65 lat i więcej oraz kobiety w wieku 60 lat i więcej.

Na przykładzie zestawienie poniżej wyraźnie zauważamy jednak, że liczba młodych mieszkańców Gminy w ostatnich latach systematycznie maleje. Zmniejsza się również liczba osób w wieku produkcyjnym. Odwrotna sytuacja ma miejsce w przypadku ludności w wieku poprodukcyjnym – tutaj obserwujemy tendencję wzrostową. Z danych można więc wywnioskować, że społeczeństwo Gminy generalnie starzeje się

Tabela 12. Ludność gminy w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym

Ludność (kategoria)	2014 r.	2015 r	2016r.	2017r.	2018r.	2019r.	2020r.	2021r.
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	771	737	744	734	733	709	690	674
Ludność w wieku produkcyjnym	2 531	2 502	2 471	2 454	2 432	2 412	2 408	2 387
Ludność w wieku poprodukcyjnym	720	716	741	759	776	773	787	801
Ludność ogółem	4 022	3 955	3 956	3 947	3 941	3 894	3 885	3 862

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W związku ze starzeniem się społeczeństwa, wzrastają również wskaźniki dotyczące obciążenia demograficznego. Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na każde 100 osób w wieku produkcyjnym systematycznie wzrasta- w 2014 roku wskaźnik ten wynosił 58,9, a w 2021 61,8. Główna przyczyna tej zmiany to wzrost liczby osób starszych. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku

pozostałych wskaźników w tym obszarze – współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi wzrósł od 2014 r. z 21,7 do 25,9, a odsetek osób w wieku 65 lat i więcej wzrósł w omawianym okresie z 15,1% do 17,6%.

Tabela 13. Wskaźniki obciążenia demograficznego

Wskaźnik	2014 r.	2015 r.	2016r.	2017r.	2018r.	2019r.	2020r.	2021r.
ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	58,9	58,1	60,1	60,8	62,0	61,4	61,3	61,8
współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi	21,7	21,9	22,4	23,2	23,6	24,0	24,2	25,9
odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem	15,1	15,2	15,5	16,0	16,2	16,5	16,7	17,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Mieszkalnictwo

Warunki mieszkaniowe to jeden z ważniejszych czynników świadczących o rozwoju gospodarczym społeczeństwa oraz stopniu jego zamożności. O warunkach mieszkaniowych świadczą wskaźniki dotyczące dostępności oraz powierzchni mieszkań.

W Gminie Tarnawatka przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w 2021 r. wynosiła 80,9 m². W ciągu kilku ostatnich lat wartość tego wskaźnika nieznacznie wzrosła. Na 1 osobę przypada 26,9 m² czyli o 1,1 m² więcej niż w 2014 roku. Przeciętne mieszkanie w Gminie posiada 3,75 izby (nieco więcej niż w 2014 r.), na jedno mieszkanie przypadają natomiast 3 osoby (ten wskaźnik nieznacznie maleje).

Tabela 14. Zasoby mieszkaniowe Gminy Tarnawatka

Wskaźnik	2015 r.	2016 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020 r.
przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m ²)	79,8	80,0	80,1	80,3	80,7	80,9
przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (m ²)	25,8	25,9	26,1	26,3	26,8	26,9
mieszkania na 1000 mieszkańców	323,4	324,3	326,1	327,6	332,6	332,3
przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu	3,72	3,72	3,73	3,74	3,75	3,75
przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie	3,09	3,08	3,07	3,05	3,01	3,01
przeciętna liczba osób na 1 izbę	0,83	0,83	0,82	0,82	0,80	0,80

Gmina na tle grupy porównawczej

Warunki mieszkaniowe Gminy Tarnawatka na tle gmin obszaru porównawczego przedstawiają się niezbyt korzystnie. Gmina ma jedno z najniższych wskaźników przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania (niższy jest tylko w gminie Rachanie). Są gminy (Telatyn i Tomaszów Lub., gdzie przeciętne mieszkanie jest prawie o 20 m² większe niż w Gminie Tarnawatka. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku powierzchni mieszkania w przeliczeniu na 1 osobę (niższy wskaźnik ma tylko Bełżec). Z kolei wskaźnik „mieszkania na 1000 mieszkańców” plasuje Gminę Tarnawatka w środkowej części zestawienia. Ponadto, wskaźniki warunków mieszkaniowych są w Gminie Tarnawatka niższe niż średnie dla całego powiatu.

Tabela 15. Warunki mieszkaniowe - Gmina na tle grupy porównawczej

jednostka	przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania	przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	mieszkania na 1000 mieszkańców
Gmina Bełżec	83,1	26,4	317,3
Gmina Jarczów	91,1	32,5	357,0
Gmina Krynice	93,5	29,1	348,3
Gmina Rachanie	79,1	28,3	358,2
Gmina Susiec	84,8	28,2	332,2
Gmina Tarnawatka	80,9	26,9	332,3
Gmina Telatyn	97,7	31,4	321,5
Gmina Ulhówek	81,8	30,1	368,1
Gmina Tomaszów Lub (wiejska)	97,2	31,1	319,7
Powiat tomaszowski	86,1	29,7	345,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Gmina Tarnawatka w swoim zasobie posiada 7 mieszkań w 4 budynkach, 2 z nich oddanych jest w najem z czego dotyczą one mieszkań w szkołach przekazanych w trwały zarząd. Należności na dzień 31 grudnia 2021 roku wyniosły 6 218, 90 zł, w tym zaległości 5 628, 50 zł.

Tarnawatka posiada Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy (Załącznik do Uchwały Nr XIII/92/2016 Rady Gminy Tarnawatka z dnia 13 czerwca 2016 roku) „Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy Tarnawatka na lata 2016-2020). Opracowanie Wieloletniego Programu Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Tarnawatka jest realizacją obowiązku, który nałożyła na gminy ustawa o ochronie praw lokatorów.

Kapitał społeczny

Kapitał społeczny można określić jako zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie. Pod względem ekonomicznym jakość kapitału społecznego oddziałuje na procesy wzrostu i rozwoju, dlatego świadoma kreacja kapitału społecznego jest właściwą strategią rozwojową, a sprawne zarządzanie gminą,

charakteryzujące się wysoką jakością rządzenia, może stać się głównym czynnikiem kreacji tego kapitału.

O ile jakość rządzenia jest bezpośrednio powiązana z obowiązującymi przepisami prawa, tak jakość kapitału społecznego wynika z uwarunkowań lokalnych i powinna opierać się na budowaniu zaufania do instytucji publicznych, które funkcjonują na rzecz miejscowej społeczności.

Na kapitał społeczny składają się m.in. wiedza, normy etyczne i kulturowe, empatia, ale również zaangażowanie społeczne. O ile poziom wiedzy jest trudny do zmierzenia, o tyle normy etyczne i kulturowe oraz poziom zaangażowania mieszkańców da się zaobserwować.

Organizacje pozarządowe podejmujące działania na rzecz społeczności lokalnej są ważnym ogniwem wspólnoty samorządowej, jaką stanowi gmina. Działania podejmowane przez organizacje pozarządowe sprawiają, że rośnie ich rola w kreowaniu pozytywnych zmian w środowisku lokalnym, co ma również wpływ na rozwój i promocję jednostki samorządu terytorialnego. Organizacje pobudzają aktywność obywatelską, uczą dialogu społecznego, są łącznikiem pomiędzy obywatelami, a władzą.

W Gminie działa kilka stowarzyszeń m.in. „Wzgórze Przyjaźni”, „Zielony Domek”, czy Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Tarnawatka. Przy tej ostatniej organizacji funkcjonuje Zespół Artystyczny „TARNA-VOX”. Przy OSP Tarnawatka funkcjonuje orkiestra. W większości miejscowości działają Koła Gospodyń Wiejskich. Gmina wspiera działalność stowarzyszeń nieodpłatnie udzielając pomieszczeń, jak również w formie pomocy organizacyjnej. Zadania te realizuje na podstawie art. 13 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz w oparciu o obowiązujący w 2021 roku „Program współpracy Gminy Tarnawatka z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego”

Na terenie Gminy Tarnawatka działalność prowadzą ponadto:

- Ochotnicze Straże Pożarne
- Koła Gospodyń Wiejskich

Gmina Tarnawatka jest członkiem Lokalnej Grupy Działania „Roztocze tomaszowskie”

2.4. Infrastruktura społeczna

Edukacja

Istotnym aspektem rozwoju Gminy są możliwości rozwojowe jej społeczności, a jednym z kluczowych aspektów rozwoju mieszkańców jest dostęp do wysokiej jakości edukacji. Systemu edukacji na każdym poziomie daje bowiem fundament pod budowanie świadomego, aktywnego społeczeństwa, które stanowi o przyszłości każdej jednostki samorządu terytorialnego. Dodatkowo, edukacja może przyczynić się do zwalczania negatywnych zjawisk społecznych, m.in. ubóstwa, wykluczenia społecznego, problemu niedostosowania kwalifikacji mieszkańców do potrzeb rynku pracy a tym samym bezrobocia. W perspektywie czasu zmiany w tym zakresie bezpośrednio przekładać się będą na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy.

Gmina Tarnawatka jest organem prowadzącym dla Zespołu Szkół i Przedszkola w Tarnawatce, w skład którego wchodzi: Publiczne Przedszkole w Tarnawatce i Szkoła Podstawowa w Tarnawatce oraz Szkoły Podstawowej w Hucie Tarnawackiej.¹¹

¹¹ Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka nr NR XXXI/223/2022 z dnia 12 kwietnia 2022 r. szkoła została zlikwidowana

Przedszkole w Tarnawatce

Tabela 16. Wychowanie przedszkolne w Przedszkolu w Tarnawatce

Rok szkolny	Liczba oddziałów	Liczba dzieci
rok szkolny 2020/2021	4	87
rok szkolny 2021/2022	5	107

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Szkoła Podstawowa w Tarnawatce

Tabela 17. Obowiązek szkolny w Szkole Podstawowej w Tarnawatce

Rok szkolny	Liczba oddziałów	Liczba dzieci
rok szkolny 2020/2021	13	204
rok szkolny 2021/2022	13	195

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Zespół Szkół i Przedszkola w Tarnawatce zatrudnia łącznie (stan na 31 grudnia 2021 r.) 37 pracowników pedagogicznych (w tym psycholog, logopeda i 2 nauczycieli wspomagających) oraz 17 pracowników niepedagogicznych.

Nauczyciele w podziale na stopnie awansu:

Tabela 18. Nauczyciele w SP Tarnawatka wg stopnia awansu zawodowego

Stopień awansu	Liczba zatrudnionych
Stażysta	1
Kontraktowy	3
Mianowany	10
Dyplomowany	23

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Placówki realizują ustawowe zadania poprzez działalność dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, uwzględniając kierunki polityki oświatowej państwa oraz wnioski z nadzoru pedagogicznego.

W ramach działalności opiekuńczej uczniowie mają zapewniony bezpłatny dojazd do szkoły lub przedszkola. Warunkiem dofinansowania jest odległość od miejsca zamieszkania

W Szkole Podstawowej w Tarnawatce funkcjonuje świetlica szkolna. Opieką świetlicową sprawowana jest w godzinach porannych od 6.45 do 8.45 oraz od 10.45 do 16.00. ze świetlicy szkolnej korzystało średnio 120 uczniów. Przedszkole czynne jest od 6.30 do 16.00. Zajęcia z podstawy programowej odbywają się od 7.30 do 12.30.

Szkoła Podstawowa w Hucie Tarnawackiej (zlikwidowana w 2022 r.)

Szkoła Podstawowa w Hucie Tarnawackiej jest 8 klasową szkołą z oddziałem przedszkolnym, stanowi obwód dla 4 miejscowości: Huty Tarnawackiej, Tymina, Podhucia i Paucznego. Zajęcia prowadzone są

w systemie klas łączonych. W Szkole od stycznia do czerwca 2021 roku uczyło się 40 dzieci (w tym 5 w oddziale przedszkolnym), natomiast od września do końca grudnia 2021r.- 33, w tym 7 w oddziale przedszkolnym. Szkoła funkcjonuje zgodnie z obowiązującym prawem oświatowym, zatwierdzonym arkuszem organizacyjnym oraz Statutem Szkoły. Na dzień 1 stycznia 2021r.w szkole zatrudniony był 1 pracownik obsługi i 17 nauczycieli (w tym 4 nauczycieli uzupełniających etat): Dyplomowanych-6 Mianowanych-8 Kontraktowych-3 Od września 2021r. zatrudnionych jest 18 nauczycieli (dyplomowanych-6, mianowanych-9, kontraktowych-3, w tym 3 uzupełniających etat) i 1 pracownik obsługi.

Zajęcia opiekuńczo- wychowawcze rozpoczynają się o godz. 7:30 a dydaktyczne o godz. 8:00, kończą się o godz. 14:20 lub 15:15. W ciągu roku szkolnego działa świetlica szkolna, Zajęcia mają charakter indywidualny i grupowy.

Doradztwo zawodowe

Wewnątrzszkolny system doradztwa zawodowego obejmuje ogół działań podejmowanych przez szkołę w celu prawidłowego przygotowania uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia.

Działalność opiekuńcza i zdrowotna

Świetlica dostępna jest dla dzieci od godziny 7.30 w czasie oczekiwania na lekcje. Po skończonych lekcjach, w zależności od dnia, uczniowie korzystają ze świetlicy do 14.30 lub 15.15.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna

W szkole zatrudniony jest psycholog (5 godzin w tygodniu) oraz nauczyciel terapeuta (2 godziny w tygodniu od września 2021r.). Dla uczniów organizowane są zajęcia wyrównawcze oraz zajęcia rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne. Od września 2021r. w klasie I i w oddziale przedszkolnym prowadzone są zajęcia korekcyjno-kompensacyjne przez nauczyciela specjalistę.

Współczynnik skolaryzacji brutto dla gminy wynosi 74,61. Analiza wydatków Gminy na oświatę i wychowanie pokazuje, iż w ostatnich latach wydatki te systematycznie wzrastały i to zarówno w aspekcie ogólnym, jak i w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W 2019 roku na 1 mieszkańca wydatki Gminy w dziale 801"Oświata i wychowanie" wyniosły 1 357,34 zł, a w 2021 r. odpowiednio 1 903,27 zł.

Tabela 19 Wydatki budżetowe Gminy w Dziale 801 „Oświata i wychowanie”

Wydatki Gminy w dziale Dział 801 - Oświata i wychowanie	2019 r	2020 r.	2021 r.
	5 323 472,38	5 502 193,42	7 369 466,90
Wydatki Gminy na 1 mieszkańca w dziale Dział 801 - Oświata i wychowanie	1 357,34	1 411,54	1 903,27
Wydatki Gminy ogółem na 1 mieszkańca	4 632,40	5 232,51	5 922,82

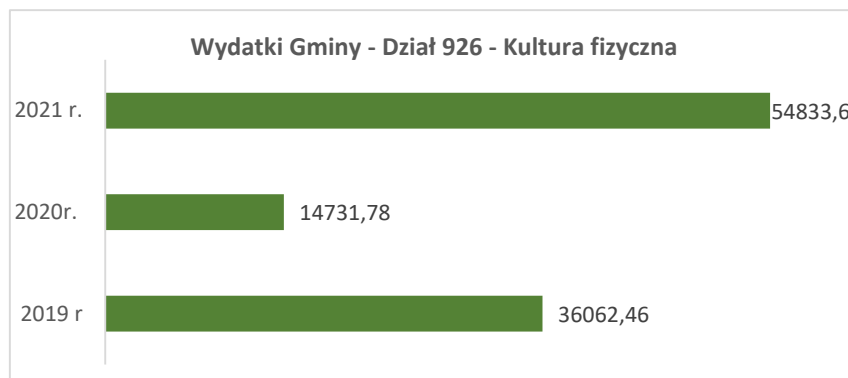
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Sport i rekreacja

Przy Gminie działa drużyna piłkarska klasy "A" - Piłkarski Gminny Klub Sportowy Tarnawatka. Corocznie odbywają się zawody sportowe o Puchar Wójta (piłka nożna, biegi, wyścigi rowerowe). GKS Tarnawatka istnieje pod obecną nazwą od 1990 roku.

Klub skupia młodych ludzi z okolicznych miejscowości, którzy rozwijają pasje piłkarskie i aktywnie spędzają czas. Według danych GUS, do klubu sportowego Gminy Tarnawatka należy 48 mężczyzn, w tym 20 poniżej 18 roku życia (dane za 2021 r.)

Wykres 4. Wydatki Gminy Tarnawatka w Dziale 926 „Kultura fizyczna

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W 2021 r. wydatki Gminy w dziale „Kultura fizyczna” wyniosły 54 833,60 zł. W stosunku do roku 2019 były one wyższe o 52%. Rok 2020 był wyjątkowy ze względu na pandemię COVID 19, więc trudno porównywać skalę wydatków na kulturę fizyczną z tym okresem.

Na obszarze Gminy nie ma zbyt wielu dróg przeznaczonych dla rowerów. Długość ścieżek rowerowych wg stanu na 31.12.2021 r. wynosiła zaledwie 3,20 km i nie zmieniła się od 2018 r. Długość chodników (przy drogach gminnych) wg stanu na 31.12.2021 r. wynosiła 3,25 km i nie zmieniła się od 2018 r.

Ochrona zdrowia i pomoc społeczna

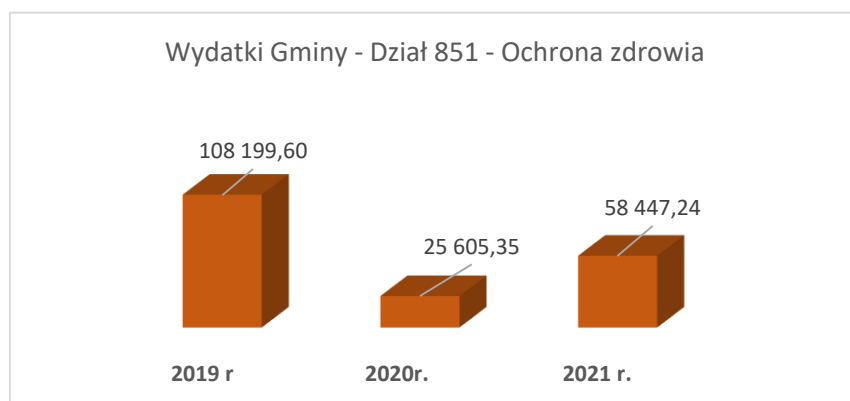
Na terenie gminy działa jedna przychodnia podstawowej opieki zdrowotnej, w ramach której działają poradnie:

- poradnia lekarza poz
- poradnia lekarza rodzinnego
- gabinet zabiegowy
- poradnia pielęgniarki środowiskowo-rodzinnej
- poradnia położnej środowiskowo-rodzinnej
- gabinet zabiegowy
- punkt szczepień

Na terenie gminy funkcjonuje 1 apteka.

Wydatki Gminy w dziale 851 „Ochrona zdrowia” w 2021 roku wyniosły 58 447,24 zł i były prawie o połowę niższe niż w 2019 r. W porównaniu z 2020 rokiem, skala wydatków w omawianym obszarze była znacznie wyższa, jednak jest to związane z pandemią i związanym z nią ograniczeniami.

Wykres 5. Wydatki Gminy Tarnawatka w Dziale 851 „Ochrona zdrowia”

W 2020 roku na terenie Gminy Tarnawatka udzielono 15 405 porad w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej. W 2021 roku liczba tych porad w gminie była większa i wyniosła 18 297.

Pomoc społeczna

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce jest inicjatorem działań o charakterze pomocowym, aktywizującym oraz integrującym różnorodne środowiska na rzecz wsparcia grup i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Przy realizacji zadań Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce współpracuje z Powiatowym Urzędem Pracy w Tomaszowie Lubelskim, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, Sądem Rodzinnym, Komendą Policji, Szkołami, placówkami Służby Zdrowia, Prokuraturą, Bankiem Żywności, Polskim Czerwonym Krzyżem. Według stanu na dzień 31.12.2021 r. w GOPS zatrudnionych było ogółem 6 osób, co w przeliczeniu na etaty wynosi 6 etatów

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce w 2021 roku na realizację zadań własnych i zleconych wydatkował kwotę 6 923 031,94 zł., z czego: - ze środków budżetu gminy – 984 400,43 zł - ze środków budżetu państwa – 5 938 631,51 zł. Celem pomocy społecznej jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

W 2021 roku ze świadczeń pomocy społecznej skorzystały 127 rodzin, w których żyło 342 osób. Pomocą objęto więc 1,22 % ogółu mieszkańców Gminy Tarnawatka. W 2021 roku dominującym powodem korzystania ze świadczeń pomocy społecznej było bezrobocie i ubóstwo. Z tej przyczyny wsparciem objęto 64 rodzin, w których żyły 151 osoby.

Wsparcie pieniężne

Zasiłek celowy przyznano 59 rodzinom korzystającym z pomocy. Powodem wzrostu częstotliwości udzielania ww. świadczenia była potrzeba zapewnienia pomocy dzieciom i młodzieży w formie zasiłku pieniężnego na żywność z powodu pandemii koronawirusa.

Inną formą pomocy jest zasiłek stały przyznawany osobom całkowicie niezdolnym do pracy z powodu niepełnosprawności lub z powodu wieku (kobiety - 60 lat, mężczyźni - 65 lat) - w przypadku, gdy nie nabyli świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego. Z tej formy pomocy skorzystało 7,2% ogólnej liczby rodzin korzystających z pomocy. Inną formą pomocy jest zasiłek okresowy - 354 wypłaconych świadczeń dla 103 rodzin na kwotę 135 854,95 zł.

Świadczenia niepieniężne:

- **praca socjalna** prowadzona z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej. Ma na celu zaspokojenie ich potrzeb, lepsze dostosowanie do zasad życia społecznego, poprawę pozycji społecznej. W roku 2021 pracownicy socjalni prowadzili pracę socjalną w 127 rodzinach korzystających z pomocy społecznej
- **zapewnienie posiłku** - prowadzenie dożywiania dzieci i młodzieży w szkołach i przedszkolach w ramach programu „Posiłek w szkole i w domu”. Dożywianiem objęto 50 dzieci i młodzieży z terenu Gminy Tarnawatka, na co wydatkowano kwotę 69 600,00 zł.
- **usługi opiekuńcze przyznawane osobom, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, podstawowej opieki higienicznej zalecanej przez lekarza czy zapewnienie kontaktu z otoczeniem.** W 2021 roku z pomocy w postaci usług opiekuńczych skorzystały 2 osoby. Koszt świadczenia usług wyniósł 17 443,00 zł.
- **specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi** - w 2021 roku specjalistyczne usługi opiekuńcze zostały przyznane decyzją dla 7 dzieci oraz 1 osoby dorosłej.. Koszt realizacji tego zadania wyniósł 35 84 552,50 zł, z czego w całości został pokryty z dotacji celowej budżetu państwa.
- **pobyt w domach pomocy społecznej** - w 2021 roku w domach pomocy społecznej przebywało 4 mieszkańców gminy Tarnawatka. Łączny koszt poniesiony przez gminę z tytułu opłaty za pobyt mieszkańców w DPS wyniósł 133 781,56 zł.
- **udzielenie schronienia** - W 2021 roku w schronisku dla bezdomnych przebywała jedna osoba z gminy Tarnawatka. Koszt pobytu wyniósł 2 638,86 zł.
- **składki na ubezpieczenie zdrowotne** - w 2021 roku GOPS w Tarnawce opłacił składkę zdrowotną w wysokości: 10 141,25 zł za 21 osób pobierających zasiłek stały

Wspieranie rodziny

Programy :

- Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Tarnawatka na lata 2019 – 2021.
- Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

Niebieska Karta - W 2021 roku do Zespołu Interdyscyplinarnego wpłynęło 6 „Niebieskich Kart” dotyczących przemocy w rodzinie oraz kontynuowano procedurę 2 „Niebieskich Kart” z roku 2020. W 2021 roku zakończono 5 „Niebieskich Kart”.

Karta Dużej Rodziny - W 2021 roku zarejestrowano 14 wniosków o wydanie Karty Dużej Rodziny. Zamówiono 42 karty tradycyjne i 15 elektronicznych dla 14 rodzin. Jedną kartę unieważniono. Od początku trwania programu tj. od 16 czerwca 2014 r. rodziny z terenu Gminy Tarnawatka mogą korzystać z przywilejów jakie daje Karta Dużej Rodziny. Na realizację ww. programu w 2021 roku otrzymano dotację państwa w wysokości 184,31 złotych.

Świadczenia rodzinne - W 2021 roku w ramach zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami wypłacono kwotę 1 978 585,06 zł. Nienależnie pobrane świadczenia rodzinne wraz z dodatkami podlegają zwrotowi. W 2021 roku osoby, które nienależnie pobrały ww. świadczenia dokonały ich zwrotu na kwotę 10 364,69 zł., odsetki stanowiły kwotę 69,99 zł

Świadczenia opiekuńcze - W 2021 roku GOPS wypłacił jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia się dziecka dla 25 rodzin w łącznej wysokości 25 000,00 zł.

Świadczenie rodzicielskie W 2021 roku wypłacono 189 świadczeń rodzicielskich w łącznej wysokości 176 957,00 zł.

Ubezpieczenie społeczne i zdrowotne opłacane za niektóre osoby pobierające świadczenia opiekuńcze oraz zasiłek dla opiekuna - W 2021 roku opłacono składkę na ubezpieczenie społeczne za osoby pobierające , świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy i zasiłek dla opiekuna na kwotę 128 962,00 zł. W 2021 roku opłacono składkę na ubezpieczenie zdrowotne za osoby, pobierające

świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy i zasiłek dla opiekuna za łączną kwotę 20 599,89 zł.

Fundusz alimentacyjny - W Gminie Tarnawatka ze świadczeń z funduszu alimentacyjnego korzystają 42 osoby uprawnione. W 2021 roku ogólna suma wypłaconych świadczeń z funduszu alimentacyjnego wyniosła 106 650,00 zł.

Świadczenie wychowawcze 500 + w 2021 roku wypłacano 7 455 świadczeń wychowawczych na kwotę 3 957 189,00 zł.

Program „Dobry Start” - W 2021 roku Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce wypłacił świadczenie „Dobry Start” Wypłacono 4 świadczeń w łącznej wysokości 1 200,00 zł.

W 2021 r. stypendia szkolne zostały wypłacone na łączną kwotę 49 020,00 zł, w tym z dotacji 39 216,00 zł. Wkład własny Gminy na realizację zadania wyniósł 9 804,00 zł, co stanowi 20 % całej kwoty wypłaconych świadczeń.

Bezpieczeństwo

Ochotnicze straże pożarne

Na terenie gminy Tarnawatka działa 9 jednostek OSP. OSP Tarnawatka jest włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo – Gaśniczego. Jednostki te w 2021 roku w swoich szeregach skupiały 170 członków zwyczajnych w tym 160 mężczyzn, 10 kobiet, 4 członków honorowych i 30 członków wspierających.

Przy jednostkach OSP Sumin, OSP Wieprzów, OSP Niemirówek-Kolonia, OSP Tarnawatka działają Młodzieżowe Drużyny Pożarnicze Dziewcząt i Chłopców, które w swoich szeregach skupiają 50 członków.

Zadania Gminy związane z obronnością

Podjęte działania dotyczące zadań obronnych:

- Sporządzenie Planu Szkolenia Obronnego na 2021 rok,
- Sporządzenie i przesłanie do Dyrektora WB i ZK LUW w Lublinie Ankiety na potrzeby Narodowego Kwestionariusza Pozamilitarnych Przygotowań Obronnych województwa lubelskiego 2021 r.
- Sporządzenie Planu kontroli wykonywania zadań obronnych w gminie Tarnawatka w 2021 roku,
- Aktualizacja w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków „Gminnego Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”
- Sporządzenie wykazu posiadaczy samochodów ciężarowych o ładowności pow. 3,5t, ciągników siodłowych i balastowych oraz przyczep, naczep oraz maszyn do robót ziemnych, budowlanych, drogowych oraz innych urządzeń.

Biblioteki

Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawatce posiada status instytucji kultury (wpisana do rejestru instytucji kultury) Gminna Biblioteka Publiczna z siedzibą w Tarnawatce mieści się w budynku szkoły. Dwa istniejące punkty biblioteczne mają swoją siedzibę w szkołach

- w Szkole Podstawowej w Tarnawatce
- w Szkole Podstawowej w Hucie Tarnawackiej.

Na chwilę obecną osoba na wózku inwalidzkim nie może skorzystać z usług biblioteki, ponieważ w pomieszczeniu nie ma windy, a biblioteka mieści się na drugim piętrze. Pod koniec 2022 roku biblioteka zmieni swoją siedzibę i będzie mieściła się na parterze, wtedy sytuacja osób dla których bariery architektoniczne stanowią problem ulegnie poprawie. Biblioteka nie jest wyposażona w sprzęt dla osób niepełnosprawnych. Biblioteka posiada natomiast w swoich zbiorach księgozbiór dla osób z

dysfunkcjami wzroku.

W bibliotece i dwóch punktach bibliotecznych zarejestrowano łącznie **420** czytelników.: 252 osoby uczące się, 76 osób pracujących (92 osoby – inne kategorie) Na 100 mieszkańców przypada 10,8 czytelnika. Łączna liczba odwiedzin w 2021 r. wyniosła 2 790 użytkowników

Tabela 20. Wypożyczenia książek w bibliotece i punktach bibliotecznych

placówka	Liczba wypożyczeń
Gminna Biblioteka Publiczna	6871
Punkty biblioteczne	105
razem	6976

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Tabela 21. Czytelnicy wg kategorii wiekowej zarejestrowani w bibliotece i punktach bibliotecznych

Grupa wiekowa	Liczba czytelników
Poniżej 5 lat	41
6-12 lat	139
13-15 lat	79
16-19lat	36
20-24 lata	11
25-44lat	53
45-60lat	43
powyżej 60 lat	18
razem	420

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

W roku 2021 nastąpił znaczny spadek uczniów korzystających z Gminnej Biblioteki Publicznej z uwagi na pandemię koronawirusa. Gminna Biblioteka Publiczna z racji tego, że mieści się w budynku szkoły ,to zgodnie z wytycznymi MENiN wejście do budynku szkoły ,a również biblioteki było bardzo ograniczone.

W 2021r. wydano na zakup księgozbioru 6 928 zł.

W bibliotece zatrudniona jest jedna osoba na stanowisku bibliotekarskim w pełnym wymiarze czasu pracy.

Gmina Tarnawatka pozyskała środki na budowę biblioteki w kwocie 2 000 000 zł. Pieniądze pozyskano z Rządowego Funduszu Rozwoju Inwestycji Lokalnych na realizację zadania: Przystanek na Kresach- Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawatce. Realizacja zadania przewidziana została od października 2021 r. do października 2022r.

Kultura

Na terenie gminy funkcjonują zespoły artystyczne Koła Gospodyń Wiejskich w miejscowościach Huta Tarnawacka, Tymin, Wieprzów i Tarnawatka. W Dąbrowie Tarnawackiej mieszka artysta ludowy Marian Chmiel. Zajmuje się on wyrabianiem naczyń garncarskich sposobem przekazywanym z pokolenia na

pokolenie.

W Gminie Tarnawatka funkcjonuje jedna instytucja kultury, którą jest Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawatce. Organizacyjnie w strukturach Urzędu Gminy wyodrębniono stanowisko ds. organizacji działalności kulturalnej.

W Gminie działa kilka stowarzyszeń m.in. „Wzgórze Przyjaźni”, „Zielony Domek”, czy Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Tarnawatka. Przy tej ostatniej organizacji funkcjonuje Zespół Artystyczny „TARNA-VOX”. Przy OSP Tarnawatka funkcjonuje orkiestra.

W większości miejscowości działają Koła Gospodyń Wiejskich. Gmina wspiera działalność stowarzyszeń nieodpłatnie użyczając pomieszczeń, jak również w formie pomocy organizacyjnej. Zadania te realizuje na podstawie art. 13 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz w oparciu o obowiązujący w 2021 roku „Program współpracy Gminy Tarnawatka z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego” W 2021 roku nie został ogłoszony konkurs dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego na realizację zadań publicznych. Obostrzenia wprowadzone w związku z pandemią spowodowały znaczne ograniczenie dotychczasowej działalności zarówno Biblioteki, jak i stowarzyszeń

2.5. Sfera gospodarcza

Podmioty gospodarki narodowej i tereny inwestycyjne

W 2021 roku (stan na 31.XII) w Gminie Tarnawatka zarejestrowane były 243 podmioty gospodarki narodowej. W sekcji „przemysł i budownictwo” zarejestrowane były 73 podmioty, w sekcji „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” - 2 podmioty. „Pozostałą działalność” reprezentowało 168 podmiotów. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Tarnawatka systematycznie wzrasta – w 2015 wynosiła 184, w ciągu 6 lat wzrosła o 59 jednostek. Zdecydowana większość podmiotów to małe i mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające mniej 9 osób, 4 firmy zatrudniają od 10 do 49 pracowników, a 1 przedsiębiorstwo powyżej 50 osób.

Tabela 22. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ogółem liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej (stan na koniec roku)	184	190	200	221	230	235	243
Z tego wg grup rodzajów działalności PKD							
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	4	4	4	1	1	2	2
przemysł i budownictwo	57	60	58	70	69	72	73
pozostała działalność	123	126	138	150	160	161	168
Z tego według wielkości zatrudnienia							
0 - 9	179	185	195	216	225	230	238
10 - 49	4	4	4	4	4	4	4
50 - 249	1	1	1	1	1	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W 2021 r. zarejestrowano na obszarze Gminy 24 nowe firmy, z czego 11 reprezentuje „przemysł i budownictwo”, a pozostałe 13 inny rodzaj działalności. Najwięcej nowych firm pojawiło się w gminie w 2018 r. (40), a najmniej w 2020 r. (17).

Tabela 23. Podmioty nowo zarejestrowane według sekcji PKD

okres	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ogółem	19	18	22	40	25	17	24
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	0	0	0	0	0	1	0
przemysł i budownictwo	13	10	5	21	8	8	11
pozostała działalność	6	8	17	19	17	8	13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na dzień 31.12.2021 r. Gmina posiada 183,312 ha gruntów, z czego 169,115 ha znajdują się w bezpośrednim zarządzie gminy, 4,034 ha w zarządzie jednostki budżetowej tj. 1,9443 ha oddane jest w trwały zarząd Szkole Podstawowej w Hucie Tarnawackiej i 2,09 ha Zespołowi Szkół i Przedszkola w Tarnawatce. Gmina Tarnawatka jest właścicielem 0,445 ha gruntów na których budynki lub ich części oddane są w najem oraz 5,122 ha gruntów oddanych w dzierżawę. W użytkowaniu wieczystym pozostaje 4,596 ha gruntu. Grunty gminne to w przeważającej części – 121,835 ha drogi. Gmina dysponuje 7,85 ha działek budowlanych niezabudowanych, 2,348 ha działek usługowych niezabudowanych, 7,204 ha działek zabudowanych, 1,828 ha stanowią działki z urządzeniami instalacyjnymi. 13,620 ha powierzchni nieruchomości gminnych stanowią grunty orne, 1,199 ha lasy, 4,034 ha grunty szkolne, 1,495 ha parki, 11,355 ha tereny rekreacyjne oraz 9,024 ha grunty inne.

Na terenie Gminy Tarnawatka nie zostały wyznaczone obszary rewitalizacji ani obszary Specjalnej Strefy Rewitalizacji w rozumieniu Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r. poz. 485).

Tabela 24. Inwestycje w Gminie Tarnawatka w 2021 roku

L.p.	Inwestycja	Opis	Źródła finansowania	Wartość całkowita
1	Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w ul. Szkolnej i Widokowej w miejscowości Tarnawatka i Tarnawatce-Tartak – Etap I.	W ramach robót wykonano: wykopy pod kanalizację sanitarną liniowe, podłoże pod kanały rurowe z materiałów sypkich – piasku, montaż rurociągów z rur PVC długości 364,0 m, zasypanie wykopów, studnie rewizyjne PVC, roboty towarzyszące. Wykonie robót zlecono wyspecjalizowanej firmie.. Nad prawidłowym wykonaniem zadania pełnił nadzór inwestorski inspektor nadzoru.	Środki własne – w kwocie – 126 872,64 złotych	126 872,64 zł

2	„Modernizacja/przebudowa drogi gminnej nr 111576L dojazdowej do gruntów rolnych w miejscowości Wieprzów Ordynacki, długości 636,0 m”	W ramach zadania wykonano następujące elementy: mapę do celów projektowych, dokumentację projektową, roboty budowlane: roboty ziemne, podbudowę z mieszanki związanej spoiwem hydraulicznym C3/4 gr. 20 cm, podbudowę z kruszywa łamanego gr. 20 cm, nawierzchnię z mieszanki mineralno-bitumicznej gr. 4,0 cm, roboty wykończeniowe, oznakowanie pionowe, ustawiono tablicę informacyjną. Całość robót objęta była nadzorem inwestorskim	Dotacja celowa z budżetu Wojewody Lubelskiego związana na drogi dojazdowe do gruntów rolnych – w kwocie - 100 000,00 złotych Środki własne – w kwocie - 393 301,23 złotych	493 301,23 zł
3	„Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w gminie Tarnawatka – budynek Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Tarnawatce”	W 2021 roku zrealizowano II etap realizacji inwestycji pod nazwą „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w gminie Tarnawatka”. Projekt był realizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa V „Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna”, Działanie 5.2 „Efektywność energetyczna sektora publicznego” Drugi etap obejmował prace przy budynku Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Tarnawatce. W ramach zadania wykonano następujące roboty budowlane: roboty budowlane termomodernizacyjne (ocieplenie, tynki, wymiana stolarki okiennej	RPO WL na lata 2014-2020 – w kwocie – 822 790,73 złotych Środki własne - w kwocie – 931 178,04 złotych	1 753 968,77

		i drzwiowej, remont opasek wokół budynku, zadaszenia nad wejściami, remont schodów wejściowych do 58 budynku, wymiana pokrycia dachowego), roboty instalacyjne sanitarne (wymiana pieca grzewczego, przeniesienie kotłowni), roboty instalacyjne elektryczne (oświetlenie awaryjne, wymiana opraw i żarówek, montaż instalacji fotowoltaicznej, oświetlenie zewnętrzne). Całość robót objęta była nadzorem inwestorskim.		
4	„Budowa odcinka sieci kanalizacyjnej ul. Zachodnia w miejscowości Tarnawatka-Tartak”	W ramach zadania wybudowano sieć o długości 163,00 m bieżących wraz ze studzienkami kanalizacyjnymi – 5 szt.	Środki własne – w kwocie – 14 565,77 złotych	14 565,77
5	„Przebudowa chodnika przy drodze powiatowej nr 3262L w miejscowości Niemirówek-Kolonia”	Wykonano przebudowę chodnika na długości 70,0 m. W ramach zadania wykonano nową nawierzchnię z kostki brukowej o wymiarach 10cmx20cmx6cm na podsypce cementowo-piaskowej, ustawiono nowe krawężniki i obrzeża na ławie betonowej z oporem. Część materiałów tj. kostka brukowa w ilości 150 m ² zostało przekazane przez Starostwo Powiatowe w Tomaszowie Lubelskim	Środki własne w kwocie – 6 498,67 złotych	6 498,67
6	„Budowa drogi gminnej nr 111569L w miejscowości Tarnawatka od km 1+530,00 do km 2+443,00”	Wykonano budowę drogi gminnej nr 111569L o łącznej długości 913,0 m. W ramach zadania wykonano m. in. następujące elementy: roboty ziemne, wykonanie przepustów pod koroną drogi ϕ 60 i 80 cm, wykonanie rowów wraz z umocnieniem skarp, wykonanie podbudowy z piasku stabilizowanego	Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg – 1 151 036,24 złotych Fundusz Sołecki – w kwocie – 118 238,69 złotych Środki własne – w kwocie – 730 718,91 złotych	1 999 993,84

		cementem gr. 22 cm, wykonanie podbudowy z kruszyw łamanych, warstwa dolna gr. śr. 14 cm, wykonanie podbudowy z kruszyw łamanych, warstwa górna gr. śr. 8 cm, wykonanie nawierzchni z mieszanki bitumicznej warstwa wiążąca gr. 5 cm i warstwa ścieralna gr. 4 cm, wykonanie zjazdów z kruszywa łamanego wraz przepustami i umocnieniami wlotów i wylotów, wykonanie miejsc parkingowych z betonowej kostki brukowej, wykonanie oznakowanie pionowego, wykonanie kanału technologicznego dł. 770 m, wykonanie oświetlenia ulicznego. Roboty objęte były nadzorem inwestorskim.		
7	„Budowa sieci wodociągowej oraz budowa oczyszczalni ścieków w miejscowości Huta Tarnawacka”	W ramach budowy sieci wodociągowej wykonano m. in. następujące elementy: wykonanie sieci wodociągowej długości 3,41 km, sieć uzbrojono w hydranty p. pożarowe 13 szt. oraz zasowy żel-wod. kołnierzowe 23 szt., wykonanie przyłączy do sieci wodociągowej w ilości 44 szt. W ramach zadania wykonano indywidualną biologiczną oczyszczalnię ścieków wraz z układem odprowadzającym ścieki oczyszczone – 1 szt.	Pogram Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 – w kwocie 334 257,00 złotych Fundusz Sołecki – w kwocie – 10 000,00 złotych Środki własne - w kwocie – 524 030,83 złotych	868 287,83
8	„Przystanek na Kresach – Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawatce”	W 2021 roku wykonano następujące roboty: część robót budowlanych: roboty rozbiórkowe, roboty ziemne, fundamenty i ściany fundamentowe, ściany i elementy konstrukcyjne, stropy i ścianki działowe, więźba dachowa i pokrycie dachowe, część robót	Rządowy Fundusz Inwestycji lokalnych – w kwocie – 573 409,60 złotych	573 409,60

		sanitarnych: instalacja c.o., wodociągowa i kanalizacji sanitarnej		
9	„Budowa placu zabaw integracyjno-rekreacyjnego dla dzieci, młodzieży i osób starszych w Tarnawatce-Tartak”	W 2021 roku w ramach zadania zakupiono mapę zasadniczą w celu wykonania projektu, zlecono wykonanie ogrodzenia oraz wykonano przygotowanie terenu pod plac zabaw (mulczowanie, plantowanie terenu). Zlecono również wykonanie podziału działek w celu wyznaczenia i wskazania działki przeznaczonej na inwestycję.	Fundusz Sołecki – w kwocie 43 987,60 złotych	43 987,60
10	"Budowa placu zabaw przy budynku wiejskim w miejscowości Kunówka"	W ramach zadania wykonano plac zabaw składający się z zestawu zabawowego, huśtawki typu wałka, bujaka, ławeczki i kosza na śmieci. Zadanie obejmowało także montaż urządzeń.	Fundusz Sołecki – w kwocie – 10 000,15 złotych	10 000,15

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Rolnictwo

Według danych Narodowego Spisu Rolnego z 2020 r., na terenie Gminy Tarnawatka funkcjonują 474 gospodarstwa rolne, w tym:

- do 1 ha włącznie – 9 gospodarstw
- od 1 do 5 ha - 272 gospodarstwa
- od 5 do 10 ha - 112 gospodarstw
- od 10 do 15 ha – 39 gospodarstw
- 15 i więcej ha - 42 gospodarstwa.

Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w gminie wynosiła 7.62 ha.

Tabela 25. Użytkowanie gruntów w gminie

gospodarstwa rolne ogółem; grunty ogółem	3 612,35 ha
gospodarstwa rolne ogółem; użytki rolne ogółem	3 170,36 ha
gospodarstwa rolne ogółem; użytki rolne w dobrej kulturze	3 095,22 ha
gospodarstwa rolne ogółem; pod zasiewami	2 369,06 ha
gospodarstwa rolne ogółem; grunty ugorowane	113,99 ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W **72** gospodarstwach indywidualnych produkcja rolnicza przeznaczona była wyłącznie lub niemal wyłącznie na samozaopatrzenie, a w **391** końcowa produkcja rolnicza była przeznaczona na sprzedaż. W gospodarstwach rolnych pracowało ogółem **988 osób**, w tym **571** mężczyzn i **417** kobiet.

Tabela 26. Pogłowie zwierząt gospodarskich w gospodarstwach rolnych na terenie gminy

Zwierzęta gospodarskie	Pogłowie (liczba) w 2020 r.
bydło ogółem	575
trzoda chlewna (świnie) ogółem	472
drób ogółem	3135

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Ogólna powierzchnia zasiewów wyniosła 2 369,06 ha, z czego najwięcej (73%) zajmowały zboża, na 2,3% posadzono ziemniaki, na 3,1% powierzchni upraw buraki cukrowe, na 7,3% rzepak i rzepik, a 0,9% upraw zajęły warzywa gruntowe.

Tabela 27. Powierzchnia zasiewów wybranych upraw

gospodarstwa rolne ogółem; ogółem	2 369,06 ha
zboża razem	1 739,19 ha
ziemniaki	53,54 ha
buraki cukrowe	72,78 ha
rzepak i rzepik razem	172,35 ha
warzywa gruntowe	21,62 ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Pomoc publiczna w rolnictwie z tytułu zwrotu podatku akcyzowego zawartego w cenie oleju napędowego wykorzystywanego do produkcji rolnej dla producentów rolnych posiadających gospodarstwa rolne na terenie gminy Tarnawatka w roku 2021 wyniosła **316 256,07 zł** – (561 wniosków). Złożono 237 wniosków o wydanie zaświadczeń dotyczących: -

- powierzchni gospodarstwa rolnego,
- dochodowości z gospodarstwa rolnego,
- niezaleganiu w podatkach.

Bezrobocie i rynek pracy

W 2021 r. według danych GUS, na terenie gminy Tarnawatka pracowało 178 osób (46 osób na 1 000 ludności ogółem, a 74,6 na 1 000 osób w wieku produkcyjnym). Dane od 2000 r. dotyczą podmiotów gospodarki narodowej o liczbie pracujących 10 i więcej osób oraz jednostek sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących. Dane nie obejmują pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w fundacjach,

stowarzyszeniach i innych organizacjach społecznych.

Tabela 28. Pracujący w gminie Tarnawatka w 2021 r.

Pracujący ogółem	168	198	187	181	185	178
Pracujący na 1000 ludności ogółem	42	50	47	46	48	46
Pracujący na 1000 ludności w wieku produkcyjnym	68,0	80,7	76,9	75,0	76,8	74,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W ostatnim dniu grudnia 2021 r. 134 mieszkańców Gminy Tarnawatka było zarejestrowanych jako osoby bezrobotne w powiatowym urzędzie pracy. Większość (53%) stanowiły kobiety. 6 osób pobierało zasiłek dla bezrobotnych, taka sama liczba została zwolniona z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Długotrwale bezrobotni stanowili prawie 1/3 zarejestrowanych (32,1%).

Tabela 29. Liczba bezrobotnych – Gmina Tarnawatka na tle pozostałych gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego (stan na 31.XII.2021 r.)

Powiat / Gmina	Liczba bezrobotnych		Uprawnieni do zasiłku	Bezrobotni zwolnieni z przyczyn dot. zakładu pracy	Długotrwale bezrobotni (pow. 24 m.)
	Ogółem	Kobiety			
powiat tomaszowski	2228	1190	153	79	748
Bełżec	95	57	12	4	26
Jarczów	79	48	5	1	27
Krynice	62	29	2	0	21
Rachanie	162	80	6	3	57
Susiec	177	94	7	4	56
Tarnawatka	134	71	6	6	43
Telatyn	101	66	7	3	36
Tomaszów Lubelski	282	154	26	18	83
Ulhówek	198	99	7	6	88

Źródło: dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie

Spośród wszystkich zarejestrowanych mieszkańców Gminy Tarnawatka 31,3% to osoby do 30 roku życia, z czego 60,5% stanowiły osoby, które nie ukończyły 25 lat. Co trzeci bezrobotny mieszkaniec Gminy jest osobą po 50 roku życia. Osoby takie znajdują się mniej korzystnej sytuacji na rynku pracy z uwagi na często nieaktualne kwalifikacje, ale również niechęć części pracodawców do zatrudniania osób ze starszych grup wiekowych.

Tabela 30. Wybrane kategorie bezrobotnych w gminie Tarnawatka

Kategoria bezrobotnych	2016	2017	2018	2019	2020	2021
powyżej 50 roku życia	47	43	42	35	40	44
do 30 roku życia	75	46	48	36	50	42
do 25 roku życia	39	22	23	15	29	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Infrastruktura transportowa i komunikacyjna

Przez teren Gminy Tarnawatka przebiega droga krajowa nr 17 na długości ok. **9,0 km**, droga wojewódzka nr 850 na długości ok. **3,9 km**, oraz siedem odcinków dróg powiatowych o łącznej długości ok. **36,3 km**.

Wg stanu na 31.12.2021 r. długość dróg gminnych wynosiła **56,50 km**. W tym odcinki utwardzone stanowią długość **34,08 km**, a nieutwardzone **22,42 km**. Ponadto w gminie znajduje się wiele dróg wewnętrznych (nieposiadających kategorii drogi publicznej), z których nawierzchnię bitumiczną posiadają odcinki o łącznej długości **4,52 km**.

Długość ścieżek rowerowych wg stanu na 31.12.2021 r. wynosiła **3,202 km** i nie zmieniła się od 2018 r. Długość chodników (przy drogach gminnych) wg stanu na 31.12.2021 r. wynosiła **3,245 km** i nie zmieniła się od 2018 r.

W 2021 r. zadania realizowane w infrastrukturze drogowej obejmowały przebudowę następujących dróg gminnych: 1. Budowa drogi gminnej nr 111569L od km 1+530 do km 2+443 w miejscowości Tarnawatka, długości 0,913 km. Całość poniesionych w 2021 roku kosztów to: 1.999.993,84 2. Przebudowa drogi gminnej nr 111576L dojazdowej do gruntów rolnych w miejscowości Wieprzów Ordynacki, długości 636,0 m. Koszty poniesione w 2021 roku to kwota 493.301,23 zł. Ponadto na bieżące remonty dróg gminnych wydano w 2021 roku kwotę w wysokości: 77 367,29 zł.

Na terenie gminy w 2021 roku funkcjonowało **27** czynnych przystanków autobusowych.

Gospodarka wodno-ściekowa i infrastruktura gazowa

Procentowe pokrycie gminy w : sieć wodociągową wynosi **99%** sieć gazową wynosi **10%** sieć kanalizacyjną wynosi **68%**. znajdują się cztery ujęcia wodociągowe oraz 4 zbiorcze oczyszczalnie ścieków. Ujęcia wodociągowe zaopatrują one w wodę 1029 gospodarstw co stanowi prawie 100% ich ogólnej liczby. Przebiegają dwie sieci gazowe wysokoprężne. Stwarza to warunki do budowy stacji redukcyjnej i sieci rozdzielczych.

Długość eksploatowanej sieci wodociągowej (rozdzielczej i przesyłowej) na terenie gminy w 2020 roku wynosiła **59,9 km**, a w 2021 r. – **62,2 km**. Zużycie wody z wodociągów w przeliczeniu na 1 mieszkańca gminy wynosiło w 2015 r. 22,7m³, a w 2021 **24m³**.

Długość eksploatowanej sieci kanalizacyjnej na terenie gminy w 2020 roku wynosiła **24,79 km**, a w **2021r. – 25,15 km**.

W 2020 r. siecią instalację gazową posiadało 79 mieszkań na terenie Gminy Tarnawatka (wzrost o 5 mieszkań w stosunku do 2015 r.). Do sieci wodociągowej podłączonych było 1 179 mieszkań (wzrost o 12 mieszkań w stosunku do 2015 r.). W ujęciu procentowym, 2015 roku 5,8% mieszkań znajdujących się na terenie gminy posiadało instalację gazową, natomiast w 2020 r. wskaźnik ten wzrósł do 6,1%. Jeśli chodzi o sieć wodociągową, to w 2015 r. podłączone do niej było 91,2% mieszkań, a w 2020 – 91,3%.

Tabela 31. Mieszkania wyposażone w instalacje gazowe, wodociągowe i kanalizacyjne w Gminie Tarnawatka

instalacja	2015 r	2016 r	2017 r	2018 r	2019 r	2020 r
gaz sieciowy	74	74	74	76	78	79
wodociąg	1167	1171	1175	1179	1183	1179
kanalizacja sanitarna (sieć)	506	515	518	522	528	530
przydomowe oczyszczalnie ścieków	131	133	133	134	134	136

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS oraz danych z Referatu Gospodarki Komunalnej

Gospodarka wodno-ściekowa pod względem finansowym i egzekucyjnym w roku 2021 wraz z wywozem nieczystości ciekłych i osadu z przydomowych oczyszczalni przedstawiała się następująco:

Tabela 32. Gospodarka wodno-ściekowa Gminy Tarnawatka w 2021 r.

Rodzaj należności	Należności	Dochody	Pobrane odsetki	Należności
Woda	329 836,14	313 697,95	1 228,35	16 724,54
Ścieki -kanalizacja	251 843,85	235 967,51	1 060,29	16 026,07
Opłata stała	36 231,06	34 414,82	152,77	2 478,70
Wywóz nieczystości	9 108,00	8 395,20	8,58	64,80
Wywóz osadu	6 065,28	5 365,44	8,04	116,64

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Gospodarka odpadami

Nowym systemem gospodarowania odpadami komunalnymi na terenie Gminy Tarnawatka zostały objęte od 1 lipca 2013 r. nieruchomości zamieszkałe przez mieszkańców. Pozostałe nieruchomości niezamieszkałe, w tym miejsca prowadzenia działalności gospodarczej oraz budynki użyteczności publicznej są zobowiązane do posiadania umowy na odbiór odpadów z firmą wpisaną do Rejestru Działalności Regulowanej.

Od dnia 1 stycznia 2012 r. podstawą prowadzenia działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości stał się wpis do rejestru działalności regulowanej prowadzonego przez gminę. Wpis do rejestru zastąpił zezwolenie na odbieranie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości na terenie danej gminy W 2021 r. do wskazanego rejestru wpisanych było 7 firm zajmujących się odbiorem odpadów komunalnych.

Na terenie Gminy Tarnawatka odpady komunalne powstają głównie w gospodarstwach domowych,

a także na terenach nieruchomości niezamieszkałych (obiekty użyteczności publicznej oraz działalności gospodarczej). Ponadto, odpady powstają także na terenach otwartych (odpady z koszy ulicznych, zmiotki, odpady z zieleni publicznej). W wyniku zorganizowanego przetargu odbieraniem i zagospodarowaniem odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości zamieszkałych na terenie gminy Tarnawatka zajmowało się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Tyszowcach.

Na terenie gminy Tarnawatka wprowadzony został następujący system zbiórki odpadów komunalnych:

- pojemnikowy dla odpadów zmieszanych,
- workowy dla odpadów segregowanych.
- Na odpady zebrane selektywnie przeznaczone są worki o następującej kolorystyce:
- niebieski – papier i tektura,
- biały – szkło białe,
- zielony – szkło kolorowe,
- żółty – tworzywa sztuczne, opakowania wielomateriałowe, metale,
- brązowy – bioodpady
- szary – popiół.

Bezpośrednio z nieruchomości zamieszkałych odbierane są następujące rodzaje odpadów komunalnych:

- niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne,
- szkło z podziałem na szkło kolorowe i bezbarwne,
- papier i tektura,
- metale, - tworzywa sztuczne i opakowania wielomateriałowe,
- zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny,
- meble i inne odpady wielkogabarytowe,
- popiół,
- zużyte opony,
- przeterminowane leki i chemikalia,
- odpady budowlane i rozbiórkowe,
- zużyte baterie i akumulatory,
- bioodpady,
- odpady niebezpieczne,
- odpady niekwalifikujące się do odpadów medycznych powstałe w gospodarstwie domowym w wyniku przyjmowania produktów leczniczych w formie iniekcji i prowadzenia monitoringu poziomu substancji we krwi, w szczególności igły i strzykawki,
- odpady tekstyliów i odzieży.

Odbiór odpadów komunalnych odbywał się z niżej wymienioną częstotliwością:

- zmieszane odpady komunalne – w okresie od kwietnia do października jeden raz na dwa tygodnie, w okresie od listopada do marca jeden raz w miesiącu,
- zebrane selektywnie odpady w workach – raz na miesiąc,
- popiół - w sezonie grzewczym (w miesiącach od października do kwietnia) – raz na miesiąc,
- odpady problematyczne (zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, meble i odpady wielkogabarytowe, opony itp.) - w miesiącu marcu i listopadzie.

Właściciele nieruchomości zamieszkałych obowiązani są ponosić na rzecz gminy, na której położone są ich nieruchomości, opłatę za gospodarowanie odpadami komunalnymi. Opłata ta w gminie Tarnawatka stanowi iloczyn liczby mieszkańców zamieszkujących daną nieruchomość oraz stawki opłaty ustalonej przez Radę Gminy. Stawki te są zróżnicowane w zależności od liczby mieszkańców zamieszkujących nieruchomość.

W oparciu o złożone przez właścicieli nieruchomości zamieszkałych deklaracje łączna wysokość przypisu z tytułu opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi w 2021 r. wyniosła **534 012,00 zł**. Do budżetu gminy wpłynęło **534 598,65 zł** (w tym: zaległości – **77 225,67 zł** oraz bieżące należności –

457 372,98 zł). Reszta należności podlega ściągnięciu w trybie egzekucyjnym.

Zgodnie z zapisami uchwał Sejmiku Województwa Lubelskiego gmina Tarnawatka została przypisana do Regionu Południowego gospodarki odpadami komunalnymi w województwie lubelskim. W naszym regionie instalacją komunalną do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych i wydzielenia ze zmieszanych odpadów komunalnych frakcji nadających się w całości lub w części do odzysku jest Zakład Zagospodarowania Odpadów w Łaskowie oraz Zakład Zagospodarowania Odpadów w Korczowie. Instalacją do przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów oraz wytwarzania z nich produktów o właściwościach nawozowych lub środków wspomagających uprawę roślin jest Zakład Zagospodarowania Odpadów w Korczowie. Instalacjami do składowania odpadów powstających w procesie mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych jest Zakład Zagospodarowania Odpadów w Łaskowie oraz Zakład Zagospodarowania Odpadów w Korczowie.

Mieszkańcy gminy zagospodarowali część odpadów komunalnych we własnym zakresie, np.: 9. papier, tekturę i drewno, w tym opakowania z drewna – jako paliwo, 10. odpady kuchenne ulegające biodegradacji – w przydomowych kompostownikach i do karmienia zwierząt, 11. popiół – do utwardzania i wyrównywania nawierzchni

Osiągnięty poziom ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania wyniósł w 2021 r. - 0% przy dopuszczalnym maksymalnym poziomie 35% (wymagany poziom został osiągnięty). Osiągnięty poziom recyklingu, przygotowania do ponownego użycia następujących frakcji odpadów komunalnych: papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła wyniósł w 2021 r. - 53,98% przy minimalnym poziomie 50% (wymagany poziom został osiągnięty).

Infrastruktura telekomunikacyjna

Procentowe pokrycie gminy w sieć telefoniczną wynosi **90%** Przez teren gminy przebiega linia światłowodowa Lublin-Jarosław.

Działania gmin, które mogą zwiększyć konkurencyjność w zakresie oferowania dostępu do internetu na rynku lokalnym, są często zbieżne z tymi działaniami, które polepszają warunki inwestycyjne. Dotyczy to więc przede wszystkim:

- Zwiększania zakresu udostępnianych informacji, które mogą być wykorzystywane do planowania budowy sieci;
- Dbania o efektywność procesu wydawania decyzji i uzgodnień;
- Obniżania opłat i podatków lokalnych;
- Udostępniania infrastruktury technicznej i kanałów technologicznych na potrzeby budowy infrastruktury telekomunikacyjnej;
- Utrzymywanie kontaktów z operatorami oraz promowanie inwestycji i korzystania z Internetu na terenie gminy.
- Warto zwrócić uwagę, że aby rozwinęła się konkurencja należy w szczególności zadbać o:
- Maksymalne upublicznianie informacji i procedur (udostępnianie w PIT i na stronach urzędu, a nie tylko wydawanie na wniosek);
- Równe traktowanie przedsiębiorców telekomunikacyjnych, którzy chcą prowadzić inwestycje na terenie gminy;
- Budowanie własnej infrastruktury telekomunikacyjnej.

Szczególnie ostatnie działanie przyspiesza możliwość pojawienia się w gminie nowych operatorów. Przedsiębiorcy telekomunikacyjni, mogący skorzystać z węzłów, kanalizacji oraz ciemnych włókien JST nie muszą prowadzić często wieloletnich inwestycji związanych z budową własnego światłowodu, choćby w pasie drogowym lub na podbudowie słupowej (co jest związane z długotrwałym procesem

projektowania oraz pozyskiwania zgód, w tym z osobami fizycznymi). Budowa infrastruktury telekomunikacyjnej dodatkowo umożliwia oferowanie usług dostępu do Internetu mieszkańcom.

Powyższe kwestie były przedmiotem ogólnopolskiego badania gmin realizowanego dla Urzędu Komunikacji Elektronicznej w 2021 r. Projekt był współfinansowany przez Unię Europejską. Raport pt. „Analiza w zakresie działalności gmin w obszarze telekomunikacji” zawiera podsumowanie tych badań.

Tabela 33. Ocena aktywności w obszarze telekomunikacyjnej gmin

Gmina	Wysokość opłat i podatków(max 275 punktów)	Posiadane zasoby i ich udostępnianie (max 630 punktów)	Organizacja procesów wewnętrznych(max 400 punktów)	Ograniczenia(max 275 punktów)	Działalność telekomunikacyjna(max 400 punktów)	Promowanie społeczeństwa informacyjnego(max 180 punktów)	Suma punktów	Miejsce w rankingu gmin
Bełżec	59	105	230	50	210	40	694	349
Jarczów	88	95	75	120	140	20	538	811
Krynice	88	45	115	120	160	140	668	415
Rachanie	200	35	255	0	160	60	710	311
Susiec	59	75	140	120	140	100	634	496
Tarnawatka	9	125	190	120	130	180	754	249
Telatyn	38	210	100	120	140	140	748	263
Tomaszów Lubelski	125	160	190	120	30	40	665	417

Źródło: Raport „Analiza działalności gmin w obszarze telekomunikacji”

Spośród gmin grupy porównawczej które wzięły udział w badaniu (w raporcie brak danych dla gminy Ulhówek), Tarnawatka uzyskała najwyższą liczbę punktów ogółem (754). Szczególnie wysoka na tle pozostałych gmin grupy porównawczej nota punktowa gminy dotyczyła obszaru „Promowanie społeczeństwa informacyjnego – 180 punktów). W ogólnopolskim rankingu gmin Tarnawatka zajęła 249 pozycję – jest to najwyższa pozycja spośród gmin grupy porównawczej.

2.6.Potencjał instytucjonalny i sytuacja finansowa Gminy Tarnawatka

Urząd Gminy Tarnawatka wykonuje zadania mające na celu realizację spoczywających na gminie zadań własnych, zadań zleconych, zadań wykonywanych na podstawie porozumienia z organami administracji rządowej (zadań zleconych), zadań publicznych powierzonych gminie w drodze zawartych porozumień. Zgodnie z obowiązującym Regulaminem Organizacyjnym struktura Urzędu Gminy Tarnawatka ma charakter mieszany. Utworzone zostały zarówno referaty jak i samodzielne stanowiska pracy.

Organem wykonawczym jest Wójt. Jego kadencja trwa 5 lat. Wójt wykonuje uchwały Rady Gminy i zadania określone przepisami prawa. Do zadań Wójta należy w szczególności: wykonywanie uchwał rady gminy, opracowywanie strategii, programów rozwoju, gospodarowanie mieniem komunalnym, wykonywanie budżetu oraz inne zadania wskazane przez przepisy prawa.

Rada Gminy Tarnawatka składa się z 15 radnych. Rada Gminy jest organem stanowiącym i kontrolnym wybieranym na pięcioletnią kadencję. Do właściwości Rady Gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy. Są to m.in.: uchwalanie statutu gminy, uchwalanie budżetu gminy, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, podejmowanie uchwał w sprawach podatków i opłat w granicach określonych w odrębnych ustawach. Rada obraduje na sesjach zwołanych przez Przewodniczącą Rady. Termin sesji, jej miejsce i porządek obrad podaje się do wiadomości mieszkańców.

Sytuacja finansowa Gminy

odstawą gospodarki finansowej jednostek samorządu terytorialnego jest budżet i Wieloletnia Prognoza Finansowa, uchwalane corocznie przez Radę Gminy i opiniowane przez Regionalną Izbę Obrachunkową.

Rada Gminy w Tarnawatce w dniu 28 stycznia 2021 roku, uchwałą nr XVII/130/2021 uchwaliła budżet gminy na 2021 rok:

- dochody w wysokości: 20 496 582, 50 zł
- wydatki w wysokości: 23 389 108, 38 zł
- przychody w wysokości: 4 000 000, 00 zł
- rozchody w wysokości: 1 107 474, 12 zł (spłata planowanych rat pożyczek i kredytów)

W toku realizacji budżetu dokonywano zmiany w planie budżetu, zarówno po stronie dochodów jak i wydatków. W ich wyniku, plan budżetu gminy na dzień 31 grudnia 2021 roku przedstawia się następująco:

- dochody – kwota 23 849 570, 63 zł
- wydatki – kwota 23 718 020, 63 zł
- przychody – kwota 3 375 924, 12 zł

- rozchody – kwota 3 507 474, 12 zł

I Dochody budżetu Gminy

W 2021 roku zrealizowano dochody budżetowe w łącznej kwocie **23 594 535, 89 zł**, co stanowi **98, 93 %** wykonania w stosunku do planu. Poziom wykonania jest zgodny z założeniami.

Tabela 34. Struktura Wykonania dochodów ze względu na ich rodzaj

Dochody/rodzaj/	Plan	Wykonanie	% wykonania
dochody bieżące	19 009 353, 45	18 952 621, 12	99.7%
dochody majątkowe	4 840 217, 18	18 952 621, 12	95,9%
w tym dochody ze sprzedaży majątku	282 871, 12	277 872, 75	98,23%
Razem:	23 849 570, 63	23 594 535, 89	98,93%

Źródło: Sprawozdanie z wykonania budżetu - Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 17/2021 Wójta Gminy Tarnawatka z dnia 27 kwietnia 2022 roku

Analizując powyższą tabelę można stwierdzić, iż w 2021 roku dochody bieżące, jak i dochody majątkowe osiągnięto zgodnie z założeniami.

Szczegółowa realizacja dochodów :

I Dochody bieżące Gminy Tarnawatka

w 2021 r. wyniosły:

Plan:: 19 009 353, 45 zł

Wykonanie: 18 952 621, 12 (99, 70% planu)

Szczegółowy podział dochodów bieżących:

1. Porozumienia z JST :

Plan: 1 000, 00 zł

Wykonanie: 1 000, 00 zł (100, 00 % planu)

Dział 754 „Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa”

- Plan: 1 000, 00 zł
- Wykonanie: 1 000, 00 zł (100, 00 % planu)

2. Zadania własne Gminy:

Plan: 12 577 473, 43 zł

Wykonanie: 12 578 122, 06 zł (100, 01 % planu)

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”

- Plan: 2 596, 07 zł
- Wykonanie: 2 596, 07 zł (100, 00 % planu)

Dział 400 „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę”

- Plan: 333 760, 00 zł
- Wykonanie: 328 899, 42 zł tj. 98, 54 % planu

Dział 600 „Transport i łączność”

- Plan: 2 048, 00 zł
- Wykonanie 0, 00 zł tj. 0, 00 % planu

Dział 700 „Gospodarka mieszkaniowa”

- Plan: 59 003, 97 zł
- Wykonanie: 57 159, 85 zł tj. 96, 87 % planu

Dział 750 „Administracja publiczna”

- Plan: 12 254, 20 zł
- Wykonanie: 12 998, 68 zł tj. 106, 08 % planu

Dział 754 „Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa”

- Plan: 6 607, 62 zł
- Wykonanie 6 607, 62 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 756 „Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem”

- Plan: 3 033 772, 48 zł
- Wykonanie: 3 100 496, 29 zł tj. 102, 20 % planu

Dział 758 – „Różne rozliczenia”

- Plan: 7 488 122, 25 zł
- Wykonanie: 7 488 103, 29 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 801 – „Oświata i wychowanie”

- Plan: 254 818, 79 zł
- Wykonanie: 255 535, 47 zł tj. 100, 28 % planu

Dział 851 „Ochrona zdrowia”

- Plan: 36 726, 66 zł
- Wykonanie: 36 726, 66 zł (tj. 100, 00 %)

Dział 852 „Pomoc społeczna”

- Plan: 458 212, 10 zł
- Wykonanie: 438 354, 51 zł (tj. 95, 67 %)

Dział 854 – „Edukacyjna opieka wychowawcza”

- Plan: 62 919, 00 zł
- Wykonanie: 32 504, 00 zł tj. 51, 66 % planu

Dział 855 „Rodzina”

- Plan: 28 578, 29 zł
- Wykonanie: 27 564, 53 zł tj. 96, 45 % planu

Dział 900 „Gospodarka komunalna i ochrona środowiska”

- Plan: 795 054, 00 zł
- Wykonanie: 788 625, 44 zł tj. 99, 19 % planu

3. Zadania na programy, projekty finansowane z udziałem środków, o których mowa art. 5 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy

Plan: 20 816, 14 zł

Wykonanie: 20 816, 14 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 801 – „Oświata i wychowanie”

- Plan: 20 816, 14 zł
- Wykonanie: 20 816, 14 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”

- Plan: 322 581, 19 zł
- Wykonanie: 322 581, 19 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 750 „Administracja publiczna

- Plan: 62 785, 65 zł
- Wykonanie: 61 545, 99 zł tj. 98, 03 % planu

Dział 751 „Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa”

- Plan: 856, 00 zł
- Wykonanie: 856, 00 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 801 „Oświata i wychowanie”

- Plan: 29 461, 04 zł

- Wykonanie: 29 068, 23 zł tj. 98, 67 % planu
Dział 852 „Pomoc społeczna”
- Plan : 87 874, 00 zł
- Wykonanie : 84 552, 50 zł tj. 96, 22 % planu
Dział 855 „Rodzina”
- Plan: 5 906 506, 00 zł
- Wykonanie: 5 854 079, 01 zł tj. 99, 11 % planu

II Dochody majątkowe Gminy wyniosły:

Plan: 4 840 217, 18 Zł

Wykonanie: 4 641 914, 77 Zł TJ. 95, 90 % planu

1. Porozumienia z JST

Plan: 100 000, 00 zł

Wykonanie: 100 000, 00 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 600 „Transport i łączność”

- Plan: 100 000, 00 zł
- Wykonanie: 100 000, 00 zł tj. 100, 00 % planu

2. Zadania własne Gminy

Plan: 3 883 070, 82 zł

Wykonanie: 3 877 575, 19 zł tj. 99, 86 % planu

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”

- Plan: 2 000, 00 zł
- Wykonanie : 1 851, 84 zł tj. 92, 59 % planu
- **Dział 600 „Transport i łączność”**
- Plan: 1 156 512, 24 zł
- Wykonanie : 1 158 560, 24 zł tj. 100, 18 % planu

Dział 700 „Gospodarka mieszkaniowa”

- Plan: 261 295, 12 zł
- Wykonanie: 253 899, 65 zł tj. 97, 17 % planu

Dział 754 „Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa”

- Plan: 16 700, 00 zł
- Wykonanie: 16 700, 00 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 758 „Różne rozliczenia”

- Plan: 2 446 563, 46 zł
- Wykonanie: 2 446 563, 46 zł tj. 100, 00 % planu

3. Zadania na programy, projekty finansowane z udziałem środków, o których mowa art. 5 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy

Plan: 857 146, 36 zł

Wykonanie: 664 339, 58 zł tj. 77, 51 % planu

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”

- Plan: 3 863, 00 zł
- Wykonanie : 3 863, 00 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 801 „Szkoły podstawowe”

- Plan: 853 283, 36 zł
- Wykonanie: 660 476, 58 zł (tj. 77, 40 %)

Wydatki

Tabela 35. Struktura wykonania wydatków Gminy Tarnawatka w 2021 roku

wyszczególnienie	plan	wykonanie za 2021 rok	% wykonania
Wydatki bieżące, w tym:	18 096 377, 76	17 322 529, 13	95, 72 %
wynagrodzenia i składki od wynagrodzeń	7 646 166, 61	7 499 697, 35	98, 08 %
wydatki związane z realizacją zadań statutowych	3 829 203, 78	3 343 541, 14	87, 32 %
dotacje na zadania bieżące	97 013, 64	89 941, 27	92, 71 %
świadczenia na rzecz osób fizycznych	6 453 993, 73	6 329 675, 80	98, 07 %
obsługa długu publicznego/j.s.t./	70 000, 00	59 673, 57	85, 25 %
Wydatki majątkowe;	5 621 642, 87	5 610 624, 53	99, 80 %
wydatki inwestycyjne i zakupy inwestycyjne:	5 621 642, 87	5 610 624, 53	99, 80 %
W tym : Wydatki na programy finansowane z udziałem środków, o których mowa w art. 5 ust. 1 pkt 2,3	1 003 862, 75	1 003 862, 72	100, 00%
Ogółem:	23 718 020, 63	22 933 153, 66	96, 69 %

Źródło: Sprawozdanie z wykonania budżetu - Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 17/2021 Wójta Gminy Tarnawatka z dnia 27 kwietnia 2022 roku

Wydatki Gminy Tarnawatka w 2021 r. wg Działów klasyfikacji budżetowej:

1. Porozumienia z JST

Dział 600 „Transport i łączność” - 637 408, 91 zł. TJ. 99, 75 % planu

Przebudowa chodników przy drodze powiatowej

Dział 900 „Gospodarka komunalna i ochrona środowiska” - 1 800, 00 zł tj. 100, 00% planu

Schroniska dla zwierząt – pomoc w utrzymaniu

2. Zadania własne

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo” - 174 200, 07 zł tj. 94, 24 % planu

Opłacenie obowiązkowej składki na rzecz Izby Rolniczych

Budowa Infrastruktury wodociągowej i sanitacyjnej wsi

Dział 400 „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę” -352 638, 60 zł tj. 95, 43 % planu

Dostarczanie wody

Zadania statutowe

Dział 600 „Transport i łączność” - 2 604 698, 19 zł tj. 99, 31 % planu

Budowy, remonty, rozbudowy i modernizacje dróg gminnych

Dział 700 „Gospodarka mieszkaniowa” - 26 600, 32 zł tj. 97, 80 % planu

Utrzymanie nieruchomości

Dział 710 „Działalność usługowa” - 40 032, 27 zł tj. 98, 40 % planu

Opracowanie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania oraz planu Zagospodarowania przestrzennego

Utrzymanie cmentarzy

Dział 750 „Administracja publiczna” - 2 224 992, 25 zł tj. 96, 92 % planu

Bieżące utrzymanie i obsługa placówek działających w ramach samorządu terytorialnego Gminy

Dział 754 „Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa” - 64 939, 47 zł tj. 79, 30 % planu

Utrzymanie OSP w Gminie

Dział 757 „Obsługa długu publicznego” - 59 673, 57 zł tj. 85, 25 % planu

Obsługa papierów wartościowych, kredytów i pożyczek jednostek samorządu terytorialnego

Dział 801 „Oświata i wychowanie” - 7 340 398, 67 zł tj. 97, 94 % planu

Utrzymanie gminnych placówek oświatowych

Dział 851 „Ochrona zdrowia” - 58 447, 24 zł tj. 64, 12 % planu

Bieżąca działalność

Dział 852 „Pomoc społeczna” - 907 852, 63 zł tj. 90, 99 % planu

Bieżąca działalność

Dział 854 „Edukacyjna opieka wychowawcza” - 173 049, 03 zł tj. 79, 47 % planu

Utrzymanie świetlic szkolnych, pomoc materialna dla uczniów

Dział 855 – „Rodzina” - 38 566, 71 zł tj. 67, 72 % planu

Wspieranie rodzin, w tym rodzin zastępczych, wypłata świadczeń

Dział 900 „Gospodarka komunalna i ochrona środowiska” - 1 058 647, 19 zł tj. 96, 97% planu

Gospodarka ściekowa, odpadami, ochrona powietrza, oświetlenie, inne

Dział 921 „Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego” - 761 692, 02 zł tj. 96, 16 % planu

Utrzymanie instytucji kultury, pozostałą działalność

Dział 926 „Kultura fizyczna” - 54 833, 60 zł. tj. 99, 66 %

Budowa placów zabaw

Zadania z zakresu administracji rządowej i inne zlecone gminie ustawami:

- **plan 6 410 063, 88 zł,**
- **wykonanie 6 352 682, 92 zł tj. 99, 10 % planu**

Stopień zaawansowania realizacji programów wieloletnich

Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka Nr XVII/129/2021 z dnia 28 stycznia 2021 roku w sprawie wieloletniej prognozy finansowej z późniejszymi zmianami przyjęto wykaz przedsięwzięć, na które składa się osiem przedsięwzięć, realizowanych i planowanych przez Gminę Tarnawatka w latach 2019-2022:

- zmiana planu zagospodarowania przestrzennego
- termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w gminie Tarnawatka
- budowa sieci wodociągowej oraz budowa oczyszczalni ścieków w miejscowości huta tarnawacka
- budowa drogi gminnej nr 111569I w miejscowości Tarnawatka
- przystanek na kresach - gminna biblioteka publiczna w Tarnawatce
- rozbudowa drogi gminnej nr 127563I w miejscowości Niemirówek kolonia
- budowa placu zabaw integracyjno–rekreacyjnego dla dzieci, młodzieży i osób starszych w miejscowości Tarnawatka-tartak
- projekt odbudowy zbiornika małej retencji w miejscowości Wieprzów

3. Analiza mocnych i słabych stron - analiza SWOT Gminy Tarnawatka

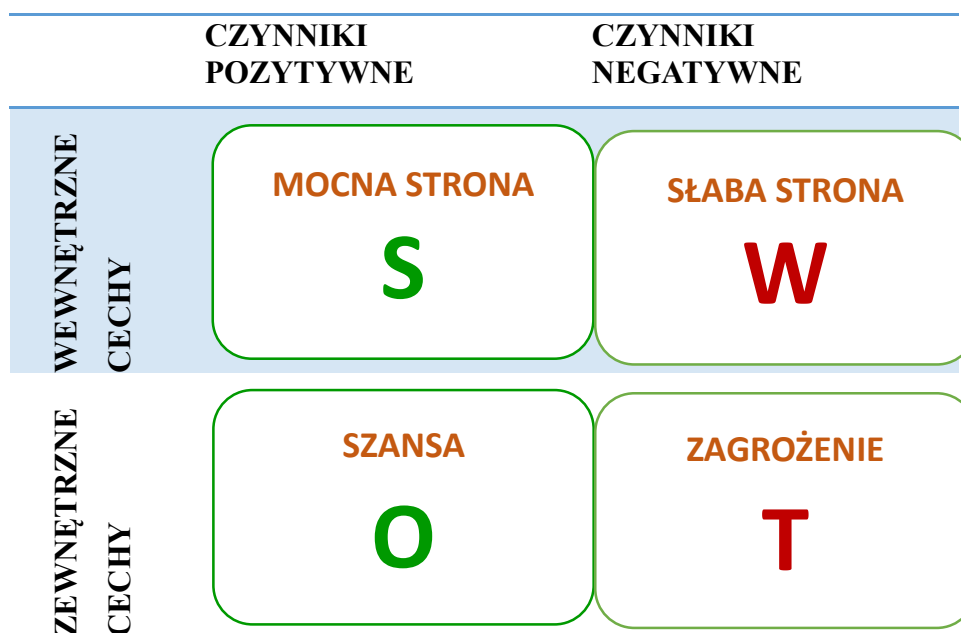
Analiza SWOT jest jedną z najpopularniejszych technik analitycznych. Stała się podstawą do identyfikowania i formułowania podstawowych problemów i zagadnień strategicznych.

Nazwa SWOT jest skrótem pochodzącym od pierwszych liter angielskich słów definiujących technikę:

- **Strengths** (mocne strony) – analiza uwarunkowań wewnętrznych, które stanowią silne strony obszaru i które należy wykorzystać sprzyjając będą jego rozwojowi (należy utrzymać je jako mocne, i oprzeć na nich przyszły rozwój);
- **Weaknesses** (słabe strony) – analiza uwarunkowań wewnętrznych, które stanowią słabe strony obszaru i które niewyeliminowane utrudniać będą jego rozwój (ich oddziaływanie należy minimalizować);

- **Opportunities** (szanse) – analiza uwarunkowań zewnętrznych, które nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności obszaru, ale które mogą być traktowane jako szanse, i przy odpowiednio podjętych przez nią działaniach, wykorzystane jako czynniki sprzyjające rozwojowi gminy;
- **Threats** (zagrożenia) – analiza uwarunkowań zewnętrznych, które także nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności obszaru, ale które mogą stanowić zagrożenie dla jego rozwoju (należy unikać ich negatywnego oddziaływania na rozwój obszaru).

Ryc. 3. Schemat analizy SWOT

Przeprowadzona poniżej analiza SWOT pozwoli na wyznaczenie kierunków rozwoju i identyfikację celów, które stanowią odpowiedź na pytania jakie powstały podczas tworzenia analizy:

- Czy dana mocna strona pozwoli nam wykorzystać daną szansę?
- Czy dana mocna strona pozwoli nam zapobiec danemu zagrożeniu?
- Czy dana słaba strona ogranicza możliwość wykorzystania danej szansy?
- Czy dana słaba strona potęguje ryzyko związane z danym zagrożeniem?
- Czy dana szansa wzmacnia daną mocną stronę?
- Czy dana szansa pozwala zniwelować daną słabą stronę?
- Czy dane zagrożenie wypukla daną słabą stronę?

WYMIAR	MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Przestrzenny	• Dogodne położenie komunikacyjne, pomimo peryferyjnego położenia - przez teren gminy przebiega droga krajowa nr 17 stanowiąca główne połączenie komunikacyjne ze stolicą województwa; • Korzystne położenie geograficzne –bliskość terenów	• Brak komunikacji kolejowej • Braki w infrastrukturze okołodroowej i rowerowej (chodniki, ścieżki rowerowe, zatoki przystankowe, oznakowanie miejsc szczególnie niebezpiecznych, itp.); • Mało skuteczna ochrona zabytków i krajobrazu kulturowego ze względu na niewystarczający poziom finansowania prac konserwatorskich lub

	przygranicznych (przejście graniczne w Hrebennem); • Dogodne położenie pod względem bliskości rynków zbytu dla produktów rolnych (Zamość, Tomaszów Lubelski); • Prowadzony proces aktualizacji dokumentów planistycznych normujących ład przestrzenny w gminie; • Dobrze rozwinięta infrastruktura telekomunikacyjna. • dobrze rozwinięta sieć dróg gminnych i powiatowych; • Dobrze rozwinięta sieć wodociągowa i dość wysoki poziom skanalizowania Gminy	innych prac związanych z utrzymaniem wysokich standardów przestrzeni • Zbyt małe wykorzystanie możliwości dziedzictwa kultury materialnej oraz obiektów z tym związanych w promocji regionu i poprawy atrakcyjności turystycznej; • Słabo rozwinięta baza noclegowa • Niewystarczająca infrastruktura sieci gazowej • Zbyt wysoki udział dróg nieutwardzonych w stosunku do ogólnej długości dróg gminnych; • Brak lub zbyt małe środki na ochronę zabytków i terenów przyrodniczych; • Mało skuteczna ochrona zabytków i krajobrazu kulturowego ze względu na niewystarczający poziom finansowania prac konserwatorskich lub innych prac związanych z utrzymaniem wysokich standardów przestrzeni; • Ograniczony, szczególnie na terenach wiejskich dostęp do szerokopasmowego internetu
Społeczny	• Korzystna struktura demograficzna ludności Gminy (przewaga ludności w wieku produkcyjnym) • Sprawnie działające instytucje publiczne • Dobra dostępność i jakość usług z zakresu pomocy społecznej, • Aktywne działanie licznych organizacji pozarządowych, w tym jednostki ochotniczej straży pożarnej oraz kół gospodyń wiejskich • Organizacja wielu, promujących Gminę cyklicznych imprez kulturalnych stały kalendarz imprez kulturalnych • Dostępność infrastruktury szkolnej, (Gmina dysponuje 2 szkołami podstawowymi	• Ujemny przyrost naturalny i saldo migracji; • Niekorzystne trendy i demograficzne wpływające na potencjał kapitału społecznego, spadek osób w wieku przedprodukcyjnym i wzrost osób w wieku poprodukcyjnym • Niewystarczające wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne i gazowe • Niekorzystna struktura bezrobotnych; wysoki udział osób młodych oraz osób po 50 r.ż. • Widoczny problem długotrwałego bezrobocia i braku kwalifikacji zawodowych; • Problem ukrytego bezrobocia wśród domowników gospodarstw rolnych;

	- z klasami „0” i oddziałami przedszkolnymi dla dzieci młodszych) - Duży nacisk Władz Gminy na rozwój kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego i finansowanie z budżetu gminy	- Niewystarczający stan i jakość infrastruktury ochrony zdrowia; - Problem ukrytego bezrobocia wśród domowników gospodarstw rolnych; - Emigracja ludzi młodych i wykształconych, brak zachęt do powrotu osób, które wyemigrowały zarobkowo
Środowi- skowy	- Wysokie walory i atrakcyjność turystyczna dzięki zróżnicowanemu charakterowi krajobrazowemu, warunkom przyrodniczym, walorom historycznym oraz różnorodności typów zabytków - Istniejące zabytki historyczne oraz szereg pomników i miejsc pamięci narodowej w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków (obiekty dziedzictwa kultury materialnej); - Brak przemysłu i w miarę czyste środowisko, niski poziom urbanizacji - Wysokie walory przyrodnicze, w tym znaczna ilość obszarów chronionych - Gleby wykorzystywane jako użytki rolne, mimo niskich klas bonitacyjnych w większości wykorzystywane pod produkcję zbóż, warzyw i owoców; wysoka jakość wody pitnej - Dobrze dostosowana infrastruktura wodociągowa do potrzeb mieszkańców; - Sprawnie funkcjonująca gospodarka odpadami, wzrost liczby odpadów zebranych i poddanych selektywnej zbiórce.	- Pogarszający się stan środowiska związany z indywidualnym systemem grzewczym opartym głównie na paliwach stałych; - Niski odsetek osób korzystających z sieci gazowej – niedostosowanie infrastruktury gazowej do potrzeb mieszkańców;
Gospodarczy	Obecność w gminie terenów przeznaczonych pod	Brak zakładów produkcyjnych;

inwestycje, częściowo wymagających uzbrojenia; • Czyste nieskażone środowisko, dobra jakość wody jako potencjał dla rozwoju ekologicznych gałęzi produkcji rolniczej; • Realizacja przez Gminę licznych działań promocyjno-informacyjnych wspierających rozwój turystyki i agroturystyki; • Duża aktywność gospodarcza ludności sektora prywatnego - rozwój drobnej przedsiębiorczości; • Wykwalifikowana kadra warunkująca rozwój gospodarczy oraz szkoląca w kierunkach zawodowych; • Znaczący udział pozyskanych środków zewnętrznych w tym z UE na realizację inwestycji ważnych dla społeczności lokalnej.	• Brak bazy do obsługi ruchu turystycznego; • Brak spójnej i skutecznej polityki wsparcia przedsiębiorczości w gminie; • Mała ilość produktów stanowiących wyróżnik regionu; • Niekorzystna struktura agrarna gminy;
--	---

WYMIARY	SZANSE	ZAGROŻENIA
Przestrzenny Społeczny Środowiskowy Gospodarczy	• Powstawanie nowych miejsc pracy w związku z działalnością gospodarczą w sektorze turystyki • Rozwój rolnictwa ekologicznego opartego na istniejących zasobach naturalnych; • Rozbudowa sieci szerokopasmowej na terenie gminy • Budowanie integracji społecznej wokół tradycji kulturowych i historycznych • Zmniejszenie skali bezrobocia długotrwałego i bezrobocia osób młodych oraz osób po 50 r.ż. na terenie gminy dzięki wykorzystaniu funduszy unijnych; • Możliwość generowania zysków związanych z pracą nad zintegrowanym produktem turystycznym oraz wzrostem ruchu turystycznego (region atrakcyjny turystycznie, znacząca liczba obszarów chronionych)	• Rosnący poziom bezrobocia i pogorszenie się poziomu życia w związku z rosnącą inflacją i konfliktem zbrojnym na terenie Ukrainy • Coraz większa konkurencja na rynku regionalnym i krajowym • Zagrożenie zasobów leśnych spowodowane przez: czynniki naturalne, nierównomierną strukturę lasów, przeznaczanie terenów cennych przyrodniczo pod zabudowę, wzmożoną penetrację lasów przez ludność, zwłaszcza w obliczu rosnących cen energii • Zanieczyszczenie terenów leśnych, dzięki wysypiska śmieci,

- Rozwój produktu turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze;
- Rejestracja i sprzedaż produktów lokalnych i regionalnych ;
- Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców płynący głównie z budowania postawy proekologicznych;
- Rozwój możliwości wsparcia przez państwo i UE inwestycji związanych z OZE, termomodernizacją, rozwojem infrastruktury energooszczędnej
- Wzrost opłacalności działań z zakresu odnawialnych źródeł energii ze względu na rosnące koszty energii elektrycznej i postęp technologiczny;
- Rozwój technologii energooszczędnych oraz ich rosnąca dostępność;
- Wzrost znaczenia dziedzictwa kulturowego w świadomości społeczeństwa oraz rosnące zapotrzebowanie na działalność kulturalną dzięki tworzeniu warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym;
- Modernizacja istniejącej infrastruktury technicznej zmierzająca do zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej ;
- Rozwój funkcji produkcji pozarolniczej w celu zwiększenia jej roli w gminie;
- Rozwój form krótkookresowego wypoczynku - agroturystyki i ekoturystyki;
- Stała współpraca władz gminy z władzami powiatu w celu skutecznej ochrony zasobów przyrodniczych w gminie;
- Zwiększenie tempa zalesień na terenach nieużytków rolnych jako czynnik poprawiający walory środowiska naturalnego;
- Pozyskanie środków z UE przeznaczonych na modernizację dróg
- Niedostateczne środki finansowe przeznaczone na modernizację dróg powiatowych i gminnych
- Niedostateczne środki finansowe na infrastrukturę techniczną
- Małe zainteresowanie gminą inwestorów krajowych i zagranicznych
- Konkurencyjne zarobki w sąsiednich gminach i powiatach;
- Wzrost natężenia ruchu drogowego (transportu drogowego) – wzrost zagrożeń z tym związanych oraz szybsze zużycie infrastruktury drogowej ;
- Starzenie się infrastruktury technicznej
- Odpływ wykwalifikowanej kadry do pracy w dużych aglomeracjach miejskich i poza granicami kraju ,
- Nasilenie barier rozwoju gospodarki wynikające m.in. z sytuacji międzynarodowej
- Pogorszenie sytuacji finansowej Gminy, ograniczające zdolność do inwestowania w rozwój. Istotne ograniczenie funduszy UE w perspektywie UE na lata 2021-2027;
- Nieefektywna polityka pomocy społecznej na poziomie krajowym niedostosowana do potrzeb i problemów wywołanych przez zjawiska demograficzne;
- Brak atrakcyjnych ofert pracy dla ludzi młodych, którzy wyjechali w celach kontynuacji edukacyjnych i zakończyli proces edukacji, na poziomie oferowanym na obszarze Gminy;
- Występowanie barier i ograniczeń w rozwoju gospodarki związanych z ochroną przyrody i środowiska;

powiatowych i gminnych, budowę parkingów w powiązaniu ze stworzeniem ciągów komunikacyjnych integrujących różne rodzaje transportu ;

- Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej
- Możliwość łączenia ścieżek rowerowych pomiędzy gminami (ścieżki rowerowe i piesze);
- Organizacja gminnych i ponadregionalnych imprez sportowo-rekreacyjnych ;
- Rozwój rolnictwa ekologicznego w związku ze wzrastającym popytem na zdrową żywność

- Utrzymujący się w kraju i na świecie trend wzrostu zużycia energii;
- Wzrost pośredniego lub bezpośredniego wpływu człowieka na środowisko w tym szczególnie na jakość powietrza, gleb i wód;
- Wzrost ryzyka rozszerzenia się konfliktu zbrojnego na Ukrainie